

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Fanny Tyrstrup

Smutsiga pengar?

En bevisrättslig analys av förbrottet till penningtvätt utifrån ett

rättssäkerhetsperspektiv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Christian Dahlman

Termin: VT2024

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	7
Förord.....	8
Förkortningar.....	9
1 Inledning.....	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar.....	11
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Metod och material.....	14
1.4.1 Rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod.....	14
1.4.2 Material	16
1.5 Forskningsläge.....	19
1.6 Disposition.....	20
2 Penningtvätt	21
2.1 Penningtvättsförfarandet.....	21
2.2 Kort om Sveriges internationella åtaganden.....	22
2.3 Penningtvättsbrottet i PTBL	23
2.3.1 Penningtvättsbrott av normalgraden	23
2.3.2 Grovt penningtvättsbrott och penningtvättsförseelse.....	25
2.4 Härröranderekvisitet	25
2.4.1 Härröranderekvisitet i tidigare straffrättslig reglering	25
2.4.2 Härröranderekvisitet i PTBL.....	26
2.4.2.1 Bakgrunden till förändringen av härröranderekvisitet.....	26
2.4.2.2 Närmare om härröranderekvisitet.....	27
2.4.2.3 Studier av PTBL	29
3 Beviskravet i svensk rätt.....	31
3.1 Relevant terminologi	31
3.2 Den fria bevisprövningens princip	32
3.3 Bevisbörda och beviskrav.....	33
3.3.1 Allmänt om bevisbörda och beviskrav.....	33
3.3.2 Beviskrav.....	35
3.3.2.1 Allmänt om beviskravet i svensk rätt	35
3.3.2.2 Tillräckligt stöd	36
3.3.2.3 Tillräcklig utredning.....	38

	3.3.2.4	Differentierat beviskrav?	39
	3.4	Förklaringsbördan.....	41
	3.5	Eliminationsbevisning och indiciebevisning.....	44
4		Rättssäkerhet.....	45
	4.1	Rättssäkerhet som rättsstatsvärde.....	45
	4.2	Formell och materiell rättssäkerhet	45
	4.3	Något om gärningsbeskrivningens individualisering.....	48
5		Rättsfallsgranskning	50
	5.1	Inledande noteringar.....	50
	5.2	Rättsfall där härröranderekvisitet uppfyllts	50
	5.2.1	Hovrätten för Övre Norrland, dom av den 21 mars 2023 i mål B 1248–22.....	50
	5.2.2	Eskilstuna tingsrätt, dom av den 24 november 2023 i mål B 579–23	51
	5.2.3	Ystads tingsrätt, dom av den 29 september 2023 i mål B 1475–23.....	52
	5.2.4	Svea hovrätt, dom av den 14 juni 2023 i mål B 5864–2252	
	5.2.5	Sundsvalls tingsrätt, dom av den 22 februari 2021 i mål B 481–20	53
	5.2.6	Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 12 november 2021 i mål B 5007–21	54
	5.2.7	Svea hovrätt, dom av den 2 juni 2021 i mål B 3340–21 .	54
	5.2.8	Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21	55
	5.2.9	Västmanlands tingsrätt, dom av den 30 maj 2023 i mål B 2515–21 och 6422–22.....	56
	5.2.10	Delanalys.....	56
	5.3	Rättsfall där härröranderekvisitet inte uppfyllts	58
	5.3.1	Uppsala tingsrätt, dom av den 26 januari 2023 i mål B 1980–18 m.fl.	58
	5.3.2	Västmanlands tingsrätt, dom av den 14 november 2023 i mål B 5338–23	59
	5.3.3	Västmanlands tingsrätt, dom av den 10 februari 2023 i mål B 5022–22 och B 7017–22	60
	5.3.4	Solna tingsrätt, dom av den 24 mars 2023 i mål B 3078–22	60
	5.3.5	Halmstads tingsrätt, dom 26 oktober 2023 i mål B 1537–21	61
	5.3.6	Västmanlands tingsrätt, dom av den 30 maj 2023 i mål B 2515–21 och B 6422–22	61

5.3.7	Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom av den 21 mars 2023 i mål B 1007–22.....	62
5.3.8	Solna tingsrätt, dom av den 28 februari 2022 i mål B 442–22	63
5.3.9	Svea hovrätt, dom av den 20 december 2022 i mål B 2494–20.....	63
5.3.10	Svea hovrätt, dom av den 23 september 2021 i mål B 9808–21	64
5.3.11	Svea hovrätt, dom av den 11 november 2021 i mål B 11056–21	65
5.3.12	Svea hovrätt, dom av den 10 mars 2021 i mål B 12535–20	66
5.3.13	Västmanlands tingsrätt, deldom av den 25 februari 2021 i mål B 5430–20.....	67
5.3.14	Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21.....	68
5.3.15	Delanalys.....	69
5.4	Sammanfattning.....	72
6	Analys.....	73
6.1	Inledande noteringar.....	73
6.2	Härröranderekvisitet och beviskravet.....	73
6.3	Rättssäkerhetsaspekter.....	80
6.3.1	Några inledande noteringar.....	80
6.3.2	Härröranderekvisitet och rättssäkerheten.....	81
7	Slutsatser och avslutande kommentar.....	87
7.1	Slutsatser.....	87
7.2	Avslutande kommentar.....	88
	Bilaga A.....	89
	Källförteckning.....	91

Summary

Since 2014, the Money Laundering Offences Act (hereafter the MLO Act) applies. In relation to the previous criminal law regulation regarding money laundering the perception was that the prosecutor had to prove a certain predicate offence for criminal liability. Difficulties in proving the predicate offence induced the adoption of a more comprehensive necessary prerequisite. Henceforth, section 3 and 4 of the MLO Act requires that property “derives from an offence or a criminal activity”. The evidentiary requirement for fulfilling the necessary prerequisite is the same as otherwise in criminal cases. Thus, it should be proved beyond reasonable doubt that the property derives from an offence or a criminal activity. However, no further circumstances or criminal acts must be proven to fulfill the evidentiary requirement for the necessary prerequisite.

In Swedish law, separation is made between the burden of proof and the evidentiary requirement. The prosecutor has the burden of proof for the defendant’s liability in criminal cases. The evidentiary requirement expresses the strength that the evidence must have for the defendant to be convicted of a crime. The evidentiary requirement can be defined in different ways but is always highly placed.

Rule of law is important in a state governed by law. However, the concept of rule of law is ambiguous. One aspect of the concept of rule of law is that the law must be predictable, which is described as the concept of formal rule of law. The concept of substantive rule of law means that the legal system for example should be just, ethically acceptable, or protective of human freedoms and rights.

The purpose of this essay is to examine how the evidentiary requirement in Swedish law is applied relative to the necessary prerequisite “derives from an offence or a criminal activity” in section 3 and 4 of the MLO Act, in cases where a drug offence allegedly constitutes the predicate offence to the money laundering. Tendencies regarding evidence that is common in case law from the lower courts and the courts’ assessments hereof are particularly examined in the essay. Another purpose of this essay is to discuss whether the necessary prerequisite is appropriate from a perspective of rule of law. The purpose of the essay is fulfilled by using the legal dogmatic method and the legal analytical method. A case review of cases from the lower courts is undertaken.

It is concluded in the essay that there is some uniformity regarding the type of evidence that is adduced to fulfill the necessary prerequisite, however there are some differences regarding the evaluation of the evidence. This entails a risk that the evidentiary requirement is applied differentiated. The evidence consists mainly of circumstantial evidence. Circumstantial evidence involves

a risk for overvaluation. The change of the evidence theme for the relevant necessary prerequisite possibly entails consequences resembling a lower evidentiary requirement. The use of a burden of explanation is also noted. The evidentiary requirement is sometimes dismissed due to the circumstance that the prosecutor's evidence is not robust enough. Finally, it is concluded in the essay that the relevant necessary prerequisite entails negative consequences in relation to both the concept of formal rule of law and the concept of substantive rule of law.

Sammanfattning

Sedan 2014 gäller lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (hädanefter PTBL). Gentemot tidigare straffrättslig reglering kring penningtvätt fanns en uppfattning om att åklagaren behövde bevisa ett konkret förbrott för att straffansvar skulle aktualiseras. Svårigheter att bevisa förbrott föranledde införandet av ett mer omfattande rekvisit. I 3 och 4 §§ PTBL krävs numera att egendom ”härör från brott eller brottslig verksamhet”. Beviskravet för uppfyllande av rekvisitet är detsamma som i övrigt i brottmål. Det ska således vara ställt bortom rimligt tvivel att egendomen härör från brott eller brottslig verksamhet. Däremot behövs inte närmare omständigheter eller gärningar bevisas för att uppfylla beviskravet för rekvisitet.

I svensk rätt skiljs mellan bevisbörda och beviskrav. Åklagaren åläggs bevisbördan för den tilltalades skuld i brottmål. Beviskravet uttrycker den styrka som bevisningen behöver ha för att den tilltalade ska dömas för brott. Beviskravet kan definieras på olika sätt, men är alltid högt ställt.

Rättssäkerhet är centralt i en rättsstat. Rättssäkerhetsbegreppet är dock mångtydigt. En aspekt av rättssäkerhetsbegreppet är att rätten ska vara förutsebar, vilket benämns formell rättssäkerhet. Med materiell rättssäkerhet avses att rättssystemet exempelvis är rättvist, etiskt godtagbart eller värnande om mänskliga fri- och rättigheter.

Uppsatsens syfte är att undersöka hur beviskravet i svensk rätt tillämpas i förhållande till rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” i 3 och 4 §§ PTBL, i mål där narkotikabrott uppges utgöra förbrott till penningtvättsbrottet. Vad som närmare undersöks är tendenser kring vanligt förekommande bevisning i underrättspraxis samt domstolarnas bedömningar härvid. Inom ramen för uppsatsens syfte ligger även att diskutera rekvisitets lämplighet ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Uppsatsens syfte fullgörs genom användandet av rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod. En rättsfallsgranskning av underrättsavgöranden företas.

Slutsatserna i uppsatsen är att det finns en viss enhetlighet i vilken typ av bevisning som åberopas till stöd för härröranderekvisitet, däremot synes det finnas vissa skillnader i hur bevisningen värderas. Detta medför en risk för att beviskravet kan tillämpas differentierat. Bevisningen består i mångt och mycket av indiciebevisning. Bevistypen är förbunden med en risk för övervärdering. Därutöver noteras en risk för att förändringen av bevisemat för härröranderekvisitet kan medföra konsekvenser liknande ett sänkt beviskrav. En tillämpad förklaringsbörda noteras även. Beviskravet har stundom ogillats till följd av att åklagarens bevisning inte bedömts vara tillräckligt robust. Slutligen noteras i uppsatsen att härröranderekvisitet medför negativa konsekvenser för såväl den formella som den materiella rättssäkerheten.

Förord

När jag nu lagt en sista hand vid min examensuppsats infinder sig en känsla av vemod. Juristprogrammet, som vid påbörjandet hösten 2019 kändes som en evighet, har kommit till sitt slut. Det har stundtals varit svårt och kämpigt, men det har samtidigt varit några av de roligaste åren i mitt liv. Det finns därmed anledning att framföra mina varmaste tack.

Inledningsvis vill jag rikta ett stort tack till min handledare professor Christian Dahlman för värdefulla synpunkter och goda råd under uppsatsskrivandets gång, samt för att du genom din fördjupningskurs i bevisvärdering lärt mig vikten av att alltid hålla sannolikheten för falsk positiv i bakhuvudet.

Till alla de vänner jag fått under mina år som aktiv i Juridiska Föreningen. Tack för vårbalerna, höstfesterna, sittningarna och otaliga skratt uppe på andra våningen. Till Erik och Jonte, tack för alla de gånger ni fått mig att skratta så jag knappt har kunnat andas.

Till Louise, Alva, Sanaria, Filippa och Maja – tänk att vi haft turen att få göra detta tillsammans. Utan er hade juristprogrammet inte varit detsamma. Tack för de fantastiska år vi hittills har spenderat tillsammans. Jag ser fram emot alla de år som nu ligger framför oss.

Till mamma, pappa och resten av min familj, för ert enorma stöd och för att ni lärt mig att man kan åstadkomma nästan vad som helst så länge man jobbar hårt för sina drömmar. Till sist, till dig Björn, för att du tror på mig alla gånger jag själv inte gör det. Tack!

Lund, maj 2024

Fanny Tyrstrup

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Ds	Departementsserien
EKMR	Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Etc.	Etcetera
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
FATF	Financial Action Task Force on Money Laundering
Jfr	Jämför
M.fl.	Med flera
NFC	Nationellt forensiskt centrum
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II
Prop.	Proposition
PTBL	Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
Rskr.	Riksdagsskrivelse
S.	Sida
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser
T.ex.	Till exempel

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den främsta drivkraften bakom ekonomisk och organiserad brottslighet är möjligheten till ekonomisk vinst.¹ Vinster härstammande från brottslighet måste dock, för att kunna användas, omvandlas, återinvesteras och redovisas i den lagliga ekonomin. För att möjliggöra detta måste tillgångarnas illegala ursprung förtäckas.² Begreppet *penningtvätt* avser normalt handlingar för att dölja eller omsätta brottsliga vinster.³ Åtgärderna kan företas för att undanhålla egendom från myndigheter eller rättsväsende.⁴ Penningtvätt hindrar eller omöjliggör att brottsbekämpande myndigheter kan komma åt brottsvinsten. Skyddsintressena till stöd för en kriminalisering utgörs såväl av den enskildes som det allmännas rätt till egendomsskydd, en effektiv bekämpning av organiserad och ekonomisk brottslighet samt att förhindra att brottsvinster inkorporeras i de ekonomiska systemen.⁵

Sedan slutet av 1980-talet har flera internationella ansatser företagits i arbetet mot penningtvätt. Financial Action Task Force on Money Laundering (hädanefter FATF) grundades 1989 och utgör det mest betydelsefulla internationella organet inom området kring åtgärder mot penningtvätt. Sedan terror-dåden i New York den 11 september 2001 har frågor om penningtvätt och terrorismfinansiering prioriterats såväl nationellt som internationellt.⁶

Den nuvarande penningtvättsbrottslagen, lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (hädanefter PTBL), gäller sedan den 1 juli 2014.⁷ Straff för penningtvättsåtgärder reglerades tidigare i bestämmelserna om penninghäleri och penninghäleriförseelse.⁸ I den statliga utredning som föregick tillkomsten av den nuvarande penningtvättsbrottslagen anfördes att det hade förekommit kritik gentemot kravet på att ett förbrott behövde styrkas, eftersom det innebar betydande svårigheter ur bevissynpunkt.⁹ Åklagare anförde att bevissvårigheter i fråga om förbrottet medförde att bestämmelsen sällan tillämpades.¹⁰ Regeringens målsättning att effektivt motverka organiserad och ekonomisk

¹ Prop. 2013/14:121 s. 42; SOU 2012:12 s. 147.

² Prop. 2013/14:121 s. 42.

³ Prop. 2013/14:121 s. 20; Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 7.

⁴ Grahn m.fl. (2010) s. 24.

⁵ Prop. 2013/14:121 s. 49.

⁶ Grahn m.fl. (2010) s. 21.

⁷ Jfr prop. 2013/14:121 s. 1 och rskr. 2013/14:253.

⁸ Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 17.

⁹ SOU 2012:12 s. 157.

¹⁰ Ds 2008:38 s. 386.

brottslighet, däribland genom frånhändandet av de kriminellas brottsvinster, motiverade en förändring av straffbestämmelserna för penningtvätt.¹¹

I 3 och 4 §§ PTBL stadgas ansvar för penningtvättsbrott. Ett rekvisit i bestämmelserna är att pengar eller annan egendom ”härrör från brott eller brottslig verksamhet” (hädanefter härröranderekvisitet). Bevisbördan i brottmål åläggs åklagaren och denne ska styrka samtliga delar av gärningsbeskrivningen.¹² Ansvar för penningtvättsbrott kräver att åklagaren visar på ett samband mellan egendomen och förbrottet. Beviskravet är detsamma som i brottmål i övrigt, varför det ska styrkas att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Det krävs dock inte att åklagaren visar de närmare omständigheterna kring brottet. Rekvisitet att egendomen ska härröra från brottslig verksamhet kan uppfyllas utan att förekomsten av några konkreta gärningar visas.¹³

Förekomsten av svårtolkade rekvisit i PTBL skapar ett omfattande utrymme för tolkning som aktörer i rättsordningen har att tillämpa.¹⁴ Åklagarmyndigheten uttrycker ett behov av vägledande utlåtanden kring vad som krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet.¹⁵ I en rapport från Brottsförebyggande rådet anses beviskravet avseende brott eller brottslig verksamhet vid lagtillämpningen utgöra ett av de främsta problemen för åklagare och domare. Vägledande uttalanden från Högsta domstolen har efterlysts, främst avseende mål där förbrottet inte utgörs av ett bedrägeri.¹⁶ Den 25 april 2024 meddelade Högsta domstolen dom i ett mål som aktualiserade frågor om hur förbrottsrekvisitet ska förstås och bevisfrågor relaterade till rekvisitet.¹⁷

1.2 Syfte och frågeställningar

Åklagarmyndighetens och Brottsförebyggande rådets efterfrågan på vägledande praxis, som nämns ovan, indikerar att rättsläget beträffande tillämpningen av rekvisitet ”härrör från brott eller brottslig verksamhet”¹⁸ länge har varit oklart. Nyligen klagade Högsta domstolen till viss del rättsläget beträffande härröranderekvisitet men det finns anledning att undersöka hur tillämpningen av härröranderekvisitet görs i svensk rätt. Syftet i uppsatsen är att undersöka hur beviskravet i svensk rätt tillämpas i förhållande till rekvisitet ”härrör från brott eller brottslig verksamhet” i 3 och 4 §§ PTBL, i mål där narkotikabrott uppges utgöra förbrott till penningtvättsbrottet. Vad som närmare undersöks är tendenser kring vanligt förekommande bevisning i

¹¹ Prop. 2013/14:121 s. 43.

¹² Avsnitt 3.3.1.

¹³ Prop. 2013/14:121 s. 47 och 109.

¹⁴ Wallin (2022) s. 269.

¹⁵ Åklagarmyndigheten (2023) s. 3.

¹⁶ Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 90.

¹⁷ Högsta domstolen, dom 2024-04-25 i mål B 970–23 punkt 2.

¹⁸ I uppsatsen används genomgående termen *härröranderekvisitet* för att beteckna det ifrågasvarande rekvisitet. Begreppet inbegriper därmed såväl att egendom härrör från brott som att densamma härrör från brottslig verksamhet, såvida inget annat nämns.

underrättspraxis samt domstolarnas bedömningar härvid. Därutöver är uppsatsens syfte att diskutera rekvisitets lämplighet ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Följande frågeställningar besvaras i uppsatsen:

- Hur tillämpas beviskravet i svensk rätt, i förhållande till rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” i 3 och 4 §§ PTBL, i underrätternas praxis i mål där narkotikabrott anges utgöra förbrott till penningtvätten?
- Är rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” lämpligt utifrån ett formellt rättssäkerhetsperspektiv med särskilt fokus på förutsebarhet och den tilltalades möjlighet att försvara sig? Är rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” lämpligt utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv?

1.3 Avgränsningar

För läsarens förståelse av penningtvättsbrottet och vanliga brottsförfaranden redogörs översiktligt för penningtvättsförfarandet i avsnitt 2.1. Någon uttömmande redogörelse görs dock inte, eftersom penningtvättsförfarandet inte omfattas av uppsatsens syfte. Någon ingående redogörelse görs vidare inte av relevanta internationella regelverk som Sverige är bunden av, eftersom uppsatsens syfte är att redogöra för det svenska härröranderekvisitet och dess tillämpning i svensk praxis. En kortfattad och översiktlig redogörelse för delar av vissa relevanta internationella regelverk görs dock i avsnitt 2.2 för att ge ett bredare perspektiv på diskussionen om härröranderekvisitet.

Redogörelsen av regelverket i PTBL fokuserar främst på 3 och 4 §§ PTBL och härröranderekvisitet. En viss redogörelse görs även för bestämmelserna om *grovt penningtvättsbrott* i 5 § PTBL och *penningtvättsförseelse* i 6 § PTBL, däremot utgör detta ingen uttömmande redogörelse. Övriga bestämmelser i PTBL lämnas därhän i uppsatsen.

Sedan mitten på 1900-talet debatteras bevisvärdering intensivt i Sverige och Norden.¹⁹ Några olika teorier kring bevisvärdering har lanserats. Per Olof Ekelöf formulerade de grundläggande idéerna för *bevisvärdeметoden*.²⁰ En metod företrädd av Per Olof Bolding, Torstein Eckhoff och Bengt Lindell benämns *temametoden*.²¹ Christian Diesen har förespråkat *hypotesметoden*.²² Christian Dahlman förordar användandet av *bayesiansk метод* vid

¹⁹ Lindell m.fl. (2005) s. 398.

²⁰ Lindell m.fl. (2005) s. 404.

²¹ Lindell m.fl. (2005) s. 405.

²² Diesen (2015) s. 197.

bevisvärdering.²³ Förevarande uppsats syftar besvara frågan om beviskravets tillämpning gentemot härröranderekvisitet. Förvisso är frågan om beviskravet uppfylls beroende av rättsens bedömning av bevisningen i det enskilda fallet och därmed domstolens metod för att bedöma bevisningen. Inom ramen för uppsatsens undersökning görs dock ingen bedömning beträffande riktigheten av domstolens slutsatser. Syftet är istället att söka utrona tendenser kring vilken bevisning som åberopas till styrkande av rekvisitet samt hur domstolen bedömer denna. Därmed har det inte bedömts nödvändigt att redogöra närmare för olika bevisvärderingsmetoder i uppsatsens bevisrättsliga avsnitt.

Åklagaren måste bland annat bevisa både objektiva brottsförutsättningar, däribland rekvisiten i den relevanta straffbestämmelsen, och subjektiva rekvisit.²⁴ Härröranderekvisitet utgör en objektiv brottsförutsättning. I det bevisrättsliga avsnittet fokuseras därmed på bevisrättsliga aspekter av relevans för ett brotts objektiva förutsättningar. Resonemang beträffande subjektiva rekvisit eller andra relevanta delar som krävs för en fällande dom behandlas inte.

Uppsatsens andra frågeställning syftar till att analysera härröranderekvisitet ur ett rättssäkerhetsperspektiv. I avsnitt 4 utvecklas begreppet rättssäkerhet, varvid redogörelsen fokuserar på begreppsbyggnaden som gjorts i doktrin kring formell och materiell rättssäkerhet. Härvid läggs särskild vikt vid frågan om förutsebarhet. Andra aspekter av rättssäkerheten, såsom rättsligt innehålls lättillgänglighet, frågor om retroaktiv tillämpning etc. lämnas därhän. Den tilltalades möjlighet att försvara sig kan vidare analyseras utifrån en diskussion om art. 6.3 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna²⁵ (hädanefter EKMR). En sådan diskussion förs dock inte i uppsatsen, utan i uppsatsen anläggs främst ett nationellt perspektiv på frågan. Med detta avses att uppsatsen utgår från svenska förarbeten, svensk rättspraxis etc. Beviskravets förbindelse med oskyldighetspresumtionen i art. 6.2 EKMR motiverar dock att detta redogörs för. Detsamma gäller förklaringsbördan, som delvis utvecklats genom Europadomstolens praxis.

Insamlingen av underrättspraxis avslutades den 3 mars 2024, varför eventuella rättsfall meddelade därefter inte beaktas i rättsfallsanalysen.

²³ Jfr Dahlman (2018) s. 66.

²⁴ Holmgård (2019) s. 83.

²⁵ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

1.4 Metod och material

1.4.1 Rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod

För uppfyllande av uppsatsens syfte används den rättsdogmatiska metoden. Det finns skilda uppfattningar om vad som utgör rättsdogmatik.²⁶ Den rättsdogmatiska metodens uppgift anses ofta vara att beskriva gällande rätt. Beskrivningen går ut på att tolka och fastslå gällande rätt samt att systematisera densamma.²⁷ Nils Jareborg²⁸ beskriver att rättsdogmatiken består av en rekonstruktion av rättssystem²⁹ och av gällande rätt. Denne framhåller dock att det vid rättsdogmatisk argumentation är möjligt att gå utanför gällande rätt.³⁰ Aleksander Peczenik³¹ menar att rättskällevärdet redogör för, förklarar, berättigar och anmärker på rättskällorna.³²

Den rättsdogmatiska metoden innefattar användandet av de allmänt accepterade rättskällorna.³³ Svar på juridiska frågeställningar eftersöks i lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin.³⁴ I doktrin uttrycks att lagar ska följas, prejudikat och förarbeten bör följas och doktrin får följas.³⁵ Trots skiftande auktoritet ska samtliga följas såvida inget talar emot detta.³⁶ Till listan över rättskällor som får refereras till i juridisk argumentation fogar Peczenik exempelvis domar som inte är prejudikat.³⁷ Claes Sandgren³⁸ uttrycker å sin sida att underrättsavgöranden inte utgör en källa som konstituerar gällande rätt och att dess betydelse för en rättsdogmatisk studie är ringa.³⁹ Sandgren skiljer mellan *gällande rätt i sedvanlig mening* och *gällande rätt i faktisk mening*, varvid det förstnämnda utgörs av rätten som uttrycks genom främst lag och prejudicerande avgöranden och det sistnämnda av rätten som tillämpas i första instans. Det är enbart genom en undersökning av ett stort material från första instans som gällande rätt i faktisk mening kan utrönas.⁴⁰

Den rättsdogmatiska metodens uppgift i att fastställa gällande rätt medför att den är beroende av några auktoritativa källor. En del i ett rättsanalytiskt arbete kan vara att fastslå gällande rätt.⁴¹ Den rättsanalytiska metoden är dock friare

²⁶ Sandgren (2016) s. 723.

²⁷ Sandgren (2021) s. 51 f. Se även Olsen (2004) s. 111 och 116.

²⁸ Professor emeritus i straffrätt vid juridiska institutionen vid Uppsala universitet.

²⁹ Jareborg (2011) s. 123.

³⁰ Jareborg (2004) s. 4.

³¹ F.d. professor i allmän rättslära vid juridiska institutionen vid Lunds universitet.

³² Peczenik (1995) s. 212.

³³ Kleineman (2018) s. 21; Sandgren (2021) s. 51.

³⁴ Kleineman (2018) s. 21. Se även Jareborg (2004) s. 8, Jareborg (2011) s. 126, Axberger (1988) s. 138 f. och Sandgren (2016) s. 723.

³⁵ Sandgren (2021) s. 48. Se även Peczenik (1995) s. 214 ff.

³⁶ Sandgren (2021) s. 48.

³⁷ Peczenik (1995) s. 215 f.

³⁸ Professor emeritus i civilrätt vid juridiska institutionen vid Stockholms universitet.

³⁹ Sandgren (2021) s. 52.

⁴⁰ Sandgren (1995/96) s. 732.

⁴¹ Sandgren (2016) s. 724.

än den rättsdogmatiska metoden och kan inkludera all sorts material. Ett arbete som använder en rättsanalytisk metod fastställer inte endast gällande rätt, utan syftar även till att analysera rätten. Rätten kan därmed även kritiseras. Relevant material att använda inom ramen för metoden är exempelvis föreskrifter och underrättspraxis.⁴² Inom ramen för den rättsanalytiska metoden föreligger även ett större utrymme för att, med hjälp av värderingar såsom rättssäkerhet, analysera material.⁴³

Syftet för uppsatsen är att undersöka hur beviskravet i svensk rätt tillämpas gentemot härröranderekvisitet i 3 och 4 §§ PTBL samt diskutera rekvisitet ur ett rättssäkerhetsperspektiv. För besvarandet av den första frågeställningen behövs redogöras för såväl det svenska penningtvättsbrottet som för den svenska bevisrätten, vilket görs i avsnitt 2 och 3. I uppsatsen ansluter jag mig till synsättet på rättsdogmatiken såsom fastställande av gällande rätt genom de etablerade rättskällorna. I avsnitt 2 och 3 samt för besvarandet av den första frågeställningen används därför rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod. Metodvalet motiveras av viss avsaknad av svar i rättskällorna beträffande beviskravets tillämpning gentemot härröranderekvisitet när förbrottet är narkotikabrott. Detta föranleder att uppsatsens första frågeställning konstrueras för att beakta även andra källor än de som ingår i den rättsdogmatiska metoden som den förstås i uppsatsen.

I och med att det fram tills nyligen saknats vägledande rättspraxis beträffande beviskravets tillämpning gentemot härröranderekvisitet samt att uttalandena i förarbetena är knappa har en rättsfallsgranskning vidtagits. Ovan framgår förekomsten av en viss oenighet i doktrinen beträffande huruvida underrättspraxis anses som en användbar rättskälla i den rättsdogmatiska metoden. Användandet av underrättspraxis fastställer förvisso inte gällande rätt i sedvanlig mening, det vill säga vad som utifrån en tillämpning av den rättsdogmatiska metoden och med användande av rättskällorna utgör gällande rätt. De granskade rättsfallen är därutöver för få för att med säkerhet kunna uttala sig beträffande gällande rätt i faktisk mening. Såsom redogörs närmare för i avsnitt 1.4.2 har dock syftet med uppsatsen varit att skönja tendenser i åberopad bevisning och domstolens resonemang, varför omfattningen på rättsfallen bedöms tillräcklig. Utifrån synsättet på den rättsdogmatiska metoden som anläggs i uppsatsen utgör användandet av underrättsavgöranden tillsammans med de manualer och forskningsrapporter som refereras till i avsnitt 2 en tillämpning av den rättsanalytiska metoden.

Rättsfallanalysens resultat är delvis beroende av vilka rättsfall som varit föremål för granskningen, de enskilda omständigheterna i desamma och domstolens bevisvärdering av dessa. Det kan därmed inte uteslutas att rättsfallsgranskningens resultat skulle bli annorlunda vid en granskning av rättsfall med andra enskilda omständigheter. Uppsatsens syfte är dock att undersöka

⁴² Sandgren (2021) s. 53 f.

⁴³ Sandgren (2016) s. 725 f.

vilken bevisning som ofta åberopas i penningtvättsmål samt hur domstolar tenderar värdera denna. Det görs därmed inget anspråk på att resultatet utgör gällande rätt eller blir detsamma om andra rättsfall undersökts.

För besvarandet av uppsatsens andra frågeställning, vilken behandlar härröranderekvisitets lämplighet ur ett rättssäkerhetsperspektiv, behöver rätten analyseras och värderas. Mot bakgrund av att den rättsdogmatiska metoden i uppsatsen betraktas ha som huvuduppgift att utröna och fastställa gällande rätt tillämpas därför den rättsanalytiska metoden vid besvarandet av den andra frågeställningen. Genom användandet av den rättsanalytiska metoden kan härröranderekvisitet i PTBL utvärderas och kritiseras. Den rättsanalytiska metoden används i avsnitt 4 samt delvis i avsnitt 2.

1.4.2 Material

Doktrin som behandlar penningtvättsbrottslagstiftningen särskilt är förhållandevis knapphändig⁴⁴, varför det primärt är lagens förarbeten som är centrala att studera⁴⁵. För utrönandet av lagens innebörd används därför främst förarbetena. Såväl förarbetena till PTBL som förarbetena till de tidigare reglerna om penninghäleri och häleri används. Användandet av de tidigare förarbetena motiveras av att förarbetena till nuvarande PTBL stundtals hänvisar till äldre förarbeten samt att penningtvättsbrottet kan analyseras ur ett bredare perspektiv.

Utöver lagens förarbeten har penningtvättsbrottet behandlats av Högsta domstolen i ett antal mål samt i två vägledande avgöranden från hovrätterna, vilka har publicerats som RH-referat. Avgöranden från hovrätterna är förvisso ingen rättskälla enligt rättskällevärdet. Mot bakgrund av att frågan om beviskravets tillämpning gentemot härröranderekvisitet inte behandlas utförligt i rättskällorna, samt att det fram tills nyligen saknats vägledande rättspraxis, anses det erforderligt att använda hovrättsavgörandena. Därutöver används vissa myndighetspublikationer och forskningsrapporter inom ramen för redogörelsen av härröranderekvisitet. Dessa är, trots att de inte utgör rättskällor, användbara vid analysen av rättsfallsstudien och används inom ramen för den rättsanalytiska metoden.

Bevisrätten har, utöver några få angivelser i förarbetena till den nuvarande rättegångsbalken, främst utvecklats genom prejudicerande rättspraxis och i rättsvetenskaplig doktrin. Dessa rättskällor är således relevanta för besvarandet av uppsatsens första frågeställning. Den relevanta doktrin som används för besvarandet av den första frågeställningen är främst skriven av Christian Diesen, Per Olof Ekelöf m.fl., Per Olof Bolding, Christian Dahlman och

⁴⁴ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott 3 §, Lexino, 2024-01-01 (JUNO). Den doktrin som behandlat PTBL i dess nuvarande lydelse utgörs av Wallin (2022); Ulväng m.fl. (2014); Holmgård (2019); Holmquist (2021) samt ovan nämnd lagkommentar till PTBL författad av Asp.

⁴⁵ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott 3 §, Lexino, 2024-01-01 (JUNO).

Roberth Nordh. Relevant doktrin har identifierats genom sökningar i bibliotekskataloger och genom att konsultera notapparaten i rättsvetenskapliga verk.

Det material som används i avsnittet om rättssäkerhet identifierades på motsvarande sätt som för det bevisrättsliga avsnittet. Härvid har verk av exempelvis Åke Frändberg, Hans-Gunnar Axberger, Josef Zila och Aleksander Peczenik använts. Utöver att frågan om rättssäkerhet behandlas av en rad olika författare i doktrin behandlar lagstiftaren rättssäkerhetsfrågan i prop. 1984/85:32.

Vid urvalet av underrättsavgöranden till rättsfallsanalysen gjordes inledningsvis en sökning med sökordet penningtvätt* i databasen JUNO. Sökningen resulterade i över 800 avgöranden under tidsperioden 2023-12-01–2024-02-16. Sökresultatet bedömdes för omfattande för att en genomsökning av relevanta domar till rättsfallsanalysen skulle kunna företas på ett effektivt sätt. Vissa skrivelser valdes därför ut från prop. 2013/14:121. Skrivelserna låg till grund för de fortsatta sökningarna samt gjordes sökningarna i databasen Infotorg, eftersom databasen innehåller läsbara underrättsavgöranden.

Mot bakgrund av att härröranderekvisitet i dess helhet, det vill säga såväl brott som brottslig verksamhet, utgör föremål för undersökningen samt att härröranderekvisitet studeras i förhållande till beviskravet valdes tre skrivelser ut från propositionen. En skrivelse relaterar till beskrivningen av rekvisitet ”härrör från brott” i författningskommentaren och en annan skrivelse relaterar till beskrivningen av rekvisitet ”härrör från brottslig verksamhet” i författningskommentaren. Skrivelserna valdes ut för att ge sökträffar på rättsfall där dels brott, dels brottslig verksamhet har föregått penningtvätten. Skrivelsen som relaterar till rekvisitet ”härrör från brott” är:

”Däremot behöver de närmare omständigheterna kring brottet, såsom tid, plats, brottsutbyte eller förövare inte visas.”⁴⁶

Skrivelsen som relaterar till rekvisitet ”härrör från brottslig verksamhet” är:

”Åklagaren ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet.”⁴⁷

En ytterligare skrivelse valdes ut för att ge sökträffar på rättsfall där beviskravet för härröranderekvisitet omnämns. Den relevanta skrivelsen är:

”Beviskravet för egendomens koppling till brott eller brottslig verksamhet är detsamma som i brottmål i allmänhet, dvs. att det

⁴⁶ Prop. 2013/14:121 s. 109.

⁴⁷ Prop. 2013/14:121 s. 109.

ska vara styrkt att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet."⁴⁸

Sökningar gjordes i databasen Infotorg genom sökordet penningtvätt* samt att de tre skrivelserna skrevs in var för sig som exakta fraser i sökningen. En genomgång gjordes härfter av de domar som sökningen resulterat i, varvid domar som angavs ha narkotikabrott eller narkotikabrottslighet som förbrott sorterades ut. Sökningen avgränsades på åren 2021, 2022, 2023 och 2024 för att ge ett bredare underlag. Sökningen resulterade i totalt 20 avgöranden, vilka legat till grund för rättsfallsanalysen. Avgörandena består av såväl tingsrättsdomar som hovrättsdomar. Består avgörandet av en hovrättsdom redogörs även för tingsrättens domskäl i relevanta delar, för att ge ett bredare perspektiv på tillämpningen av härröranderekvisitet. När domarna från de relevanta åren identifierats granskades även domar från 2020 för att undersöka om ytterligare domar skulle användas i undersökningen. Domarna bedömdes vara liknande de som redan identifierats, varför materialet bedömdes tillräckligt omfattande för att analysera. Förvisso kan svårligen 20 avgöranden användas för att utröna vad som är gällande rätt i faktisk mening. Syftet för uppsatsen är dock att söka skönja tendenser i domstolarnas resonemang om bevisningen, varför materialets omfattning bedömts tillräckligt.

En dom⁴⁹ sorterades bort av utrymmesskäl, då domen innehöll 20 åtalpunkter för penningtvättsbrott. Domen sorterades bort mot bakgrund av att det inte bedömdes att domen kunde gås igenom på ett tillfredställande sätt inom ramen för uppsatsens omfång. Två domar har därutöver sorterats bort mot bakgrund av att de ligger utanför den tidsmässiga avgränsningen i uppsatsen. I den ena domen⁵⁰ prövades åtalet för penningtvätt endast i tingsrättens dom, vilken inte meddelats under de för uppsatsen relevanta åren. I den andra domen⁵¹ hade åtalet för penningtvättsbrott i hovrätten angetts ha förmögenhetsbrott som förbrott. I tingsrätten⁵² prövades ett åtal för penningtvättsbrott, varvid bland annat narkotikabrottslighet utgjort förbrottet. Tingsrättsdomen låg dock utanför de år utifrån vilka uppsatsen avgränsats. De avgöranden som använts i rättsfallsanalysen återfinns i Bilaga A till uppsatsen. Härvid bör även noteras att två tingsrättsdomar i undersökningsmaterialet meddelades år 2020, varför de ligger utanför uppsatsens tidsmässiga avgränsning. Domarna har ändå tagits med i undersökningsunderlaget eftersom de relevanta penningtvättsåtalerna överprövats i hovrätten. Hovrättsdomarna ligger inom den tidsmässiga avgränsningen, vilket motiverade att tingsrättsdomarna inkluderades i undersökningsunderlaget för att skapa en fullständig bild av domstolarnas bedömningar i aktuella mål.

⁴⁸ Prop. 2013/14:121 s. 109.

⁴⁹ Svea hovrätt, dom 2022-11-02 i mål B 1718–22.

⁵⁰ Stockholms tingsrätt, dom 2020-04-03 i mål B 3757–18 och 1417–19.

⁵¹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-10-19 i mål B 4068–20.

⁵² Halmstads tingsrätt, dom 2020-06-18 i mål B 2894–19.

De underrättsavgöranden som granskats inom ramen för uppsatsens rättsfallsanalys har genomgående anonymiserats. Anonymisering av namn har bedömts vara ett lämpligt etiskt övervägande samt att angivandet av fullständiga namn inte har bedömts vara behövligt för uppfyllandet av uppsatsens syfte.

1.5 Forskningsläge

Vad som undersöks i uppsatsen kan sammanfattas som tillämpningen av härröranderekvisitet i förhållande till beviskravet i brottmål utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Åklagarmyndigheten exemplifierar i en skrivelse vad som i domstolspraxis har utgjort exempel på konkreta omständigheter som kan indikera vissa typer av brottslig verksamhet.⁵³ Därutöver har Ekobrottsmyndigheten genomfört en praxisgenomgång mellan 2016–2020 samt redogör för härröranderekvisitets tillämpning i praxis.⁵⁴ Brottsförebyggande rådet har vidare undersökt tillämpningen av härröranderekvisitet i PTBL mellan år 2015–2017 i en rapport.⁵⁵ Därutöver synes det saknas tidigare forskning som behandlar frågan om tillämpningen av beviskravet i penningtvättsmål med särskilt fokus på härröranderekvisitet. Vad som varit relevant för att uppfylla uppsatsens syfte har varit att undersöka penningtvättsbrottet, bevisrätt och rättssäkerhet separat för att sedan, med hjälp av resultatet från rättsfallsgranskningen, dra slutsatser beträffande uppsatsens två frågeställningar.

Såsom nämns under avsnitt 1.4.3 är doktrin betydelsefull för såväl det bevisrättsliga avsnittet som för avsnittet om rättssäkerhet, varvid bland annat de författare som nämnts ovan har publicerat relevanta verk. Existerande doktrin behandlar dock inte härröranderekvisitet i PTBL närmare, utan de relevanta verken avser främst redogörelser för beviskravet och rättssäkerhet som sådana. Utöver doktrin har även rättspraxis och lagförarbeten legat till grund för undersökningen.

Det finns cirka ett hundratal examensuppsatser inom samhällsvetenskap och juridik som behandlar olika aspekter av penningtvätt. Vad avser uppsatser som närmare behandlar frågan om härröranderekvisitet kan nämnas Oskar Larssons examensuppsats *Oskyldig penninghantering? – En undersökning av oskyldighetspresumtionens beaktande vid tillämpning av rekvisitet härrör från brottslig verksamhet i penningtvättsbrottmål* från 2021 och Bijan Yousefis examensuppsats *Penningtvätt och den brottsliga verksamheten: konkreta omständigheter utan precision* från 2019. Oskar Larsson undersöker underätternas tillämpning av rekvisitet ”härrör från brottslig verksamhet” i relation till oskyldighetspresumtionen, varvid en aspekt som berörs är beviskravet. Bijan Yousefi undersöker hur tolkningen och tillämpningen av rekvisitet ”brottslig verksamhet” bör genomföras samt vilka konsekvenser som följer av olika tolkningar. I förhållande till de nämnda examensuppsatserna

⁵³ Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten (2021) s. 22 ff.

⁵⁴ Ekobrottsmyndigheten (2020) s. 6.

⁵⁵ Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 83–90.

föreligger ett nyhetsvärde för förevarande uppsats främst i fokuset på beviskravet, hur detsamma har tillämpats av underrätterna samt diskussionen beträffande lämpligheten av härröranderekvisitet utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. I förhållande till Oskar Larssons uppsats föreligger därutöver ett nyhetsvärde eftersom förevarande uppsats beaktar nyare rättsfall.

1.6 Disposition

I *avsnitt 1* har presenterats utgångspunkter för det fortsatta arbetet, såsom frågeställningar, metodval, material etc. Härfter följer, i *avsnitt 2*, en redogörelse för vad penningtvättsförfarandet består i, en översikt över relevanta internationella regelverk samt en närmare redogörelse för det svenska penningtvättsbrottet i allmänhet och härröranderekvisitet i synnerhet. Därefter redogörs för den svenska bevisrätten i *avsnitt 3*. Redogörelsen inleds med ett avsnitt om relevant terminologi varefter för bevisrätten centrala delar beskrivs. Dessa utgörs av en översiktlig redogörelse beträffande grundläggande drag för svensk bevisrätt samt närmare beträffande beviskrav, bevisbörda, förklaringsbörda och vissa sorters bevisning. I uppsatsens *avsnitt 4* görs en genomgång av begreppet rättssäkerhet med fokus på formell och materiell rättssäkerhet. I *avsnitt 5* görs en genomgång av de rättsfall som legat till grund för rättsfallsanalysen. I *avsnitt 6* analyseras härröranderekvisitet och de undersökta rättsfallen utifrån frågan om beviskravets tillämpning samt analyseras härröranderekvisitet utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Analyser görs dock även under vissa andra delar i uppsatsen, exempelvis i *avsnitt 5*. Därutöver görs vissa analyser löpande i främst *avsnitt 3* och *4*. I de stycken som saknar fotnoter efter avslutat stycke eller innehåller avslutande meningar utan fotnoter innehåller dessa egna analyser av materialet eller kommentarer till detsamma. Slutligen sammanfattas slutsatserna på uppsatsens frågeställningar samt ges några avslutande kommentarer i *avsnitt 7*.

2 Penningtvätt

2.1 Penningtvättsförfarandet

I allmänt språkbruk beskrivs penningtvätt som handlingar syftande till att underlätta för en brottsling att bibehålla och tillägna sig vinsten från sin brottsliga verksamhet.⁵⁶ Det saknas såväl en allmänt gällande definition av penningtvätt⁵⁷ som en inom straffrätten använd sådan⁵⁸. Enligt Guy Stessens⁵⁹ tar många beskrivningar av penningtvätt avstamp i en definition från 1985.⁶⁰

” ‘Money laundering’ is the process by which one conceals the existence, illegal source, or illegal application of income, and then disguises that income to make it appear legitimate.”⁶¹

Penningtvättsförfarandet kan se ut på olika sätt och förändras ständigt.⁶² Pengar tvättas ofta i flera steg och processen kan skilja sig åt mellan olika fall av penningtvätt.⁶³ Penningtvättsförfarandet kan beskrivas genom en process i tre steg – där stadierna placering, disposition/skiktning och integrering ingår.⁶⁴ Metoden benämns *trestegsprocessen*. Penningtvätt enligt trestegsprocessen kan dock se annorlunda ut i realiteten.⁶⁵ I vissa beskrivningar av penningtvättsprocessen återfinns även andra steg.⁶⁶ Begreppet *förbrott* används ofta för att beteckna det ursprungliga brottet och penningtvättsmetoden beror även på relevant förbrott.⁶⁷

Inom ramen för trestegsprocessens första steg – placeringsstadiet – placeras brottsvinsterna hos verksamhetsutövare.⁶⁸ Stadiet förknippas med risker för den som tvättar pengar att ådra sig uppmärksamhet.⁶⁹ Exempel på metoder är nyttjande av bolag utan reell verksamhet, valutaväxling eller förflyttning av kontanter ut ur landet.⁷⁰

⁵⁶ Holmquist (2021) s. 167.

⁵⁷ Wallin (2022) s. 35; Vesterhav m.fl. (2011) s. 21; Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 7.

⁵⁸ SOU 2012:12 s. 52.

⁵⁹ Doktor på juridiska fakulteten vid Antwerps universitet.

⁶⁰ Stessens (2000) s. 83.

⁶¹ President’s Commission on Organized Crime (1984) s. 7.

⁶² Grahn m.fl. (2010) s. 30.

⁶³ Grahn m.fl. (2010) s. 30. Se även Gilmore (2011) s. 34.

⁶⁴ Grahn m.fl. (2010) s. 30; Wallin (2022) s. 36; Polismyndigheten (2023) s. 12. Se även Ds 1997:51 s. 128.

⁶⁵ Grahn m.fl. (2010) s. 30 och 32.

⁶⁶ Jfr SOU 2012:12 s. 54 och Grahn m.fl. (2010) s. 30.

⁶⁷ Grahn m.fl. (2010) s. 24 och 35.

⁶⁸ Grahn m.fl. (2010) s. 32.

⁶⁹ Ds 1997:51 s. 128; Grahn m.fl. (2010) s. 33.

⁷⁰ Grahn m.fl. (2010) s. 45.

I det andra steget – dispositionsstadiet⁷¹ – förekommer ofta omplaceringar av egendom mellan konton, kontohavare eller finansiella organ nationellt och internationellt. Egendomen kan även hanteras på värdepappersmarknaden eller genom valutaväxling.⁷²

I det sista steget återförs pengarna till öppen användning, vilket måste ske genom en transaktion som får pengarna att framstå som lagliga.⁷³ I det slutliga steget – integreringsstadiet – är egendomen avskild från brottet, varför den kan användas i den legala ekonomin utan att dess brottsliga koppling identifieras. Vanliga användningsområden för integreringsstadiet är förvärv av dyra produkter, bostäder samt investeringar på värdepappersmarknaden. Normalt kan något speciellt stadie i processen inte identifieras för förhavanden med egendom som inte placeras i ett finansiellt system, utan utgörs av konsumtion genom exempelvis varuköp.⁷⁴

2.2 Kort om Sveriges internationella åtaganden

Penningtvättshandlingar kriminaliserades den 1 juli 1991 genom tillförandet av två nya punkter i häleribestämmelsen.⁷⁵ Det var Sveriges åligganden enligt narkotikabrottskonventionen⁷⁶ som var bakgrunden till kriminaliseringen.⁷⁷ Sverige har genom en rad olika internationella regelverk åtagit sig olika skyldigheter i arbetet mot penningtvätt⁷⁸, varav två behandlas närmare nedan.

Art. 9.1 a och b i 2005 års förverkandekonvention⁷⁹ föreskriver handlingar som ska straffbeläggas som penningtvätt. I art. 9.5 i konventionen föreskrivs

⁷¹ I sin redogörelse över det normala penningtvättsförfarandet benämner Finanspolisen detta stadie som ”skiktning”, se Polismyndigheten (2023) s. 12. Även Marie Wallin använder begreppet skiktning, se Wallin (2022) s. 36.

⁷² Grahn m.fl. (2010) s. 33 och 46.

⁷³ Ds 1997:51 s. 129.

⁷⁴ Grahn m.fl. (2010) s. 33 f.

⁷⁵ Prop. 1990/91:127; bet. 1990/91:JuU32; rskr. 1990/91:323.

⁷⁶ Förenta nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen, UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST ILLICIT TRAFFIC IN NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, Wien 20 december 1988, SÖ 1991:41.

⁷⁷ Prop. 2013/14:121 s. 30.

⁷⁸ Se exempelvis art. 3 i Förenta nationernas konvention mot olaglig hantering av narkotika och psykotropa ämnen, UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST ILLICIT TRAFFIC IN NARCOTIC DRUGS AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, Wien 20 december 1988, SÖ 1991:41; art. 6 i Förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet, United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York 15 november 2000, SÖ 2004:21; rekommendation 3 i FATF:s regelverk, se FATF (2012–2023) s. 38 punkt 4; art. 2 i Andra protokollet som utarbetats på grundval av artikel K.3 i Fördraget om Europeiska unionen, till konventionen om skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen, Second Protocol, drawn up on the basis of Article K.3 of the treaty on European Union, to the Convention on the protection of the European Communities' financial interests, Bryssel 19 juni 1997, SÖ 2002:14.

⁷⁹ Europarådets konvention om penningtvätt, efterforskning, beslag och förverkande av vinning av brott och om finansiering av terrorism, Council of Europe Convention on

att parter ska säkerställa att en föregående eller samtidig dom för förbrottet inte är nödvändig för att dömas för penningtvätt. Av art. 9.6 i konventionen framgår att varje part ska säkerställa att en dom för penningtvätt enligt artikeln kan meddelas när det bevisats att egendom som avses i punkt 1 a eller 1 b i artikeln härrör från ett förbrott, utan att dess exakta beskaffenheten behöver fastställas. I Europadomstolens mål *Zschüschen v. Belgium* hade en person dömts för penningtvätt. Enligt nationell rättspraxis i Belgien kunde penningtvättsbrott konstateras utan bevisandet av ett förbrott. Enligt Europadomstolen föreföll nationell rättspraxis vara förenlig med 2005 års förverkandekonvention. I förhållande till art. 6.1 och 6.2 EKMR fann Europadomstolen inga skäl att ifrågasätta den nationella rättspraxisen.⁸⁰

I art. 3.1 i det straffrättsliga penningtvättsdirektivet⁸¹ föreskrivs skeenden som ska straffas som penningtvättsbrott. I art. 3.3 b i direktivet framgår att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att en fällande dom för brotten som avses i punkten 1 är möjlig om det kan fastställas att egendomen härrör från brottslig verksamhet. Det är inte nödvändigt att fastställa alla faktiska omständigheter eller förhållanden kring den brottsliga verksamheten, inbegripet gärningsmannens identitet. I direktivets inledande skäl omnämns att det, eftersom straffrättsliga ingripanden ska vara effektfulla, bör vara möjligt att fälla någon till ansvar utan att det krävs att det kan fastställas vilken exakt brottslig verksamhet egendomen härstammar från samt att det inte ska ställas krav på förekomsten av en tidigare eller samtidig fällande dom för den brottsliga verksamheten. Samtidigt ska alla relevanta faktorer och bevis beaktas. Vad gäller prövningen av om egendomen härstammar från brottslig verksamhet samt om en person har kännedom om detta bör avseende fästas vid de specifika omständigheterna i varje enskilt fall. Ett omnämnt exempel är att egendomens värde inte står i proportion till den åtalades lagligen förvärvade inkomst.⁸² Regeringen bedömde, i förhållande till direktivförslaget, att svensk rätt var förenlig med direktivet.⁸³

2.3 Penningtvättsbrottet i PTBL

2.3.1 Penningtvättsbrott av normalgraden

Ansvar för *penningtvättsbrott* stadgas i 3 § PTBL, som anger: För penningtvättsbrott döms, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som 1.

Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, Warszawa 16 maj 2005, SÖ 2014:11.

⁸⁰ *Zschüschen v. Belgium* (23572/07) dom den 2 maj 2017, legal summary.

⁸¹ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser.

⁸² Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1673 av den 23 oktober 2018 om bekämpande av penningtvätt genom straffrättsliga bestämmelser skäl 12 och 13.

⁸³ Faktapromemoria 2016/17:FPM56 s. 4.

överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen, eller 2. tillhandahåller, förvärvar eller upprättar en handling som kan ge en skenbar förklaring till innehavet av egendomen, deltar i transaktioner som utförs för skens skull, uppträder som bulvan eller vidtar annan sådan åtgärd. Straffet är fängelse i högst två år.

Begränsningen av det straffrättsliga ansvaret till att en handling ska ha haft ett syfte att dölja eller främja innebär att det ska ha förelegat en särskild avsikt med handlingen. Penningtvättssyftet behöver inte föreligga hos gärningsmannen, utan penningtvättssyftet uppfylls även genom att någon annan medverkande har syftet samt att gärningsmannens uppsåt omfattar penningtvättssyftet.⁸⁴ Även penningtvätt av brottsvinster från egen brottslighet omfattas.⁸⁵

Paragrafens punkter exemplifierar straffbara handlingar. Stadgade handlingar i den första punkten är inte uttömmande. Med exemplifieringen avses istället att indikera ett visst kvalitetsmått hos åtgärden, i den bemärkelsen att den har eller vanligtvis är betydelsefull för att dölja varifrån egendomen härrör eller för att tillskansa sig egendom eller värdet därav. De uppräknade förfarandena i paragrafens första punkt innebär alla en befattning med egendomen som kan vara fysisk och icke-fysisk. Exempel på icke-fysisk befattning är att upplåta ett bankkonto för insättning av pengar. Uppräkningen i den andra punkten avser inte förfaringssätt där handlingar företas med från brott eller brottslig verksamhet hänförlig egendom. Punkten avser åtgärder för att frambringa en trovärdig men osann förklaring till en olaglig förmögenhetsökning.⁸⁶

Lagregeln i 3 § PTBL kompletteras av 4 § PTBL⁸⁷, vilken anger: För penningtvättsbrott döms även den som, utan att åtgärden har ett sådant syfte som anges i 3 §, otillbörligen främjar möjligheterna för någon att omsätta pengar eller annan egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

För tillämpning av 4 § PTBL saknas krav på ett penningtvättssyfte. Det måste dock ha skett ett reellt främjande av omsättningen av egendomen samt att främjandet förefaller vara otillbörligt. Paragrafens syfte är att fånga in handlingar som förenklar omsättning av svåromsatta tillgångar, exempelvis kontanter från narkotikabrott.⁸⁸ Till grund för prövningen av om det handlar om ett otillbörligt främjande ska hänsyn tas till alla förhållanden vid transaktionen samt vad som torde vara typiskt i den förevarande situationen.⁸⁹ Lagparagrafens tillämpningsområde omfattar inte traditionella transaktioner som

⁸⁴ Prop. 2013/14:121 s. 108; SOU 2012:12 s. 455.

⁸⁵ Prop. 2013/14:121 s. 108. Se även SOU 2012:12 s. 457 f. för ett i allt väsentligt motsvarande resonemang, dock något annorlunda formulerat.

⁸⁶ Prop. 2013/14:121 s. 110 f.

⁸⁷ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott 4 §, Lexino, 2024-01-01 (JUNO).

⁸⁸ Prop. 2013/14:121 s. 112; SOU 2012:12 s. 459.

⁸⁹ Prop. 2013/14:121 s. 112.

att emotta medel som finns på ett konto. Transaktioner med kontanter som får anses normala i handeln omfattas inte.⁹⁰ 4 § PTBL är subsidiär till 3 § PTBL.⁹¹

2.3.2 Grovt penningtvättsbrott och penningtvättsförseelse

Grovt penningtvättsbrott regleras i 5 § PTBL. Bestämmelsen anger: Är brott som avses i 3 eller 4 § grovt, döms för grovt penningtvättsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

Uppräkningen av omständigheter som kan konstituera ett grovt brott är inte uttömmande. Andra förhållanden att beakta vid bedömningen är om brottet varit ett led i en organiserad bedriven verksamhet eller har föregåtts av särskild planering.⁹² En samlad bedömning ska göras av förhållandena vid brottet.⁹³

6 § PTBL stadgar ansvar för *penningtvättsförseelse*. Bestämmelsen anger: Är brott som avses i 3 eller 4 § ringa, döms för penningtvättsförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader. För penningtvättsförseelse döms även den som i fall som avses i 3 eller 4 § inte insåg men hade skälig anledning att anta att egendomen härrörde från brott eller brottslig verksamhet.

Brott för vilket den ifrågavarande egendomen avsett ett lågt värde eller då straffskalan för relevant förbrott är lägre än straffet som tillämpas för normalfallet av penningtvättsbrott är exempel på vad som utgör ringa brott.⁹⁴ Ovan nämnda omständigheter är dock endast antydningar på gärningens ringa karaktär. En bedömning måste göras i det enskilda fallet.⁹⁵

2.4 Härröranderekvisitet

2.4.1 Härröranderekvisitet i tidigare straffrättslig reglering

Den straffrättsliga regleringen av penningtvättsbrott fanns tidigare i brottsbalkens (hädanefter BrB) bestämmelser om penninghäleri i 9 kap. 6 a § BrB och penninghäleriförseelse i 9 kap. 7 a § BrB.⁹⁶ Penningtvättsbrott reglerades dessförinnan i bestämmelserna om häleri och häleriförseelse i 9 kap. 6 och 7 §§ BrB. Det var främst 9 kap. 6 § första stycket 3 och 4 BrB som tog sikte på handlingar som ansågs utgöra penningtvätt. I en rapport från 1996 framförde

⁹⁰ Prop. 2013/14:121 s. 57.

⁹¹ NJA 2023 s. 708 punkt 17; NJA 2018 s. 1010 (I) punkt 13.

⁹² Prop. 2013/14:121 s. 113; SOU 2012:12 s. 464 f.

⁹³ Prop. 2013/14:121 s. 113.

⁹⁴ Prop. 2013/14:121 s. 114; SOU 2012:12 s. 466.

⁹⁵ Ulväng m.fl. (2014) s. 83.

⁹⁶ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott titelkommentaren, Karnov, 2022-09-01 (JUNO).

FATF önskemål om att Sverige skulle lagstifta om ett specifikt penningtvättsbrott. Bestämmelserna i 9 kap. 6 § första stycket 3 och 4 BrB flyttades därför till en egen bestämmelse.⁹⁷

I 9 kap. 6 § första stycket 3 och 4 BrB utgjorde ”egendom som härrör från brottsligt förvärv” ett rekvisit. Åklagaren behövde styrka sambandet mellan egendomen och den ursprungliga brottsligheten för att ansvar skulle aktualiseras.⁹⁸ I ett betänkande från 1997 års statliga Penningtvättsutredning föreslogs en expanderings av det straffbara området genom att det inte skulle krävas ett bestämt förbrott. Istället skulle det räcka att egendom härrörde från brottslig verksamhet.⁹⁹ En sådan förändring var dock inte lämplig enligt regeringen, då utredningens användning av begreppet brottslig verksamhet ansågs vagt och oprecist. Regeringen menade att begreppet saknade den exaktitet som krävs hos straffrättsliga rekvisit. En kriminalisering av penningtvätt som använde begreppet riskerade bli otydlig och svåröverskådlig.¹⁰⁰

2.4.2 Härröranderekvisitet i PTBL

2.4.2.1 Bakgrunden till förändringen av härröranderekvisitet

Härröranderekvisitet i regleringen om penninghäleri kritiserades, eftersom uppfattningen var att åklagaren behövde bevisa ett konkret förbrott.¹⁰¹ Utredningen som föregick införandet av PTBL ansåg att bevissvårigheterna som uppstod till följd av lagtexten i dess dåvarande form motiverade utökade möjligheter att kunna styrka egendomens brottsliga ursprung. Enligt utredningen kunde synen på bevisstaten utvidgas genom att komplettera kravet på ett konkret brott med begreppet brottslig verksamhet. Detta skulle förenkla bevisituationen, främst då medel från olika brott under längre tid sammanblandats. Svårigheterna att bevisa att egendom härrör från brottslig verksamhet utan att precisera det brottsliga handlandet uppmärksammades. Utredningen menade dock att det bredare bevisstaten som följde av användandet av rekvisitet ”brott eller brottslig verksamhet” kunde förenkla bevisföringen.¹⁰²

Enligt regeringen gav förarbeten eller rättspraxis inte stöd för att ansvar för penninghäleri förutsatte bevisandet av ett konkret förbrott. Det räckte att visa egendomens koppling till ett brottsligt förvärv. Synsättet ansågs rimligt från straffvärdemässiga utgångspunkter. Regeringen menade att ett mer omfattande rekvisit kring kopplingen till förbrottet skulle förtydliga att det saknas

⁹⁷ Prop. 1998/99:19 s. 26, 28 och 70.

⁹⁸ Prop. 1990/91:127 s. 54.

⁹⁹ Prop. 1998/99:19 s. 16 och 29; SOU 1997:36 s. 173.

¹⁰⁰ Prop. 1998/99:19 s. 29.

¹⁰¹ Prop. 2013/14:121 s. 47.

¹⁰² SOU 2012:12 s. 166 f.

krav på att egendomen härrör från ett särskilt brott. Bevisföringen skulle för-
enklas, särskilt då medel sammanblandats från flertalet och olika brott.¹⁰³

2.4.2.2 Närmare om härröranderekvisitet

För straffansvar enligt 3 och 4 §§ PTBL krävs att penningtvättsåtgärden om-
fattar egendom härrörande från brott eller brottslig verksamhet.¹⁰⁴ 2 § PTBL
anger: Med brott i 3 och 4 §§ avses 1. gärning som utgör brott enligt svensk
lag, eller 2. gärning som utgör brott enligt utländsk lag och som motsvarar
brott enligt svensk lag.

Begreppet brott omfattar enstaka och flera brott samt alla brottstyper medfö-
rande utbyte. Brott innebärande frånhändande eller förvärv samt brott inne-
bärande ett undandragande, exempelvis skatt- eller tullbrott, omfattas.¹⁰⁵ Med
brottslig verksamhet avses brottslighet vid enstaka tidpunkter och flera brott
begångna under en relativt sammanhängande tid. Därtill omfattas enskilda
brott begångna inom ramen för en verksamhet som utövas mer eller mindre
organiserat, såsom brott begångna inom kriminella sammanslutningar.¹⁰⁶ Ge-
nom formuleringen ”egendomen ska härröra från” omfattas även det som ers-
att brottsutbytet.¹⁰⁷ Egendom ska kunna härledas till brott eller brottslig
verksamhet.¹⁰⁸ Åklagaren ska visa ett samband mellan egendom och förbrott
för att ansvar ska aktualiseras.¹⁰⁹ Det sedvanliga beviskravet i brottmål gäller
för sambandet mellan egendomen och brottet eller den brottsliga verksam-
heten. För att uppfylla rekvisitet ”härrör från brott” krävs inte att specifika
brottsomständigheter, som tid, plats, brottsutbyte eller gärningsman, visas.¹¹⁰

En förutsättning för brottslig verksamhet är att brott begås. Egendom hänfö-
rlig till brottslig verksamhet är därmed hänförlig till minst ett brott. Därmed
uppstår frågan kring betydelsen av att ”brottslig verksamhet” tillfogats be-
stämelsen. Bakgrunden till tillägget var främst för att skapa ett bredare be-
vistema. Det anses därmed tillfredställande att åklagaren kan styrka att egen-
domen härrör från brott, det vill säga inte är lagligt åtkommen.¹¹¹ Några spe-
cifika gärningar behöver inte visas för att uppfylla rekvisitet ”härrör från
brottslig verksamhet”.¹¹² Det krävs ingen vetskap om specifika handlingar för
att verksamhet ska anses brottslig, utan kravet avser en särskild sorts brotts-
lighet som inte behöver specificeras i omfattning eller detaljer.¹¹³ Åklagaren

¹⁰³ Prop. 2013/14:121 s. 47.

¹⁰⁴ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott 3 och 4 §§, Lexino, 2024-01-01 (JUNO).

¹⁰⁵ Prop. 2013/14:121 s. 48.

¹⁰⁶ Prop. 2013/14:121 s. 109.

¹⁰⁷ Prop. 2013/14:121 s. 48; SOU 2012:12 s. 457.

¹⁰⁸ Ulväng m.fl. (2014) s. 79. Se även prop. 2013/14:121 s. 109 och SOU 2012:12 s. 457.

¹⁰⁹ Prop. 2013/14:121 s. 47.

¹¹⁰ Prop. 2013/14:121 s. 109.

¹¹¹ Asp, Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott 3 och 4 §§, Lexino, 2024-01-01 (JUNO).

¹¹² Prop. 2013/14:121 s. 109; SOU 2012:12 s. 456.

¹¹³ Prop. 2013/14:121 s. 109.

måste visa på specifika förhållanden som indikerar en viss sorts brottslig verksamhet som exempelvis ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet. Det krävs inte att specifika detaljer eller uppgifter om verksamhetens storlek eller inriktning styrks.¹¹⁴ I doktrin framförs att detta ger sken av ett lägre beviskrav.¹¹⁵ Rekvisitets främsta tillämpning är när tillgångar från flera brott och olika brottstyper under längre tid sammanblandats.¹¹⁶

Högsta domstolen har meddelat flera avgöranden om penningtvättsbrott.¹¹⁷ Den 25 april 2024 meddelade Högsta domstolen dom i mål B 970–23, som aktualiserade bevisrättsliga frågor kring härröranderekvisitet. Målet avsåg två fall av penningtvättsbrott där pengar influerats på ett bankkonto. Enligt Högsta domstolen gäller samma beviskrav som i övrigt tillämpas i brottmål för härröranderekvisitet. I förhållande till egendom som härrör från brott framgår att det konkreta förbrottet inte behöver bevisas på det sätt som hade krävts om åtalet avsåg förbrottet i sig. I förhållande till egendom som härrör från brottslig verksamhet framför Högsta domstolen att då det inte är möjligt att konstatera att rekvisiten i en viss brottsbeskrivning har uppfyllts måste det på annat sätt stå klart att egendomen har ett illegalt ursprung. Det kan aktualiseras om det framgår att egendom härrör från en verksamhet som innefattar en viss sorts brottslighet, exempelvis förmögenhetsbrott, utan att det är möjligt att specificera huruvida det rör sig om exempelvis bedrägeri eller utpressning. Det kan vidare handla om fall då medel härrör från ett kriminellt nätverks verksamhet i vilket det är fastslaget att diverse brottstyper begås. Däremot är det inte tydligt från vilken av verksamhetens brottstyper medlen härstammar.¹¹⁸

Enligt Högsta domstolen innebär ett påstående om brottslig verksamhet att det i vissa avseenden kan vara enklare att styrka egendomens illegala koppling, genom att det är möjligt att använda ett bredare bevisstema än då egendom påstås härröra från brott. Enligt en annan aspekt krävs dock att mer bevisas, genom att det brottsliga har begåtts inom ramen för vad som kan karaktäriseras som en verksamhet. Innebörden av det höga beviskravet är att det ska vara i det närmaste uteslutet att egendomen har åtkommit på ett sätt som inte är olagligt. Omständigheten att en åtalad person inte har kunnat avge en tillfredställande förklaring i förhållande till sin ekonomiska situation i övrigt kan bidra till en sådan slutsats men är i allmänhet inte tillräckligt.¹¹⁹

Vad som sammanfattningsvis kan utläsas ur förarbetena, enligt min mening, är att beviskravet för härröranderekvisitet är detsamma som i brottmål i

¹¹⁴ Prop. 2013/14:121 s. 109; SOU 2012:12 s. 456.

¹¹⁵ Holmgård (2019) s. 114.

¹¹⁶ Prop. 2013/14:121 s. 109.

¹¹⁷ Se NJA 2017 s. 1053, NJA 2018 s. 1010 I–III, NJA 2019 s. 305, NJA 2020 s. 344, NJA 2020 s. 545, NJA 2022 s. 42, NJA 2022 s. 633, NJA 2023 s. 708 och Högsta domstolens dom 2024-04-25 i mål B 970–23.

¹¹⁸ Högsta domstolen, dom 2024-04-25 i mål B 970–23 punkterna 2, 3, 13, 14 och 15.

¹¹⁹ Högsta domstolen, dom 2024-04-25 i mål B 970–23 punkterna 16 och 17.

övrigt. Samtidigt behöver omständigheterna kring brottet eller den brottsliga verksamheten inte specificeras. Det synes därmed uppstå vissa oklarheter beträffande hur beviskravet förhåller sig till det bredare bevistemat. Enligt min uppfattning bidrar Högsta domstolen med föga ledning genom sin nyligen meddelade dom. Domskälen, som enligt mig är otydliga, bekräftas förvisso förarbetenas angivelser kring beviskravet. Samtidigt behöver en förbrottsgärning inte bevisas såsom om förbrottet var föremål för åtal. Det förefaller inte heller krävas att det kan identifieras från vilken brottstyp medlen härstammar. En möjlig tolkning av uttalandet är att Högsta domstolen anser att förbrottet inte behöver bevisas med sådan säkerhet som annars hade krävts. Betydelsen av en sådan tolkning behandlas närmare i avsnitt 6.

Rättstillämpningen vid penningtvättsbrott aktualiseras även i två RH-avgöranden. I RH 2017:29 avsåg åtalet grovt penningtvättsbrott. Den tilltalade hade förvarat och burit kontanter, klockor och mobiltelefoner härrörande från brottslig verksamhet.¹²⁰ Enligt hovrätten saknades en förklaring i utredningen till att egendomen var lagligt åtkommen. Åklagaren hade dock inte preciserat vilken brottslig verksamhet egendomen kunde kopplas till eller specifika faktorer som indikerade en viss sorts brott. Åtalet ogillades.¹²¹

I RH 2023:13 åtalades en person för penningtvättsbrott alternativt penningtvättsförseelse.¹²² Pengar överfördes från ett ryskt bolag till den tilltalades konto, men skulle egentligen överföras till ett italienskt företag. Den tilltalade företog åtgärder med pengarna i samband med att dessa förflyttats.¹²³ Enligt hovrätten var det inte styrkt att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet.¹²⁴ Det saknades uppgifter om genomförd kommunikation med bland annat de inblandade företagen. Därutöver saknades anmälan eller annan information från ett potentiellt brottsoffer eller någon som varit inblandad i transaktionen.¹²⁵ Utredningen visade inte varför betalningen skett, varför andra förklaringar till överföringen kvarstod. Faktumet att den tilltalades handlande indikerade att det gällde penningtvätt ansågs inte tillräckligt för att konstatera att betalningen skett till följd av brott.¹²⁶

2.4.2.3 Studier av PTBL

Penningtvättsregelverket har varit föremål för vissa studier. Brottsförebyggande rådet studerade PTBL:s tillämpning mellan 2015–2017. I studien framkommer viss kritik, exempelvis poängteras att PTBL:s formuleringar delvis är svårförståeliga, att lagens komplexa rekvisit innebär ett större utrymme för domstolars egna avvägningar samt en avsaknad av praxis kring komplicerade

¹²⁰ RH 2017:29 s. 112.

¹²¹ RH 2017:29 s. 115.

¹²² RH 2023:13, första och fjärde stycket under rubriken Jönköpings tingsrätt.

¹²³ RH 2023:13, första stycket under rubriken Hovrättens bedömning.

¹²⁴ RH 2023:13, sista stycket under rubriken Hovrättens bedömning.

¹²⁵ RH 2023:13, tredje stycket under rubriken Hovrättens bedömning.

¹²⁶ RH 2023:13, fjärde stycket under rubriken Hovrättens bedömning.

delar av lagens tillämpningsområde. Därutöver framhålls att den rättsliga processen vid ärenden om penningtvättsbrott är godtycklig och att domslut brister i förutsebarhet, vilket medför risker för rättssäkerheten.¹²⁷

Vid fällande domar utan konstaterade förbrott presenterar åklagaren exempelvis utredning i form av chattkonversationer till stöd för förekomsten av narkotikaaffärer, vilka har kunnat kopplas samman med vissa penningtransaktioner och dess avsändare och mottagare. Vid misstanke om narkotikarelaterad brottslighet meddelades fällande dom för penningtvättsbrott i 69 % av målen. Vid friande domar fanns exempel på en mindre mängd narkotika återfunnen med såväl fysisk som elektronisk egendom. Domsluten förklaras av att narkotikan inte kunnat förklara egendomen eller att det inte bevisats att det gällde vinstgenererande narkotikaverksamhet.¹²⁸ Därutöver har Ekobrottsmyndigheten företagit en granskning av domar för penningtvätt mellan 2016–2020. I granskningen var det främst då brottslig verksamhet skulle bestå i narkotikarelaterad brottslighet som penningtvättsåtalet ogillats, då den brottsliga verksamheten inte var styrkt.¹²⁹

Enligt Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten är omständigheter som indikerar narkotikabrottslighet exempelvis att tillbehör återfinns som antyder narkotikahantering för annat syfte än eget bruk, förekomsten av kommunikation om försäljning, förekomsten av omfattande innehav av kontanter och mindre sedelvalörer, förekomsten av omfattande Swishbetalningar med vanliga belopp vid narkotikabrottslighet, innehav av vissa krypterade kommunikationsmedel samt att personen tidigare dömts för narkotikabrottslighet av betydelse eller förekommer i ett umgänge där det dokumenterats att personerna deltar i narkotikabrottslighet.¹³⁰

¹²⁷ Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 7 och 79.

¹²⁸ Hammar, Hurve och Marklund (2019) s. 86 f.

¹²⁹ Ekobrottsmyndigheten (2020) s. 6.

¹³⁰ Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten (2021) s. 22 f.

3 Beviskravet i svensk rätt

3.1 Relevant terminologi

Ett av föremålen för uppsatsen är frågan om underrätternas tillämpning av beviskravet gentemot härröranderekvisitet. Centralt för uppsatsen är således frågan om hur underrätterna värderar målets bevisning.

Frågan vid bevisvärdering är om presenterad bevisning ger ett tillräckligt starkt stöd för gärningsbeskrivningen samt för att den tilltalade ska dömas. Det kan uttryckas som att domstolen bedömer vilka konklusioner som kan dras av målets utredning samt med vilken säkerhet de kan dras.¹³¹ Vid försök att visa att en hypotes om verkligheten stämmer hänvisas till vissa föreliggande förhållanden och påstås att dessa är evidens för hypotesen. Vid framläggning av bevisning i en rättegång benämns hypotesen *bevistema* och förhållandena som förevisas som evidens för bevistemat benämns *bevisfakta*.¹³² Värdering av enstaka bevisfaktum handlar om att dra slutsatser beträffande till vilken grad ett bevis talar för eller mot ett bevistema.¹³³ Härvid görs en bedömning dels beträffande säkerheten i bevisfaktumet som sådant, dels dess betydelse för bevistemat.¹³⁴ *Beviskraft* är bevisfaktumets förmåga att förändra sannolikheten för bevistemat.¹³⁵ Bevisfaktumets beviskraft kan påverkas av omständigheter benämnda *hjälpfakta*.¹³⁶

Olika sorters bevisteman förekommer i en rättegång. Åklagarens gärningsbeskrivning är brottmålsrättegångens generella bevistema och benämns *huvudtemat*. Andra bevisteman kan betecknas *delteman*. Delteman utgörs exempelvis av vissa särskilda rekvisit.¹³⁷ Delteman kan även utgöra mellanliggande led i en *beviskedja*, som går från bevisfaktum till huvudtemat.¹³⁸ Härröranderekvisitet är således ett deltema i åklagarens gärningsbeskrivning. Bevisning framlagd av åklagare eller försvar till stöd för att härröranderekvisitet uppfylls eller inte uppfylls är bevisfaktum.

¹³¹ Brun, Diesen och Olsson (2000) s. 173.

¹³² Dahlman (2018) s. 11.

¹³³ Nordh (2019) s. 60.

¹³⁴ Nordh (2019) s. 60. Se även NJA 2023 s. 29 (I) punkt 25 och (II) punkt 26 för en liknande beskrivning.

¹³⁵ Dahlman (2018) s. 67.

¹³⁶ Dahlman (2018) s.72; Lainpelto (2012) s. 194. Se även Nordh (2019) s. 12, Ekelöf (1988) s. 4 och Schelin (2007) s. 48 för liknande beskrivningar. Notera att Lainpelto använder sig av begreppet bevisvärde istället för beviskraft. Även Schelin använder begreppet bevisvärde. Nordh talar om ett bevisfaktums värde, men får antas avse bevisvärde. Även Ekelöf talar om bevisvärde. Enligt Dahlman är bevisvärde och beviskraft inte synonyma men jurister använder ofta ordet bevisvärde fast de egentligen avser beviskraft, se Dahlman (2018) s. 67.

¹³⁷ Dahlman (2018) s. 12.

¹³⁸ Dahlman (2018) s. 205.

För att kunna meddela en fällande dom krävs att *rättsfakta*, som uppfyller en straffbestämmelses rekvisit, bevisas. För ett bevisstema tillräckligt starkt stöd av bevisfakta, och beviskravet uppfylls, behandlas det som ett rättsfaktum.¹³⁹ Det krävs således att tillräcklig bevisning presenteras till stöd för att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet för att härrörandet ska bevisas och behandlas som ett rättsfaktum.

3.2 Den fria bevisprövningens princip

Grunden för den svenska processrätten är principerna om fri bevisföring och fri bevisvärdering.¹⁴⁰ *Den fria bevisprövningens princip* innebär att det saknas begränsningar avseende vilka bevis som tillåts användas¹⁴¹, vilket benämns fri bevisföring.¹⁴² Därutöver är domaren vid bevisvärderingen inte tvungen att förhålla sig till några legala regler¹⁴³, vilket benämns fri bevisvärdering.¹⁴⁴ Principerna om den fria bevisföringen och den fria bevisvärderingen fastslås i 35 kap. 1 § rättegångsbalken (hädanefter RB).¹⁴⁵ 35 kap. 1 § första stycket RB anger: Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat. 35 kap. 6 § första stycket första meningen RB anger: Parterna ska svara för bevisningen. Innebörden av den fria bevisprövningens princip, i förhållande till härröranderekvisitet, är således att åklagare respektive den tilltalade får framlägga önskad bevisning till stöd för eller emot att egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet. Domstolen är därefter fri i sin värdering av bevisningen. Sistnämnda gäller dock inte ovillkorligt, vilket behandlas nedan.

Högsta domstolen framhåller att den fria bevisprövningen inte medför att bevisvärderingen är helt hänskjuten till rättens skönsmässiga bedömning. Enbart rationella skäl får påverka prövningen. Analysen ska vara objektivt grundad och genomföras strukturerat.¹⁴⁶ I förarbetena framhålls även att bestämmelsen om fri bevisvärdering för domaren inte medför att avgörandet ska baseras på en subjektiv uppfattning av bevisens värde. Övertygelsen ska istället baseras på objektivitet och på grunder som andra förnuftiga personer kan godta. Avgörandet får inte heller baseras på helhetsintrycket av materialet. Domaren är därutöver vid bedömningen begränsad till material framkommen under rättegången. Det hindrar dock inte att domaren tar hänsyn till allmänt kända omständigheter eller för denne kända erfarenhetssatser. Omfattas erfarenhetssatserna inte av allmän bildning eller livserfarenhet bör dock domaren

¹³⁹ Dahlman (2018) s. 11 f.

¹⁴⁰ Dahlman (2018) s. 59.

¹⁴¹ NJA II 1943:1 s. 444; SOU 1938:44 s. 377; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 26. Se även SOU 1926:32 s. 24 för en liknande beskrivning.

¹⁴² Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 26.

¹⁴³ NJA II 1943:1 s. 444; SOU 1938:44 s. 377; Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 26.

¹⁴⁴ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 26. Se även Bolding (1953) s. 305.

¹⁴⁵ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 26; Lindell m.fl. (2005) s. 397.

¹⁴⁶ NJA 2015 s. 702 punkt 20.

inte enkom lita på sin sakkunskap.¹⁴⁷ Således är domstolen, trots principen om den fria bevisvärderingen, bunden av vissa förhållningssätt vid värderingen av bevisning framlagd för härröranderekvisitet.

3.3 Bevisbörda och beviskrav

3.3.1 Allmänt om bevisbörda och beviskrav

Två relevanta begrepp vid bevisvärdering är *bevisbörda* och *beviskrav*. Beviskravet stadgar bevisningens tillräckliga styrka¹⁴⁸, medan bevisbördan stadgar vilken part som drabbas om kravet inte uppfylls och inom vilka delar kravet ska fullgöras.¹⁴⁹ Begreppet bortom rimligt tvivel är en formulering av beviskravet i brottmål.¹⁵⁰ Beviskravet berörs närmare i avsnitt 3.3.2.

Beviskravet är en del av bevisbördan.¹⁵¹ Beviskravet och bevisbördan förbinds på så sätt att om beviskravet inte uppfylls utlöser detta tillämpningen av bevisbörderegler.¹⁵² Betydelsen av en bevisbörderegler är att parten som bär bevisbördan måste presentera tillräckligt stark bevisning för rättsfaktumet för att domen ska kunna baseras härpå. Misslyckas parten ska domstolens prövning anta utgångspunkten att faktumet inte föreligger.¹⁵³

Åklagaren bär bevisbördan i brottmål¹⁵⁴, vilket föranleds av uppfattningen att konsekvenserna av en oriktigt fällande dom är värre än konsekvenserna av en oriktigt friande dom.¹⁵⁵ Ett liknande resonemang finns kring beviskravet. Såväl bevisbördan som beviskravet har därmed anpassats så att det ska föreligga höga krav för att den tilltalade ska dömas¹⁵⁶ och utgör garantier för en rätts-säker process i brottmål.¹⁵⁷ Åklagaren ska därmed bevisa alla omständigheter som måste föreligga för att en tilltalad ska kunna dömas för ett brott.¹⁵⁸ Bevisbördan avser därför gärningsbeskrivningens samtliga delar.¹⁵⁹

¹⁴⁷ NJA II 1943:1 s. 445; SOU 1938:44 s. 377 f.

¹⁴⁸ Diesen (2015) s. 123; Diesen (1993) s. 485. Se även Ekelöf (1988) s. 1 för en liknande beskrivning.

¹⁴⁹ Diesen (2015) s. 123; Diesen (1993) s. 485.

¹⁵⁰ Avsnitt 3.3.2.1.

¹⁵¹ Diesen (2015) s. 137; Diesen (1993) s. 502. Se även Bolding (1983) s. 9, i vilken uttrycks att beviskravet utgör en precisering av bevisbördan.

¹⁵² Klami m.fl. (1988) s. 590.

¹⁵³ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 79.

¹⁵⁴ NJA 2015 s. 702 punkt 28; NJA 2023 s. 29 (I) punkt 11 och (II) punkt 12; Dahlman (2018) s. 63; Diesen (2015) s. 122 och 124; Diesen (1993) s. 483; Holmgård (2019) s. 82; Bolding (1953) s. 313; Frände (2003) s. 285; Dahlman (2024) s. 121; Schelin (2007) s. 55.

¹⁵⁵ Nordh (2011) s. 35.

¹⁵⁶ Dahlman (2018) s. 63.

¹⁵⁷ Schelin (2007) s. 54.

¹⁵⁸ NJA II 1943:1 s. 446; SOU 1938:44 s. 379.

¹⁵⁹ Lindell m.fl. (2005) s. 399.

Inom ramen för bevisbördan skiljs mellan *äkta* och *falsk bevisbörda*. I brottmål bär åklagaren den äkta bevisbördan. Fullgör åklagaren sin bevisbörda, genom att förevisa bevisning som uppnår beviskravet, kan den tilltalade endast undgå en fällande dom genom att framlägga motbevisning som förflyttar sannolikheten för skuld under beviskravet. Den tilltalade åläggs en falsk bevisbörda.¹⁶⁰ Christian Diesen¹⁶¹ menar att den falska bevisbördan är en illusion, som primärt uppstår när domstolen anger att den tilltalades version inte är trovärdig eller saknar substans. I realiteten bär åklagaren hela bevisbördan. Enligt Diesen innebär den falska bevisbördan att den tilltalade ska göra en friande förklaring sannolik.¹⁶² Det är således åklagaren som ska uppfylla beviskravet för att egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet. Uppfyller åklagaren sin bevisbörda förflyttas bevisbördan till den tilltalade, dock såsom en falsk bevisbörda. Den falska bevisbördan synes, enligt Diesen, vara förbunden med ett lägre krav på vad den tilltalade måste bevisa.

Åklagarens bevisbörda stadgas inte i rättegångsbalken¹⁶³, utan är en allmän princip.¹⁶⁴ Genom den så kallade *oskyldighetspresumtionen*¹⁶⁵ kan dock såväl åklagarens bevisbörda¹⁶⁶ som det höga beviskravet härledas.¹⁶⁷

Oskyldighetspresumtionen är en fundamental straffprocessuell princip¹⁶⁸ och stadgas i art. 6 EKMR.¹⁶⁹ Enligt art. 6.2 EKMR skall var och en som blivit anklagad för brott betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts. Oskyldighetspresumtionen uppställer krav på att bevisbördan i brottmål placeras hos kändanden samt att tvivel tillerkänns den tilltalade till dennes förmån.¹⁷⁰ Döms någon för brott på för svag bevisning kan det innebära ett åsidosättande av oskyldighetspresumtionen.¹⁷¹ I svensk rätt är det typiskt sett lokutionen ”ställt utom rimligt tvivel” som markerar nivån då oskyldighetspresumtionen kullkastas och en person döms för brott.¹⁷² Oskyldighetspresumtionen ger dock ingen ledning kring vilken styrka bevis måste ha för att

¹⁶⁰ Dahlman (2018) s. 64.

¹⁶¹ F.d. professor emeritus i processrätt vid juridiska institutionen vid Stockholms universitet.

¹⁶² Diesen (2015) s. 133 f.

¹⁶³ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 150; Holmgård (2019) s. 82.

¹⁶⁴ Holmgård (2019) s. 82.

¹⁶⁵ Ett annat ord för oskuldspresumtionen är oskyldighetspresumtionen, se Holmgård (2019) s. 94 f.

¹⁶⁶ *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain* (10590/83) dom den 6 december 1988, punkt 77. Se även *Janosevic v. Sweden* (34619/97) dom den 23 juli 2002, punkt 97, i vilken en hänvisning görs till domsskrivningen i *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*; Nowak (2003) s. 409.

¹⁶⁷ NJA 2019 s. 347 punkt 18.

¹⁶⁸ Nowak (2003) s. 454.

¹⁶⁹ NJA 2019 s. 347 punkt 18.

¹⁷⁰ Träskman (1987) s. 484.

¹⁷¹ Andersson (2014) s. 440 f.

¹⁷² Nowak (2003) s. 409.

en fällande dom ska kunna meddelas.¹⁷³ Såsom framgår nedan har beviskravets innebörd istället utvecklats i doktrin och Högsta domstolens praxis.

3.3.2 Beviskrav

3.3.2.1 *Allmänt om beviskravet i svensk rätt*

I förevarande avsnitt beskrivs innebörden av beviskravet, vilken åklagaren måste uppnå för att fullgöra sin bevisbörda. Enligt 35 kap. 1 § första stycket RB ska rätten avgöra vad i målet är bevisat. För bifallande av åtalet krävs att beviskravet, uttryckt genom termen ”bevisat”, uppfylls.¹⁷⁴ Rättegångsbalken saknar dock riktlinjer avseende beviskravet.¹⁷⁵ Oskyldighetspresumtionen anger vidare inget mått på styrkan i bevisningen som krävs för en fällande dom.¹⁷⁶ Beviskravets faktiska innebörd har istället överlämnats till rättspraxis.¹⁷⁷ Högsta domstolen uttrycker i NJA 1980 s. 725 att det måste vara ställt ”utom rimligt tvivel” att någon är skyldig till brott för att denne ska dömas härför.¹⁷⁸ Detta upprepas av Högsta domstolen i flera efterföljande avgöranden¹⁷⁹ och är en formulering av beviskravet i brottmål. ”Bortom rimligt tvivel” används synonymt med formuleringen ”utom rimligt tvivel”.¹⁸⁰

Beviskravet kan delas upp två kumulativa krav, dels ska den i målet presenterade utredningen stödja gärningsbeskrivningen tillräckligt, dels ska det finnas en tillräcklig utredning.¹⁸¹ Detta redogörs för nedan. Inledningsvis ska dock en notering göras beträffande relevant begreppsbildning. Diesen använder begreppen beviskrav och utredningskrav.¹⁸² Christian Dahlman¹⁸³ förespråkar begreppen tillräckligt stöd och tillräcklig utredning, eftersom utredningskravet också är ett beviskrav i bemärkelsen att det är ett krav som ställs på bevisningen.¹⁸⁴ I efterföljande framställning skiljs mellan tillräckligt stöd såsom sannolikheten för beviset, vilket behandlas i avsnitt 3.3.2.2, och tillräcklig utredning såsom det utredningsmaterial på vilket sannolikhetsbedömningen görs, vilket behandlas i avsnitt 3.3.2.3. I nästkommande avsnitt används i referaten stundom begreppet beviskrav. Referaten placeras dock under avsnitt 3.3.2.2 då min uppfattning är att referaten diskuterar frågan om sannolikheten för beviset. Vid genomläsningen bör dock påminnas om att beviskravet även är förbundet med frågan om tillräcklig utredning.

¹⁷³ Träskman (1987) s. 478.

¹⁷⁴ Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 191.

¹⁷⁵ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 12 och (II) punkt 13; Diesen (2015) s. 147.

¹⁷⁶ Träskman (1987) s. 478.

¹⁷⁷ Brun, Diesen och Olsson (2000) s. 76.

¹⁷⁸ NJA 1980 s. 725, särskilt s. 738 f.

¹⁷⁹ Se exempelvis NJA 1991 s. 83; NJA 1992 s. 446; NJA 1993 s. 68; NJA 1996 s. 176.

¹⁸⁰ Dahlman (2018) s. 133.

¹⁸¹ Dahlman (2018) s. 134 f.

¹⁸² Jfr Diesen (2015) s. 137 och 180.

¹⁸³ Professor i allmän rättslära vid juridiska institutionen vid Lunds universitet.

¹⁸⁴ Jfr Dahlman (2018) s. 134.

3.3.2.2 Tillräckligt stöd

Vid diskussioner om frågan om tillräckligt stöd brukar graden av stöd uttryckas som ”sannolikheten för bevisemat givet den föreliggande bevisningen”.¹⁸⁵ Kravet på bevisningens styrka avser varje enskilt rättsfaktum¹⁸⁶ och därmed även härröranderekvisitet.

Beviskravet i brottmål anses högt ställt.¹⁸⁷ I rättskällorna beskrivs dock beviskravets betydelse på olika sätt. Diesen framför att beviskravet kan definieras med hjälp av ord eller numeriskt¹⁸⁸, men alltid avser en sannolikhet.¹⁸⁹ Beträffande beviskravet som uttryckt i numeriska termer framförs i doktrin att beviskravet motsvarar 98 %.¹⁹⁰ Samtidigt poängteras att det är teoretiskt möjligt att uttrycka beviskravet i en procentsats. Däremot kan det svårligen göras i praktiken, vilket beror på att uttryck för beviskrav är förbundna med en vaghet samt att beviskravet ”ställt bortom rimligt tvivel” även beror av annat än sannolikheten för bevisemat.¹⁹¹

Betecknas istället beviskravet med hjälp av ord framkommer ett antal olika beskrivningar i doktrin. Enligt Bengt Lindell¹⁹² m.fl. avses med beviskravet att domstolen kan avvisa andra möjliga förklaringar till den åtalade gärningen än den som åklagaren framfört.¹⁹³ Torkel Gregow¹⁹⁴ menar att betydelsen av uttrycket ”utom rimligt tvivel” innebär att det ska förefalla praktiskt taget uteslutet att den tilltalade inte är skyldig.¹⁹⁵ Dan Frände¹⁹⁶ definierar beviskravet som att bevisningen för den tilltalades skuld ska ha den styrka att allt rimligt tvivel kan avvisas. Frände framhåller även att ”rimligt tvivel” kan ersättas med ”beaktansvärt tvivel”.¹⁹⁷ Dahlman uttrycker att åklagarens bevisbörda medför att alla alternativhypoteser som kan framföras mot gärningsbeskrivningen ska uteslutas för att denna ska styrkas bortom rimligt tvivel.¹⁹⁸ Enligt Högsta domstolen innebär beviskravet att domstolen, genom den i målet presenterade utredningen, gör bedömningen att det är ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade har begått åklagarens påstådda gärning för att denne ska

¹⁸⁵ Dahlman (2018) s. 142.

¹⁸⁶ Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 1 §, sista stycket under rubriken Beviskravet.

¹⁸⁷ Diesen (1993) s. 504.

¹⁸⁸ Diesen (2015) s. 147. Jfr dock Ekelöf (1988) s. 1, som anger att beviskrav inte kan uppställas numeriskt.

¹⁸⁹ Diesen (2015) s. 147.

¹⁹⁰ Diesen (2015) s. 147; Diesen (1993) s. 512 f. Se även Lambertz (2009) s. 4 där 98 % nämns. Notera dock att Lambertz framhåller att användningen av en procentsats ofta inte är vägledande i bevisprövningen.

¹⁹¹ Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 158 f.

¹⁹² Professor i processrätt vid Karlstads universitet.

¹⁹³ Lindell (2004) s. 434.

¹⁹⁴ F.d. justitieråd och ordförande i Högsta domstolen.

¹⁹⁵ Gregow (1996) s. 510.

¹⁹⁶ Professor emeritus i straff- och processrätt vid Helsingfors universitet.

¹⁹⁷ Frände (2003) s. 285.

¹⁹⁸ Dahlman (2024) s. 121.

kunna fällas till ansvar. Domstolen ska kunna dra slutsatsen att det saknas alternativa möjliga förklaringar till händelseförloppet.¹⁹⁹

Vid bevisvärderingen bedöms således förekomsten av omständigheter som medför tvivel kring korrektheten i åklagarens gärningsbeskrivning. En bedömning görs av förekomsten av tvivel samt om dessa är rimliga. Förekomsten av ett rimligt tvivel kräver att tvivlet är rationellt och kan motiveras logiskt samt att tvivlet är konkret vilket innebär att det stöds av fakta i målet.²⁰⁰ Diesen framhåller att rimligt tvivel uppställer krav på relativitet, innebärande att rimlighetsbedömningen företas inom ramen för målets beskaffenhet. Detta betecknar Diesen som utredningskravet.²⁰¹ Utredningskravet behandlas i avsnitt 3.3.2.3. Högsta domstolen uttalar att frågan om alternativa händelseförlopp bör övervägas inom ramen för vad utredningen motiverar samt vad som förefaller värt att fästa avseende vid. För en fällande dom är utgångspunkten att alla relativt rimliga alternativförklaringar kan avisas. Den alternativa förklaringen måste dock synas praktiskt möjlig samt att det finns skäl att räkna med den i det ifrågavarande fallet.²⁰² Det torde åligga domstolen att ex officio, det vill säga utan att åklagaren eller försvararen behöver framställa frågor eller initiativ, genomföra en prövning av möjliga alternativa händelseförlopp till gärningspåståendet, i den mån de är relativt närliggande.²⁰³

Enligt Diesen kan beviskravet även definieras positivt eller negativt. En positiv definition avser vilket bevisvärde som behövs för att bevisemat ska uppfyllas. En negativ definition avser ovisshet, motverkande bevis och/eller återstående osäkerhet. Avseende positiva uttryck menar Diesen att det svårligen går att definiera beviskravet närmare än att det ligger nära uppenbart eller vid 98 % eller 95 %. Lokutionen ”bortom rimligt tvivel” innebär att det saknas friande alternativ till gärningsbeskrivningen, varvid domstolen kan bedöma brottet som styrkt. Därmed är beviskravet negativt definierat. Uttrycks beviskravet istället positivt kan detta beskrivas som att ”det kan hållas för visst” eller numeriskt motsvarar 98 %.²⁰⁴

Utifrån vad som anges ovan kan, enligt min mening, någon allmängiltig betydelse av beviskravet svårligen utläsas. Däremot placeras beviskravet, oavsett beskrivning, högt. Förekomsten av tvivel ska därmed medföra att den tilltalade frias. Samtidigt synes inte varje tvivel kunna medföra att åtalet ogillas. Det synes snarare krävas att tvivlet, genom beskrivningen av detsamma som rimligt, ska utgöra en plausibel alternativförklaring till åklagarens gärningspåstående utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

¹⁹⁹ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 13.

²⁰⁰ Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 192.

²⁰¹ Diesen (1996/97) s. 526.

²⁰² NJA 2023 s. 29 (I) punkt 13 och 14.

²⁰³ Lambertz m.fl. (2009) s. 85. Se även Schelin (2007) s. 60 och Diesen (2015) s. 133 för resonemang med liknande innebörd.

²⁰⁴ Diesen (2015) s. 147.

3.3.2.3 Tillräcklig utredning

Enligt Högsta domstolen krävs för fällande dom att domstolen, utifrån den presenterade utredningen, finner det ställt bortom rimligt tvivel att den tilltalade har begått den av åklagaren påstådda gärningen.²⁰⁵ Sannolikhetsbedömningars säkerhet kan bero på grundligheten i genomförd undersökning, vilket betecknas *robusthet*.²⁰⁶ I doktrin betecknar termen robusthet betydelsen som ytterligare utredning i målet har för bevisläget.²⁰⁷ Enligt Diesen bör bevisprövningen innehålla ett moment i vilket det prövas om målets utredning är tillräcklig för att domstolen ska kunna konstatera att andra förklaringar än den som presenteras i åklagarens gärningsbeskrivning kan förkastas. Utredningskravet betecknar omfånget bevisningen behöver ha för att en bevisvärdering ska vara möjlig.²⁰⁸ Är utredningen otillräcklig ogillas åtalet²⁰⁹, vilket motiveras av att domstolen ska vara opartisk.²¹⁰ Göran Lambertz²¹¹ uttrycker att domstolen i bevisvärderingen ska beakta brister i utredningen mot bakgrund av den betydelse som bristen får för frågan om rimligt tvivel i det enskilda fallet. Domstolen ska inte utan vidare frikänna en tilltalad när brister förekommer. Stundom kan bristen dock vara så betydelsefull att domstolen ska frikänna en tilltalad redan härvid.²¹²

Samtidigt kan det inte åläggas åklagaren eller domstolen att alltid utreda respektive pröva alla tänkbara friande alternativ.²¹³ Målets utredning ska vara så fullkomlig att det saknas anledning att anta att ytterligare utredning hade förändrat bedömningen.²¹⁴ Enligt Per Olof Ekelöf²¹⁵ är bevisningen är robust då ytterligare bevisning inte hade påverkat bevisvärdet.²¹⁶ Enligt Dahlman placeras robusthetskravet något under den numeriska nivån för tillräckligt stöd, exempelvis vid cirka 95 %.²¹⁷ Katrin Lainpelto²¹⁸ framhåller dock att bevisningens kvantitet nödvändigtvis inte garanterar dess kvalitet. Föreligger en tillräcklig mängd bevisning ur kvantitativt hänseende men bevisningen

²⁰⁵ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 13.

²⁰⁶ Lindell m.fl. (2005) s. 412.

²⁰⁷ Dahlman (2018) s. 152; Ekelöf (1988) s. 13. Se även Lindell (2004) s. 439, i vilken termen robusthet beskrivs som att det inte kan emotas att bevisprövningen förändras om ytterligare utredning genomförs.

²⁰⁸ Diesen (2015) s. 176 och 180.

²⁰⁹ Dahlman (2018) s. 149; Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 192; Frände (2003) s. 288; Diesen (2015) s. 183; Westberg (2007) s. 173; NJA 1986 s. 821, särskilt s. 829; NJA 1990 s. 555, särskilt s. 561; NJA 1991 s. 56, särskilt s. 76; NJA 1991 s. 612, särskilt s. 618; NJA 2023 s. 29 (I) punkt 13 och (II) punkt 14.

²¹⁰ SOU 2013:17 s. 221.

²¹¹ F.d. justitiekansler och f.d. justitieråd i Högsta domstolen.

²¹² Lambertz (2010) s. 196 f.

²¹³ Diesen (1993) s. 499. Jfr även den i Diesen (1993) gjorda hänvisningen till Zahle (1976) s. 256.

²¹⁴ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 13 och (II) punkt 14.

²¹⁵ F.d. professor i processrätt vid juridiska institutionen vid Uppsala universitet.

²¹⁶ Ekelöf (1988) s. 13.

²¹⁷ Dahlman (2018) s. 156.

²¹⁸ Docent i processrätt vid juridiska institutionen vid Stockholms universitet.

visar sig vara felaktig brister utredningskravet.²¹⁹ Frågan om utredningen är tillräckligt synes därmed bero av både bevisningens omfattning och kvalitet.

Utredningskravet styrs av flera faktorer, exempelvis brottets komplexitet. Komplexiteten avgörs ofta av rekvisitens antal och karaktär. Komplexa brott ställer högre krav på utredningens storlek. Ekonomisk brottslighet beskrivs som en brottstyp med omfattande utredning.²²⁰ Därutöver anförs i doktrin att objektiva omständigheter kräver mer utförlig undersökning än subjektiva omständigheter såsom uppsåt eller motiv.²²¹ Diesen framhåller att en sammankoppling av kravet på en rimlig utredning och beviskravet skapar en bevisprövningsnorm uttryckt såsom: ” ’bortom rimligt tvivel efter vad målets beskaffenhet kräver’ ”.²²² Beviskravet är därmed detsamma oavsett brottmål, medan utredningskravet beror av grovhet, inställning, sättet för vilket handläggning sker osv.²²³ Bedömningen av om bevisningen uppfyller kravet på tillräckligt stöd för härröranderekvisitet synes därmed fordra en omfattande utredning, eftersom härröranderekvisitet är ett objektiva rekvisit samt att penningtvätt som ekonomisk brottslighet kräver omfattande utredning.

3.3.2.4 *Differentierat beviskrav?*

Härröranderekvisitet beskrivs ge sken av ett lägre beviskrav.²²⁴ Detta aktualiserar diskussionen om det *differentierade beviskravet*. Frågan om förekomsten av ett differentierat beviskrav är omdiskuterad och innehåller två aspekter, dels frågan om det finns ett differentierat beviskrav, dels frågan om ett differentierat beviskrav bör finnas. Den första frågan kan ytterligare divergeras i två frågor, varvid den första frågan gäller om beviskravet enligt gällande rätt är differentierat. Den andra frågan avser på vilket sätt domstolarna tillämpar beviskravet.²²⁵ Frågan om beviskravet bör vara differentierat kan beskrivas som rättspolitisk²²⁶, och behandlas inte i uppsatsen.

Enligt Per Olof Bolding²²⁷ skiftar beviskravet beroende på brottstyp²²⁸ samt mellan olika rekvisit.²²⁹ Per Ole Träskman²³⁰ framhåller, gentemot Boldings uttalande, att beviskravet inte kan anses skifta beroende på brottstyp, utifrån en granskning av oskyldighetspresumtionen.²³¹ I både doktrin och vägledande rättspraxis uttrycks även att beviskravet är detsamma oavsett vilket brott

²¹⁹ Lainpelto (2012) s. 285 f.

²²⁰ Diesen (2015) s. 188 f.

²²¹ Frände (2003) s. 288.

²²² Diesen (1993) s. 668.

²²³ Diesen (1993) s. 668.

²²⁴ Avsnitt 2.4.2.2.

²²⁵ Dahlman (2018) s. 164.

²²⁶ Jfr Dahlman (2018) s. 167.

²²⁷ F.d. professor i processrätt vid Juridiska institutionen vid Lunds universitet.

²²⁸ Bolding (1953) s. 313 f.; Bolding (1989) s. 97.

²²⁹ Bolding (1989) s. 97.

²³⁰ F.d. professor emeritus i straffrätt vid Lunds universitet.

²³¹ Träskman (2008) s. 503 med däri gjord hänvisning till Träskman (1987) s. 474–480.

åtalet avser.²³² Genom Högsta domstolens uttalande får därmed beviskravet i penningtvättsmål, liksom i brottmål annars, uttryckas genom orden ”bortom rimligt tvivel”.

Vad avser specifika rekvisit framför Diesen att svårtolkade rekvisit medför en mer omfattande utredning än lättolkade rekvisit.²³³ I doktrin poängteras att det därmed finns skäl att förmoda att förändringar av beviskravet görs gentemot vissa svårbevisade rekvisit.²³⁴ Högsta domstolen uttrycker dock att beviskravet är detsamma oavsett förekomsten av bevissvårigheter.²³⁵ Högsta domstolen framhåller däremot att ett lägre beviskrav i rättspraxis accepteras under vissa speciella förhållanden, primärt när den tilltalade invänder ansvarsfrihet till följd av nödvärn eller liknande.²³⁶ Diesen framhåller även att det gentemot alla objektiva rekvisit i en brottsbeskrivning krävs att det sedvanliga beviskravet tillämpas.²³⁷ Enligt min mening är beviskravet för härröranderekvisitet att det ska vara ställt bortom rimligt tvivel att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Bevissvårigheter påtalade i lagförarbetena till PTBL medför ingen skillnad härvid.

Dömer underinstanserna för brott mot bakgrund av bevisning som uppfattas för svag menar Diesen att det inte är fråga om att beviskravet satts för lågt. Istället är fråga om att kravet tillåts uppnås genom bevisning utan tillräcklig styrka. Detta kan uttryckas som en reell beviskravssänkning eller en indirekt bevisbördelindring för åklagaren. Teoretiskt sett utgör det dock en övervärdering av bevisning för åtalet eller en undervärdering av bevisning mot åtalet.²³⁸

Enligt min mening kan därmed en differentiering av beviskravet uppstå på två sätt. Dels genom att gränsen för beviskravet sätts högre eller lägre, dels genom att bevisning tillmäts en felaktig beviskraft jämfört med i andra motsvarande mål. Oavsett om differentieringen görs gentemot beviskravet eller gentemot beviskraften bör konsekvensen dock bli densamma enligt min mening. I och med att frågan om beviskravet uppfylls handlar om sannolikheten för bevisemat givet tillräcklig bevisning i målet blir konsekvensen av för

²³² NJA 2009 s. 447 I och II; Diesen (1996/97) s. 526. Se även NJA 1990 s. 555, särskilt s. 561, där Högsta domstolen använde ”ställt utom rimligt tvivel” i ett mål om rattfylleri, samt Diesens tolkning av rättsfallet i Diesen (1996/97) s. 527. Diesen framför dock, med hänvisning till rättsfallen NJA 1982 s. 164 och NJA 1992 s. 446, att det inte kan uteslutas att det finns brottmål i vilka ett lägre beviskrav kan tillämpas, se Diesen (1996/97) s. 527 samt resonemanget i not 4 på den ifrågavarande sidan.

²³³ Diesen (2015) s. 154.

²³⁴ Diesen (2015) s. 154. Beträffande äldre litteratur se Ekelöf och Boman (1992) s. 119, varvid författarna särskilt diskuterar subjektiva rekvisit och kausalförhållanden.

²³⁵ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 17 och (II) punkt 18; NJA 1982 s. 164 (vilket avsåg narkotikabrottslighet). Se även Schelin (2007) s. 59.

²³⁶ NJA 2019 s. 347 punkt 18.

²³⁷ Diesen (2015) s. 154; Diesen (1993) s. 525.

²³⁸ Diesen (1996/97) s. 527 f.

högt värderad bevisning eller ett sänkt beviskrav att beviskravet uppfylls då sannolikheten för bevisemat i realiteten är lägre. Detta behandlas i avsnitt 6.

3.4 Förklaringsbörda

Bevisbördan behandlas ovan.²³⁹ I doktrin och Högsta domstolens praxis diskuteras även en så kallad *förklaringsbörda*.²⁴⁰ 35 kap. 4 § RB anger: Underlåter part att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för utredningen framställd fråga, pröve rätten med hänsyn till allt, som förekommit, vilken verkan som bevis må tillkomma partens förhållande.

Förklaringsbördan saknar definition.²⁴¹ Förklaringsbördans innebörd är dock att den tilltalades tystnad beaktas till nackdel för denne.²⁴² Skillnad kan göras mellan olika förklaringsbördor. Förklaringsbördan som *omkastad bevisbörda* innebär att åklagarens påstående styrks genom att den tilltalade avstår från att bemöta påståendet eller misslyckas att bevisa att påståendet inte stämmer.²⁴³ Enligt Lars Heuman²⁴⁴ är det inte möjligt för domstolen att anse åklagarens påstående styrkt genom en avsaknad av invändningar eller framlagd bevisning från en tilltalad.²⁴⁵ Förklaringsbördan kan även innebära en *bevislättning för åklagaren*. Härvid tillmäts den tilltalades tystnad eller misslyckande att avge en rimlig förklaring bevisvärde, vilket fungerar som utfyllnad när åklagarens bevisning gör det är sannolikt att den tilltalade är gärningsman men inte gör det ställt bortom rimligt tvivel.²⁴⁶ Europadomstolen uttalar att art. 6 EKMR inte kränks när den tilltalades tystnad utgör en faktor som beaktas till stöd för att brottet är styrkt bortom rimligt tvivel.²⁴⁷ Detta tolkas i viss doktrin som att den tilltalades tystnad kan beaktas innan åklagaren uppfyllt sin bevisbörda. Samtidigt framhålls att det är otydligt om förklaringsbördan kan aktualiseras innan eller endast efter att åklagaren uppfyllt sin bevisbörda.²⁴⁸ Enligt annan doktrin anses förklaringsbördan uppkomma först då åklagaren uppfyllt sin bevisbörda.²⁴⁹ Sistnämnda beskrivning synes utgöra förklaringsbördan som likställs med den falska bevisbördan.

Ovan nämnda förklaringar av förklaringsbördan kan skiljas från förklaringsbördan likställd med *den falska bevisbördan*. Omständigheten att den

²³⁹ Avsnitt 3.3.1.

²⁴⁰ Lindell (1990/91); Nordlander (2017); Westberg (1992/93); Heuman (1988); NJA 2013 s. 931.

²⁴¹ Nordlander (2017) s. 653.

²⁴² Lindell (1990/91) s. 483. Se även Nordlander (2017) s. 653 f. för en liknande beskrivning.

²⁴³ Westberg (1992/93) s. 884.

²⁴⁴ Professor emeritus vid Juridiska institutionen vid Stockholms universitet.

²⁴⁵ Heuman (1988) s. 275.

²⁴⁶ Westberg (1992/93) s. 884.

²⁴⁷ *Averill v. the United Kingdom* (36408/97) dom den 6 juni 2000, punkt 51.

²⁴⁸ Nordlander (2017) s. 657 och 668.

²⁴⁹ Schelin (2007) s. 58.

tilltalades förklaring inte förtar värdet av åklagarens bevisning, när bevisningen styrker den tilltalades skuld, är godtagbar att dra slutsatser utifrån.²⁵⁰

Enligt förarbetena är omständigheten att en tilltalads tystnad kan beaktas i bevishänseende en följd av principen om fri bevisprövning. Domstolen kan dock bara med stor försiktighet tillmäta en åtalads tedska som bevis mot denne.²⁵¹ Enligt Lindell saknas skyldighet för en tilltalad att ge en förklaring.²⁵² Lena Schelin²⁵³ uttrycker att ett misslyckat bevisförsök inte kan tillmätas bevisverkan eftersom den tilltalade saknar processuella förpliktelser. Därmed bör aktivitet från denne inte riskera att belasta denne negativt.²⁵⁴

Enligt Europadomstolen är det oförenligt med art. 6 EKMR att basera en fällande dom enbart eller till stor del på omständigheten att den tilltalade är tyst, vägrar att besvara frågor eller vägrar att avge egen bevisning. Detta hindrar dock inte att en tilltalads tystnad kan tillmätas betydelse för åklagarens bevisning, om omständigheterna uppenbarligen medger att en förklaring bör ges.²⁵⁵ Högsta domstolen uttrycker i NJA 2015 s. 702, med hänvisning till Europadomstolens praxis, att den tilltalade har rätt att vara tyst. Det är endast då det är uppenbart att en förklaring krävs som den tilltalades tystnad kan beaktas.²⁵⁶

Enligt Europadomstolen krävs ett *prima facie*-mål för att den tilltalades tystnad ska få beaktas. Detta innebär exempelvis att målet består av direkt bevisning som, om den uppfattas trovärdig och kan medföra legitima slutsatser, innebär att ett brott bedöms bevisat bortom rimligt tvivel. Bedömningen av huruvida det utgör en kränkning av art. 6 EKMR att dra ofördelaktiga slutsatser från den tilltalades tystnad görs utifrån alla omständigheter i målet.²⁵⁷ Europadomstolens uttalanden härvid är, enligt min mening, relevanta för svensk rätt. I en senare dom konstaterar Europadomstolen nämligen att slutsatser baserade på en tilltalads tystnad är möjliga även i ett rättssystem där domstolen fritt utvärderar framlagd bevisning. Det krävs härvid att framlagd bevisning är sådan att den enda rimliga slutsatsen av den tilltalades tystnad är att denne inte kan besvara bevisningen mot denne. Ombeds den tilltalade att avge en förklaring trots avsaknaden av ett övertygande *prima facie*-mål förflyttas bevisbördan från åklagaren till försvaret, och art. 6.2 EKMR kränks.²⁵⁸

Utifrån beskrivningen av den omkastade bevisbördan ovan framkommer inte om bevisningen måste ha en särskild omfattning eller uppnå en särskild grad för att en omkastad bevisbörda ska aktualiseras, varför det inte kan uteslutas

²⁵⁰ Westberg (1992/93) s. 884 f.

²⁵¹ SOU 1938:44 s. 381 f.

²⁵² Lindell (1990/91) s. 483.

²⁵³ Jur. dr. och generaldirektör på Kustbevakningen.

²⁵⁴ Schelin (2007) s. 57.

²⁵⁵ *Murray v. the United Kingdom* (18731/91) dom den 8 februari 1996, punkt 47.

²⁵⁶ NJA 2015 s. 702 punkt 24.

²⁵⁷ *Murray v. the United Kingdom* (18731/91) dom den 8 februari 1996, punkt 47 och 51.

²⁵⁸ *Telfner v. Austria* (33501/96) dom den 20 mars 2001, punkterna 17, 18 och 20.

att en tillämpning kan ske när åklagaren inte har presenterat någon bevisning. Europadomstolens praxis kan då möjligen tolkas så att det kränker art. 6 EKMR att tillämpa en omkastad bevisbörda, däremot inte nödvändigtvis att tillämpa en förklaringsbörda såsom bevislätnad för åklagaren. I det fall en omkastad bevisbörda även uppstår i situationer då bevisning presenterats i övrigt kan möjligen en sådan förklaringsbörda tillåtas enligt Europadomstolen. Enligt Europadomstolens praxis krävs dock att framlagd bevisning uppnår en viss styrka för att förklaringsbördan ska tillåtas.

Frågor om förklaringsbördan aktualiseras också i Högsta domstolens praxis.²⁵⁹ Högsta domstolen uttryckte, i ett resningsåtal för mord, att den tilltalade inte enbart undvikit att avge en förklaring i målet, utan även lämnat oriktiga uppgifter. Huruvida domen skulle bli fällande om den för resningen relevanta bevisningen funnits att tillgå vid hovrättens prövning antogs starkt bero på huruvida den tilltalade kunnat avge en rimlig förklaring till vissa av de åtgärder som denne vidtagit. En sådan förklaring hade dock inte dittills lämnats.²⁶⁰ I doktrinen tolkas detta som att förklaringsbördan innefattar såväl den tilltalades tystnad som då denne lämnar icke trovärdiga förklaringar.²⁶¹ I NJA 2015 s. 702 uttrycker dock Högsta domstolen att den tilltalade i princip inte ska åläggas någon nackdel när dennes uppgifter senare visar sig vara felaktiga, eftersom det kan finnas skäl för denne att lämna en felaktig utsaga.²⁶² I doktrinen tolkas detta såsom att utgångspunkten är att den tilltalades tystnad eller felaktiga uppgifter saknar betydelse i bevisbedömningen. Däremot beaktas den tilltalades tystnad eller felaktiga uppgifter då det uppenbarligen krävs en förklaring. Detta tolkas som att det krävs mycket besvärande bevisning till stöd för den tilltalades skuld för att detta ska aktualiseras, exempelvis att den tilltalade anträffas med en stor mängd narkotika eller anträffas på mordplatsen i direkt anslutning till mordtidpunkten.²⁶³

I annan doktrin uttrycks dock att om domaren finner att en tilltalads förklaring är misslyckad medför detta i princip bara att den ifrågavarande förklaringen kan avfärdas.²⁶⁴ Detsamma innebär emellertid inte att det saknas andra förklaringar till omständigheter som får anses graverande för den tilltalade.²⁶⁵ Omständigheten att bevisning avseende en viss förklaring är misslyckad minskar inte sannolikheten för andra förklaringar eller att antalet förklaringsalternativ minskar.²⁶⁶

²⁵⁹ NJA 1984 s. 520 (beträffande skattebrottslighet); NJA 2001 s. 551 (beträffande privatinförsel); NJA 2001 s. 570 (beträffande narkotikabrott); NJA 2013 s. 931 (beträffande resning i ett åtal för mord).

²⁶⁰ NJA 2013 s. 931 punkt 34.

²⁶¹ Nordlander (2017) s. 659.

²⁶² NJA 2015 s. 702 punkt 24.

²⁶³ Nordlander (2017) s. 659 f. och 664.

²⁶⁴ Westberg (1992/93) s. 888. Se även Schelin (2007) s. 58 för en liknande beskrivning.

²⁶⁵ Westberg (1992/93) s. 888. Se även Diesen (2015) s. 130 för en liknande beskrivning.

²⁶⁶ Heuman (1988) s. 278.

Sammantaget synes rättsläget kunna beskrivas som att det, enligt såväl förarbetena som svensk och europeisk rättspraxis, finns möjlighet att ålägga den tilltalade en förklaringsbörd. Däremot krävs att bevisningen i målet har en viss styrka för att detta ska kunna ske. Det förefaller även krävas att en sådan tillämpas försiktigt. En tillämpning av en förklaringsbörd i det fall den tilltalades förklaring är misslyckad synes dock kunna kritiseras eftersom förekomsten av eller mängden andra rimliga förklaringar vid sidan av den misslyckade inte i tillräcklig grad beaktas.

3.5 Eliminationsbevisning och indiciebevisning

Två relevanta bevisrättsliga begrepp för uppsatsens första frågeställning är eliminationsbevisning och indiciebevisning. Begreppens relation till härröranderekvisitet behandlas i delanalyserna i avsnitt 5 samt i avsnitt 6, men förklaras kort nedan. *Eliminationsbevis* utesluter alternativ till det rättsfaktum som ska bevisas.²⁶⁷ Om det i princip är omöjligt för åklagaren att framkalla bevisning som stödjer gärningsbeskrivningen kan åklagarens kvarstående möjlighet vara att söka fullgöra bevisbördan genom elimineringen av andra möjliga händelseförlopp. Högsta domstolen har i ett antal mål ogillat åtal som i väsentliga delar främst byggt på avsaknaden av andra möjliga händelseförlopp.²⁶⁸ I NJA 1991 s. 56 uttalar Högsta domstolen i ett mål om misshandel och vållande till annans död att man endast i undantagsfall kan döma någon till ansvar enbart mot bakgrund av den negativa omständigheten att det inte synes finnas utrymme i utredningen för en annan möjlig gärningsman. Det måste typiskt sett finnas i vart fall stödbevisning som klarlägger händelseförloppets grundläggande delar samt positivt knyter den åtalade till brottet.²⁶⁹

Vidare skiljs mellan direkt och indirekt bevisning. Sistnämnda kallas även *indiciebevisning*. Direkt bevisning har omedelbar koppling till gärningsbeskrivningens angivelser medan indirekt bevisning inte har det.²⁷⁰ Indirekt bevisning stödjer ett bevisstema som sedan stödjer det huvudsakliga bevistemat.²⁷¹ Vid bevisvärderingen av indiciebevisning måste beaktas förekomsten av osäkerheter i alla beviskedjans steg.²⁷² Vid bevisvärdering måste alla svagheter i en beviskedja beaktas för att inte denna ska övervärderas.²⁷³ En dom i ett brottmål kan baseras enbart på indiciebevisning om det sammanlagda värdet av bevisningen är tillräckligt starkt för att uppnå beviskravet.²⁷⁴

²⁶⁷ Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 208.

²⁶⁸ Nordh (2011) s. 40 f.

²⁶⁹ NJA 1991 s. 56, särskilt s. 75.

²⁷⁰ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 20 och (II) punkt 21.

²⁷¹ Dahlman (2018) s. 41.

²⁷² Dahlman (2024) s. 113. Jfr Ekelöf (1988) s. 9.

²⁷³ Jfr Dahlman (2018) s. 210.

²⁷⁴ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 21 och (II) punkt 22. Se även Schelin (2007) s. 48 för en liknande beskrivning.

4 Rättssäkerhet

4.1 Rättssäkerhet som rättsstatsvärde

Rättssäkerhet är en förutsättning för en fungerande rättsstat.²⁷⁵ Utmärkande för rättsstaten är att maktutövningen i hög grad följer rättsregler. Genom rättsliga besluts förutsebarhet skyddas medborgare från skönsmässig maktutövning. Omständigheter som främjar rättssäkerhet är exempelvis rättsregler med en hög grad av exakthet, eftersom detta medför förutsebarhet.²⁷⁶ Lagstiftaren uttrycker att allmänt erkända rättssäkerhetsgarantier är exempelvis ingripande enkom med stöd av klar och tydlig lag samt krav på full bevisning.²⁷⁷ Boel Flodgren²⁷⁸ beskriver att tydlighet och klarhet hos lagregler är ”ett generellt rättssäkerhetskrav”.²⁷⁹

Peczenik framhåller att rättsstaten för att vara legitim måste följa vissa minimistandarder avseende mänskliga fri- och rättigheter, vilka har en nödvändig förbindelse med beteckningen ”rättsstat i materiell mening”. Sverige som en rättsstat i materiell mening innebär att rättsordningen i Sverige erbjuder institutionella säkerheter beträffande vissa fundamentala fri- och rättigheter. I en materiell rättsstat tillförsäkras invånarna inte endast formell rättssäkerhet.²⁸⁰ Formell och materiell rättssäkerhet beskrivs nedan.

4.2 Formell och materiell rättssäkerhet

Rättssäkerhetsbegreppet är mångtydigt.²⁸¹ I doktrinen framhåller dock många författare att förutsebarhet är en del i rättssäkerhetsbegreppet.²⁸² Även i vissa förarbeten beskrivs att ett utmärkande drag för ett rättssystem präglad av rättssäkerhet är att lagens utformning medför en förutsebar lagtillämpning.²⁸³ Peczenik beskriver att förutsebara beslut med stöd i lag är *formell rättssäkerhet*.²⁸⁴ Åke Frändberg²⁸⁵ framhåller att rättssäkerhet föreligger i ett samhälle

²⁷⁵ Axberger (1988) s. 153.

²⁷⁶ Peczenik (1995) s. 51 f.

²⁷⁷ Prop. 1984/85:32 s. 38.

²⁷⁸ Professor vid institutionen för handelsrätt vid Lunds universitet.

²⁷⁹ Flodgren (2018) s. 198.

²⁸⁰ Peczenik (1995) s. 60 f.

²⁸¹ Frändberg (2019) s. 25. Josef Zila har framhållit att det råder osäkerhet beträffande vad begreppet innebär, se Zila (1990) s. 284. Se även Lambertz m.fl. (2009) s. 56, i vilken det framhålls att det saknas en bestämd definition av vad begreppet rättssäkerhet innebär.

²⁸² Zila (1990) s. 284 och 288; Flodgren (2018) s. 198; Frändberg (2019) s. 28; Jareborg (2011) s. 113; Frände (1989) s. 161. Jfr även Ekelöf (1942) s. 15, som uttrycker att rättssäkerhet innebär att samhällslivet präglas av de regler som utgör gällande rätt.

²⁸³ Prop. 1984/85:32 s. 36.

²⁸⁴ Peczenik (1995) s. 84.

²⁸⁵ Professor emeritus i allmän rättslära vid Juridiska institutionen vid Uppsala universitet.

bland annat då rättssystemet erbjuder klara och tydliga svar på rättsliga frågor.²⁸⁶ Rättssäkerhet kan brista om regler är vaga eller komplicerade.²⁸⁷

Ett begrepp som, enligt min mening, kan anses nära förbundet med den formella rättssäkerheten är legalitet. *Legalitetsprincipen* garanterar rättssäkerhet genom att uppställa krav på lagstiftningen som innebär att invånare kan förutse när samt delvis hur de kan bli föremål för straffrättsliga ingripanden.²⁸⁸ Inom ramen för legalitetsprincipen stadgas *obestämdhetsförbudet*, vilket föreskriver att bestämmelser måste upprätthålla ett visst mått av bestämdhet.²⁸⁹ Detta innebär att de ska uppfylla vissa krav på begriplighet och precision. En regels obestämdhet kan vara en följd av brukandet av vaga eller obestämt definierade begrepp. När gärningar straffbeläggs kan straffbudet formuleras på olika sätt. Effektivitetsaspekter kan då påverka lagens utformning. Legalitetsprincipens krav på precision och förståelse måste dock också uppfyllas.²⁹⁰ Rättssäkerheten blir betydelsefull som gränssättare inom straffrätten. Krav på exempelvis legalitet begränsar hur långt effektivitetsargument kan drivas.²⁹¹

Genom synsättet att förutsebarhet är en viktig del i rättssäkerheten sätts rättsens bestämdhet i fokus, medan det i viss mån eller helt bortses från rättsens innehåll.²⁹² Lagstiftaren uttrycker dock att de reella möjligheterna att i ett enskilt fall nå ett resultat som är rättvist stundom betecknas som ett rättssäkerhetsproblem, vilket ofta benämns *materiell rättssäkerhet*. Materiell rättssäkerhet kan stå i motsättning till den formella rättssäkerhetens förutsebarhetsintresse. Allmänt formulerade regler som ger rättstillämpningen ett ökat skön att avpassa sina beslut efter omständigheterna i det enskilda fallet innebär minskad förutsebarhet men kan ge större möjlighet att nå ett resultat som framstår som materiellt rättvist.²⁹³

I doktrinen beskrivs materiell rättssäkerhet även på vissa andra sätt. Josef Zila²⁹⁴ framhåller att betraktelsesättet av rättssäkerheten såsom rättsens bestämdhet är för snävt. Zila anser detta istället vara vad som utgör legalitet. Zila ser istället rättssäkerhet såsom en medborgares säkerhet som objekt för möjliga åtgärder från den offentliga makten.²⁹⁵ Peczenik menar att det materiella rättssäkerhetsbegreppet kräver att ett beslut innebärande rättstillämpning eller myndighetsutövning i hög utsträckning präglas av förutsebarhet på grund av rättsregler och likaledes i stor utsträckning är etiskt acceptabla. Materiell rättssäkerhet är följden av en balansering mellan formell rättssäkerhet

²⁸⁶ Frändberg (2019) s. 30.

²⁸⁷ Frändberg (2019) s. 34; Frändberg (2000/01) s. 275.

²⁸⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 46.

²⁸⁹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 46; Frände (1989) s. 238 f.

²⁹⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013) s. 46 f. och 52.

²⁹¹ Flodgren (2018) s. 198 f.

²⁹² Zila (1990) s. 288.

²⁹³ Prop. 1984/85:32 s. 36.

²⁹⁴ Professor emeritus i straffrätt vid Örebro universitet samt verksam vid Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet.

²⁹⁵ Zila (1990) s. 299 f.

och andra etiska värden.²⁹⁶ Sveriges advokatsamfund anser att den viktiga delen av rättssäkerheten är skydd för grundläggande fri- och rättigheter.²⁹⁷

Skillnad mellan materiell och formell rättssäkerhet kan även göras på ett annat sätt än som görs ovan. Formell rättssäkerhet innebär då garantier mot att någon i ett enskilt fall blir utsatt för rättsverkningar som inte överensstämmer med klar och tydlig samt allmän lag. Materiell rättssäkerhet innebär garantier för att de rättigheter och skyldigheter som lagen ger medborgare svarar mot tillämpningen i praktiken. Ett högt mått av materiell rättssäkerhet innebär exempelvis en låg brottsnivå samt att begångna brott sanktioneras. Härvid kan talas om ett intresse av rättsskydd och rättstrygghet eller effektivitet.²⁹⁸

Det förekommer således skilda beskrivningar av rättssäkerhetsbegreppets innebörd. Enligt min mening syftar det formella rättssäkerhetsbegreppet till att säkerställa att rättsstatens medborgare kan förutse rättstillämpning och lagregler, oaktat dess närmare innehåll. Kärnan i det materiella rättssäkerhetsbegreppet kan istället beskrivas som att lagreglerna eller rättstillämpningen görs på ett sätt som är etiskt acceptabelt utifrån värden såsom mänskliga fri- och rättigheter samt att staten inte under alla omständigheter kan ingripa mot en individ. Den materiella rättssäkerheten kan således sägas legitimera innebörden av rättsreglerna och rättstillämpningen av dessa för rättsstatens medborgare, genom att vad rättsreglerna föreskriver och tillämpningen av dessa upprätthåller mänskliga fri- och rättigheter. Betydelsen av beskrivningen av rättssäkerhet i föregående stycke behandlas i avsnitt 6.

För straffrätten ställs höga krav på rättssäkerhet, mot bakgrund av de negativa följder som uppstår för den brottsdömde.²⁹⁹ För att det vid en rättslig prövning ska vara tillåtet att inverka mot en invånare på straffrättsens område krävs hög säkerhet beträffande att den verkliga situationen är på ett sätt som lagregeln kräver att situationen ska vara för den relevanta regelns tillämpning.³⁰⁰ Rättssäkerhetsaspekter kan således även diskuteras i anslutning till bevisfrågor.

Träskman uttrycker att ett centralt värde för rättssäkerheten är att det uppställs krav på stark bevisning i brottmål där den tilltalade döms.³⁰¹ Enligt Hans-Gunnar Axberger³⁰² är det en mänsklig rättighet att inte dömas annat än då full bevisning om skuld föreligger.³⁰³ Per Henrik Lindblom³⁰⁴ skiljer, för straffprocessen, mellan *brottsbekämpnings-* eller *effektivitetsmodellen* å ena sidan och *rättssäkerhets-* eller *legalitetsmodellen* å andra sidan. För

²⁹⁶ Peczenik (1995) s. 94 f.

²⁹⁷ Sveriges advokatsamfund (2022) s. 11.

²⁹⁸ Prop. 1984/85:32 s. 36 f.

²⁹⁹ Ågren (2021) s. 25.

³⁰⁰ Axberger (1988) s. 181.

³⁰¹ Träskman (2008) s. 504.

³⁰² F.d. professor i konstitutionell rätt och f.d. justitieombudsman.

³⁰³ Axberger (2007) s. 26.

³⁰⁴ Professor emeritus i processrätt vid Juridiska institutionen vid Uppsala universitet.

brottsbekämpningsmodellen är det centralt att förhindra mängden felaktigt friande domar medan det för rättsäkerhetsmodellen är centralt att förhindra mängden felaktigt fällande domar. För rättssäkerhetsmodellen skådas straffprocessen som ett skydd mot oriktig maktutövning. Domarens roll är exempelvis att tillse att utredningen värderas kritiskt för att inga oskyldiga ska dömas.³⁰⁵

Frågan om rättssäkerhet relaterar även till kravet på tillräcklig utredning. Enligt Bolding är frågan om beviskravet bör sänkas vid större bevisvårigheter viktig ur rättssäkerhetssynpunkt. Bolding påtalar att det uppstår ett dilemma mellan att brottsbekämpningen inte är erforderligt effektiv och att ett lägre beviskrav kan innebära fler felaktigt fällande domar. Bolding menar dock att det saknas andra svar på ett sådant dilemma än att i svårbevisade fall använda exempelvis extraordinära utredningsresurser.³⁰⁶ Enligt Ekelöf är rättssäkerheten i mål större då bevisningens robusthet ökar, eftersom risken för en oriktig utgång i målet minskar.³⁰⁷

Utifrån ovan sagda synes således krav på full bevisning för skuld utgöra ett rättssäkerhetskrav. En möjlig beskrivning, enligt min mening, kan således vara att ett rättsligt beslut är rättssäkert när bevisningen för skuld är tillräcklig, det vill säga när beviskravet är uppfyllt. Därmed tillförsäkras även den tilltalade tillräckligt skydd för sina rättigheter enligt oskyldighetspresumtionen.

4.3 Något om gärningsbeskrivningens individualisering

I brottmål tar domstolen ställning till åklagarens presenterade gärningsbeskrivning.³⁰⁸ Diesen framhåller att den tilltalades rättssäkerhet inskränks om vaga gärningsbeskrivningar tillåts.³⁰⁹ Nedan presenteras därför något om betydelsen av gärningsbeskrivningens utformning.

45 kap. 4 § första stycket 3 RB anger: I stämningsansökan ska åklagaren uppge 3. den brottsliga gärningen med uppgift om tid, plats och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande samt de bestämmelser som är tillämpliga. Med detta avses inte att åklagaren i detalj ska ange den brottsliga gärningen utan det är tillräckligt att omständigheterna som behövs för gärningens kännetecknande anges. Gärningsbeskrivningen ska därför innehålla vad åklagaren anser utgör brottet eller att gärningsbeskrivningen bör inbegripa rekviriten som karaktäriserar att gärningen är brottslig.³¹⁰ I doktrin framkommer att gärningsbeskrivningen ska vara en konkretisering av de

³⁰⁵ Lindblom (2004) s. 243 f.

³⁰⁶ Bolding (1989) s. 113 f.

³⁰⁷ Ekelöf (1988) s. 14.

³⁰⁸ NJA 2023 s. 29 (I) punkt 11.

³⁰⁹ Diesen (2009/10) s. 528.

³¹⁰ NJA 2003 s. 486, särskilt s. 492.

rekvisit som måste föreligga för att ett brott ska vara för handen. Lagtextens rekvisit ska inte oförändrat flyttas in i gärningsbeskrivningen, utan denna måste konkretiseras till det enskilda fallet.³¹¹

Genom gärningsbeskrivningen i brottmål skapas förutsättningar för en tilltalad att förstå anklagelsen och framföra motbevisning.³¹² Gärningsbeskrivningen bör därmed vara så pass utförlig att den tilltalade har möjlighet att förstå vad man ska försvara sig mot.³¹³ Annorlunda uttryckt är att gärningsbeskrivningen ska vara så preciserad som omständigheterna medger.³¹⁴ Det är dock inte möjligt att ange någon allmängiltig norm kring vad som krävs beträffande individualiseringen.³¹⁵

Genom gärningsbeskrivningen formulerar åklagaren vad denne ska bevisa och åläggs en viss bevisbörda.³¹⁶ Brottet kan styrkas bortom rimligt tvivel även om det inte är möjligt att utreda vissa omständigheter härvid. Omständigheter som inte närmare har kunnat utredas behöver inte anges i gärningsbeskrivningen.³¹⁷ Frågan om utredningen är tillräcklig för att tillåta en prövning beträffande om brottet är styrkt görs istället inom ramen för bevisprövningen.³¹⁸ Dag Victor³¹⁹ framhåller att det sällan förekommer så kallade underpreciseringsproblem, med vilket avses vilken individualiseringsgrad som måste föreligga för att en gärningsbeskrivning ska kunna medföra en fällande dom.³²⁰ En opreciserad gärningsbeskrivning medför dock ofta en bevislättnad för åklagaren.³²¹ Detta eftersom det krävs mindre bevisning till stöd för temat³²² och att det försvårar den tilltalades möjligheter att anföra motbevisning.³²³ Genom ökad vaghet i gärningsbeskrivningen försvåras således möjligheten att försvara sig häremot.³²⁴ Gärningsbeskrivningens betydelse för de i uppsatsen undersökta rättsfallen behandlas i avsnitt 6.

³¹¹ Diesen (2009/10) s. 504 och 506.

³¹² Jfr Dahlman (2018) s. 53.

³¹³ Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 178. Se även Victor (2020) s. 79 för en liknande beskrivning.

³¹⁴ Diesen (2009/10) s. 508.

³¹⁵ Victor (2020) s. 89.

³¹⁶ Diesen (2009/10) s. 504.

³¹⁷ Victor (2020) s. 89.

³¹⁸ Diesen (2009/10) s. 508.

³¹⁹ Jur. dr. och f.d. justitieråd i Högsta domstolen.

³²⁰ Victor (2020) s. 88 f.

³²¹ Victor (2020) s. 95. Se även Diesen (2009/10) s. 506 för en liknande beskrivning.

³²² Dahlman (2018) s. 54.

³²³ Dahlman (2018) s. 54; Bergholtz (1992) s. 8.

³²⁴ Diesen (2009/10) s. 507. Se även Bergholtz (1992) s. 5 för ett liknande resonemang. Jfr även Victor (2020) s. 96.

5 Rättsfallsgranskning

5.1 Inledande noteringar

I avsnittet redogörs för rättsfallen som legat till grund för uppsatsens rättsfallsanalys. Redogörelsen koncentreras kring domstolarnas redogörelse av den för härröranderekvisitet relevanta bevisningen samt bedömningen härav. I avsnitt 5.2 och 5.3 framförs avslutningsvis delanalyser, i vilka det analyseras vad som kan utläsas av de refererade rättsfallen för respektive avsnitt. Redan inledningsvis bör noteras att huruvida domstolarna anser härröranderekvisitet vara uppfyllt eller inte är en konsekvens av den i målet relevanta bevisningen, vilken kan skilja sig åt mellan målen. Det är därmed inte möjligt att säga att en viss typ av bevisning alltid innebär att rekvisitet uppfylls eller inte, däremot kan vissa tendenser i vad domstolen beaktar utrönas.

5.2 Rättsfall där härröranderekvisitet uppfyllts

5.2.1 Hovrätten för Övre Norrland, dom av den 21 mars 2023 i mål B 1248–22

Åtalet för penningtvättsbrott avsåg att E och L tillsammans och i samförstånd förvarat 51 920 kronor i kontanter. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet.³²⁵ I L:s lägenhet påträffades narkotika och kontanter.³²⁶ Bevisningen i tingsrätten bestod av förhör med de tilltalade samt vittnesförhör med en polisman. På L:s begäran hölls vittnesförhör med T. Den skriftliga bevisningen bestod av ett beslagsprotokoll, fotografier utvisande var narkotika, kontanter och hjälpmedel anträffats, analysresultat och sakkunnigutlåtande från Nationellt Forensiskt Centrum (hädanefter NFC), analys av telefontömning från E:s telefon, förenklade tillgångsutredningar samt sammanställning av bank- och Swishuppgifter beträffande E, L och T samt en promemoria kring L:s och dennes fars kontantuttag.³²⁷

Enligt tingsrätten var det utrett att E haft kontanter på sig, däribland 1 250 kr i en väska, samt att L haft kontanter i lägenheten. Tingsrätten ansåg att kontantinnehavet inte kunde förklaras med lagliga inkomster. L och dennes far T framförde att kontanterna var hänförliga till pappans husförsäljning. Av utredningen framkom att de beslagtagna kontanterna haft skiftande valörer upp till 500-kronorssedlar. Tingsrätten fann inte förklaringen till kontantinnehavet trovärdig. E framförde att denne under en tid fått 1 250 kronor i månaden, både i kontanter och genom insättning, från sin mamma. En tillgångsutredning visade att denne inte fått pengar på sitt bankkonto. Tingsrätten bedömde

³²⁵ Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22 s. 5.

³²⁶ Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22 s. 7.

³²⁷ Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22 s. 6 f.

inte E:s förklaring trovärdig, i synnerhet givet pengarnas skiftande valörer samt att kontanterna i väskan återfunnits med narkotika. Tingsrätten menade att funnen narkotika samt chattkonversationer mellan de tilltalade visade att narkotikainnehavet varit i överlåtelsesyfte, varför det fanns brottslig verksamhet som kunnat generera pengar. Andra avgörande faktorer, som talade för att kontanterna härrörde från annat än brottslig verksamhet, saknades.³²⁸

Utredningen i hovrätten var i stort sett densamma som i tingsrätten. Enligt hovrätten visade utredningen att kontanterna härrörde från brottslig verksamhet, vilken sannolikt var de tilltalades egen brottsliga verksamhet.³²⁹

5.2.2 Eskilstuna tingsrätt, dom av den 24 november 2023 i mål B 579–23

H åtalades för penningtvåtsbrott, bestående i att denne emottagit, förvarat och gömt knappt 22 000 kronor och 100 euro i sin garderob. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet. H åtalades även för narkotikabrott.³³⁰ Den skriftliga bevisningen bestod av ett beslagsprotokoll för att bevisa hur kontanterna påträffats, fotografier för att visa förvaringen av kontanterna samt en finansiell utredning för att visa att den tilltalade saknat inkomst. Därutöver återropades fotografier från H:s telefon, utvisande kontantinnehav och kontanthantering, vilka åsyftat styrka narkotikainnehav för överlåtelse samt ett protokoll över en telefontömning för att bevisa när bilder och filmer av den tilltalades kontanthantering skapats. Åklagaren spelade upp ett antal filmer utvisande exempelvis den tilltalades kontanthantering. I förhör uppgav H information om kontanterna.³³¹

I anslutning till kontanterna hittades narkotika³³² och H dömdes för narkotikabrott.³³³ Tingsrätten ansåg det utrett att H tagit emot, förvarat och undan gömt kontanterna. Bedömningen gjordes utifrån H:s egna uppgifter, den skriftliga bevisningen vad gällde beslag med fotografier och film som gjorts samt protokoll över telefontömning.³³⁴ Tingsrätten redogör dock inte för övervägandena kring härröranderekvisitet samt relevant brott eller brottslig verksamhet.³³⁵ Tingsrätten ansåg H vara skyldig.³³⁶

³²⁸ Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22 s. 10 f.

³²⁹ Hovrätten för Övre Norrland, dom 2023-03-21 i mål B 1248–22 s. 5 f.

³³⁰ Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 3.

³³¹ Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 5 ff.

³³² Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 8 f.

³³³ Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 1.

³³⁴ Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 11.

³³⁵ Jfr Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 11 f.

³³⁶ Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23 s. 12.

5.2.3 Ystads tingsrätt, dom av den 29 september 2023 i mål B 1475–23

N åtalades för grovt penningtvättsbrott, bestående i att denne förvarat och transporterat 6 568 300 kronor, 2 200 euro och 1 414 800 norska kronor. Denne åkte bil till Ystad och hade förvarat pengarna i ett lönnutrymme i bilen. Enligt åtalet härrörde pengarna främst från narkotikabrottslighet.³³⁷

Åberopad bevisning bestod av förhör med den tilltalade samt med tullinspektören T. Till stöd för att pengarna härrörde från olaglig verksamhet och narkotikabrottslighet åberopades exempelvis en förenklad finansiell utredning för att bevisa att det saknades intäkter som kunnat förklara kontantinnehavet, ett utdrag ur en rapport avseende exempelvis kontanthantering som ett led i att bevisa att kontanterna härrörde från primärt narkotikabrottslighet samt spårsäkringsprotokoll, utlåtanden från NFC och promemoria av narkotikadomar för att bevisa att spår påträffats från personer dömda för narkotikabrott.³³⁸

Tingsrätten angav att åklagaren framhållit en rapport från Polismyndighetens Nationella operativa avdelning där det framgick att valutaväxling är nödvändigt vid narkotikasmuggling samt metoder för utförsel av pengar. En samlad bedömning av paketeringen av och mängden pengar, valörerna, placeringen i bilen, spåren från personer dömda för narkotikabrott samt rapporten visade att pengarna härrörde från brottslig verksamhet, vilken primärt ansågs vara narkotikabrottslighet. Den tilltalades uppgifter angavs vara vaga och detaljfattiga. Tingsrätten ansåg utredningen vara robust.³³⁹

5.2.4 Svea hovrätt, dom av den 14 juni 2023 i mål B 5864–22

En lastbilschaufför påträffades med en stor mängd narkotika. En person som kunnat kopplas till narkotikan, D, hade haft kontakt med A via kommunikationstjänsten Anom³⁴⁰. A åtalades för grovt penningtvättsbrott för att denne vid nio tillfällen hanterat medel. Enligt åtalet härrörde pengarna från brottslig verksamhet.³⁴¹ Utredningen i tingsrätten bestod av omfattande skriftlig bevisning främst avseende Anom samt chattar, fotografier och positionsbestämningar från kommunikationstjänsten. Därtill åberopades annan skriftlig bevisning bestående av exempelvis uppgifter från mobiltelefonömningar samt NFC:s analysbesked. De tilltalade hördes över målet.³⁴²

Tingsrätten framhöll att det stod klart att två andra åtalade hade bedrivit narkotikaverksamhet. Användandet av Anom-telefoner var inte olagligt i sig men utredningen saknade omständigheter som indikerade att telefonernas syfte

³³⁷ Ystads tingsrätt, dom 2023-09-29 i mål B 1475–23 s. 3.

³³⁸ Ystads tingsrätt, dom 2023-09-29 i mål B 1475–23 s. 5 samt bilaga 1, s. 5 ff.

³³⁹ Ystads tingsrätt, dom 2023-09-29 i mål B 1475–23 s. 15.

³⁴⁰ En typ av krypterad chattfunktion.

³⁴¹ Stockholms tingsrätt, dom 2022-04-13 i mål B 1897–22 s. 11 och 15 f.

³⁴² Stockholms tingsrätt, dom 2022-04-13 i mål B 1897–22 s. 19 f.

varit legalt. Av chattar från D framgick att denne ville undvika polis och synliga platser. Utifrån en samlad bedömning var det styrkt att kontanterna härrört från brottslig verksamhet.³⁴³

I hovrätten var utredningen i stort sett densamma. Hovrätten ansåg att det genom Anom-chattarna och koordinater utvisande telefonernas rörelse var ställt utom rimligt tvivel att A var skyldig. A:s framförda bevisning förändrade inte detta.³⁴⁴ Hovrätten redogör dock inte uttryckligen för egendomens koppling till den brottsliga verksamheten.³⁴⁵

5.2.5 Sundsvalls tingsrätt, dom av den 22 februari 2021 i mål B 481–20

N åtalades för penningtvättsbrott bestående i att denne mottagit eller transporterat 154 500 kronor i kontanter härrörande från brott eller brottslig verksamhet. N sprang, vid en poliskontroll, från platsen och kastade ifrån sig eller gömde pengarna längs flyktvägen.³⁴⁶ Genom hundsök återfanns sedlar intill platsen där N gripits. Sedlarna låg lösa eller var förpackade i buntar om 10 000 kronor. Genom en tillgångsutredning konstaterades att den tilltalade saknat intäkter under året samt att denne endast ägt en motorcykel. N var restförd för skulder hos Kronofogdemyndigheten.³⁴⁷

En polisman, Å, berättade i förhör om ett misstänkt möte mellan den tilltalade och en annan person den aktuella dagen. En annan polisman, J, uppgav att hunden som använts vid sökandet var specialiserad på vapen, sedlar och narkotika. Endast sedlar hittades.³⁴⁸ Tingsrätten ansåg att Å:s uppgifter klarlade att ett skett möte den aktuella dagen, men det innebar inte att det var visat att den tilltalade erhållit kontanter härvid. Utredningen visade att N transporterat en omfattande mängd kontanter och försökt fly från platsen. Tingsrätten påtalade även J:s uppgifter om att endast pengar funnits vid sökandet. Enligt tingsrätten innebar detta att N:s flykt var på grund av pengarna, vilket var besvärande för N. Omständigheterna kring pengarna stärkte utredningen, varvid nämns den stora summan kontanter samt sättet pengarna förpackats på. Avsaknaden av anspråk på pengarna efter beslaget ansågs onormalt såvida pengarna var lagliga. Tingsrätten framförde, gällande typ av brottslighet, att utredning klarlagt att N förekom i kretsar med narkotikabrottslighet. N saknade egna medel samt att det var okänt hur denne försörjde sig. Sammantaget ansåg tingsrätten att åklagaren uppfyllt bevisbördan. Den tilltalades invändningar, att denne lånat pengar från personer som inte namngavs, förändrade inte detta.³⁴⁹

³⁴³ Stockholms tingsrätt, dom 2022-04-13 i mål B 1897–22 s. 57.

³⁴⁴ Svea hovrätt, dom 2023-06-14 i mål B 5864–22 s. 3.

³⁴⁵ Jfr Svea hovrätt, dom 2023-06-14 i mål B 5864–22 s. 2 f.

³⁴⁶ Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20 s. 6 f.

³⁴⁷ Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20 s. 37.

³⁴⁸ Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20 s. 39.

³⁴⁹ Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20 s. 41 f.

5.2.6 Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 12 november 2021 i mål B 5007–21

R åtalades för medhjälp till grovt narkotikabrott och i andra hand grovt penningtvättsbrott. Åtalet bestod i att R tagit emot minst 897 055 kronor som denne överfört eller förbrukat. Enligt åtalet härrörde pengarna från narkotikabrott alternativt annat brott eller brottslig verksamhet. I målet åtalades även H för grovt penningtvättsbrott. Gärningsbeskrivningen motsvarade i många avseenden R:s gärningsbeskrivning, dock uppgick beloppet till 1 569 669 kronor. Utredningen bestod av förhör med de tilltalade, vittnesförhör samt bevisning i form av exempelvis uppgifter från mobiltömningar, fotografier och tillgångsutredningar.³⁵⁰ Åtalet mot R för medhjälp till grovt narkotikabrott ogillades. Tingsrätten ansåg det utrett att beloppen som R och H haft på sina konton främst härrörde från narkotikabrott.³⁵¹ Tingsrätten anförde dock inget närmare i domskälen kring bedömningen av härröranderekvisitet. Vad tingsrätten baserade sin slutsats på synes vara att tingsrätten gentemot en annan åtalspunkt konstaterat förekomsten av en omfattande narkotikahandel, vilket synes baserats på förhørsutsagor, mobiltelefonömningar, tillgångsutredningar och uppgifter om de tilltalades begränsade legala inkomster.³⁵²

Utredningen i hovrätten var i stort sett densamma som i tingsrätten.³⁵³ Hovrätten gjorde bedömningen, utifrån förhörsuppgifter och sms-konversationer, att några tilltalade i målet hanterat narkotika. Hovrätten anförde att det utifrån vissa förhörsuppgifter var utrett att betalningar för narkotika gjorts till några av de tilltalades konton. Hovrätten ansåg att utredningen visade att ersättning betalats med cirka 150 000 kronor till exempelvis R:s och H:s konton.³⁵⁴

Avseende åtalet mot R anförde hovrätten att åklagaren inte hänvisat till någon annan sorts brottslighet än narkotikabrottslighet, varför det endast var belopp hänförliga till narkotikabrottslighet som kunde konstituera förbrott. Hovrätten ansåg att Swishbetalningar till R:s konto, som sammanlagt uppgick till 15 700 kronor, var ersättning för narkotika. Avseende åtalet mot H framhöll hovrätten att det av den finansiella utredningen samt av förhör framgick att flera personer swishat pengar till H som avsåg betalning för narkotika.³⁵⁵

5.2.7 Svea hovrätt, dom av den 2 juni 2021 i mål B 3340–21

I åtalades för penningtvättsbrott bestående i att denne förvarat 39 300 kronor i kontanter härrörande från brottslig verksamhet. Gärningen bestod i att I burit pengarna på sig.³⁵⁶ Den återopade bevisningen bestod av förhör med I, beslagsprotokoll och en promemoria från polisen till stöd för att pengarna

³⁵⁰ Uddevalla tingsrätt, dom 2021-08-17 i mål B 2513–19, bilaga 1, s. 4–9.

³⁵¹ Uddevalla tingsrätt, dom 2021-08-17 i mål B 2513–19 s. 16 f.

³⁵² Uddevalla tingsrätt, dom 2021-08-17 i mål B 2513–19 s. 13 ff.

³⁵³ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-11-12 i mål B 5007–21 s. 9.

³⁵⁴ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-11-12 i mål B 5007–21 s. 15 och 17.

³⁵⁵ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-11-12 i mål B 5007–21 s. 18 f.

³⁵⁶ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20, bilaga 1, s. 12.

härört från brottslig verksamhet och en förenklad tillgångsutredning och kontoutdrag från I. Därutöver åberopades beslagsprotokoll, en promemoria från polisen samt fotografier beträffande att det hos I återfunnits mer kontanter liggandes tillsammans med material relaterat till narkotikahandling samt att det påträffats lyxartiklar. Detta åberopades till stöd för att de relevanta kontanterna var hänförliga till brottslig verksamhet. Därtill åberopades ett utdrag från A:s telefon med anteckningar som kunde antas gälla skulder, vilket avsåg styrka att I:s kontanter härrörde från brottslig verksamhet. Slutligen åberopades viss bevisning hänförlig till andra åtalspunkter i målet gällande att I överlätit kokain, till stöd för att kontanterna härrört från brottslig verksamhet.³⁵⁷ I åberopade skriftlig bevisning, filmer samt vittnesförhör med bland annat M och R.³⁵⁸

Enligt I härrörde kontanterna från lån. Tingsrätten framhöll att omständigheter under vilka kontanterna påträffats, I:s ekonomi samt narkotikahandlingen som denne dömts för i andra delar av målet medförde att det var ställt bortom rimligt tvivel att kontanterna härrört från brottslig verksamhet.³⁵⁹ M och R uppgav att dessa lånat ut pengar om sammanlagt 55 000 kronor till I.³⁶⁰ Tingsrätten synes inte ha tillmätt detta någon betydelse i skuldfrågan.³⁶¹

Utredningen i hovrätten var i stort sett densamma som i tingsrätten. I åberopade även ett vittnesförhör med E samt åberopade både I och åklagaren viss ytterligare skriftlig bevisning. Hovrätten delade tingsrättens bedömning.³⁶²

5.2.8 Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21

A åtalades för penningtvättsbrott, bestående i att denne förvarat kontanter om 93 680 svenska kronor samt 195 amerikanska dollar. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet. Till stöd för åtalet åberopades förhör med den tilltalade, beslagsprotokoll för de svenska kontanterna och en finansiell utredning samt bilagor från myndigheter.³⁶³ Ett förhör hölls med F som uppgav att denne lånat ut 90 000 kronor kontant till A.³⁶⁴

Tingsrätten framhöll att mängden kontanter, sättet på vilket dessa förvarats, narkotikabrottslighet som pågått i lägenheten, påträffad ammunition samt A:s avsaknad av legala inkomster innebar att det var styrkt att A var skyldig.³⁶⁵

³⁵⁷ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20, bilaga 1, s. 13 f.

³⁵⁸ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20 s. 12.

³⁵⁹ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20 s. 48.

³⁶⁰ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20 s. 28 f.

³⁶¹ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20 s. 48.

³⁶² Svea hovrätt, dom 2021-06-02 i mål B 3340–21 s. 5.

³⁶³ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20, bilaga 2, s. 2 ff.

³⁶⁴ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20 s. 14 och 16.

³⁶⁵ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20 s. 17.

I hovrätten var utredningen i stort densamma. Hovrätten ansåg F:s uppgifter kring lånet vara vaga och stundtals osannolika. Uppgifterna behövde även, givet F:s och A:s nära vänskap, bedömas mycket försiktigt. Hovrätten framhöll att kontanterna återfanns med narkotika under omständigheter som indikerade pågående narkotikaförsäljning samt att A saknat legala inkomster. Hovrätten ansåg att pengarna härrörde från brottslig verksamhet.³⁶⁶

5.2.9 Västmanlands tingsrätt, dom av den 30 maj 2023 i mål B 2515–21 och 6422–22

E åtalades för två fall av penningtvåtsbrott. E hade, enligt gärningsbeskrivningen för den ena åtalpunkten, förvarat och transporterat 28 690 kronor i kontanter samt innehafvt en klocka, smycken och ett par solglasögon till ett värde av totalt 44 450 kronor. Enligt åtalet härrörde egendomen från brott eller brottslig verksamhet.³⁶⁷ Den andra åtalpunkten berörs i avsnitt 5.3.6.

Åklagarens bevisning bestod av en promemoria avseende värdering, kvitto, förenklad tillgångsutredning, en promemoria och en finansiell utredning avseende Swishtransaktioner, kontoutdrag och beslagsprotokoll. Den tilltalade åberopade kontoutdrag och transaktionsinformation tillhörande dennes mor, ett kvitto och ett pantkvitto. Vittnesförhör hölls med dennes sambo och mor.³⁶⁸ Någon precisering beträffande vilken bevisning som åberopats i förhållande till vilken åtalpunkt görs inte i domen.³⁶⁹

Tingsrätten framhöll gentemot den första åtalpunkten att dess bedömningar i övriga delar av målet samt det förhållandet att E saknat andra inkomster talade till viss del för att egendomen härrört från brott eller brottslig verksamhet. Oavsett bedömningen kunde det inte uteslutas att pengarna härrört från dennes egen brottslighet. Tingsrätten ogillade dock åtalet på andra grunder.³⁷⁰

5.2.10 Delanalys

Inledningsvis bör framhållas att det rör sig om ett fåtal domar, med vissa skillnader i åberopad bevisning. Slutsatser utifrån underlaget får värderas med reservation härför. Därutöver görs inget anspråk på att tillämpningen av härröranderekvisitet konstituerar gällande rätt, eftersom underrättsavgöranden inte är en rättskälla samt att underlaget är begränsat. Därtill noteras att det i rättsfallen stundtals saknats utläggning beträffande domstolens bedömning av härröranderekvisitet samt på vilken utredning denna gjorts, vilket även begränsar möjliga slutsatser av materialet.³⁷¹

³⁶⁶ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-02-24 i mål B 5552–21 s. 3 och 6.

³⁶⁷ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 5.

³⁶⁸ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 13.

³⁶⁹ Jfr Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 13.

³⁷⁰ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 15.

³⁷¹ Se rättsfall i avsnitt 5.2.2, 5.2.4 och 5.2.6.

Bevisningen bestod i mångt och mycket av indiciebevisning. En typ av bevisning som återopats i flera fall var tillgångsutredningar³⁷², vilka ofta använts för att påvisa att den tilltalade saknat legala inkomster som kunnat förklara egendomen. Därtill synes domstolarna stundtals beaktat omständigheter kring de relevanta pengarna. Sådana omständigheter utgjordes exempelvis av sättet på vilka pengarna återfunnits, om pengarna hittats med narkotika, pengarnas valörer samt mängden påträffade pengar.³⁷³ Härvid får antas att eventuella beslagsprotokoll eller vittnesuppgifter utgjort relevant bevisning. Den tilltalades koppling till narkotikabrottslighet beaktades vidare i flera domar. Detta görs antingen genom att den tilltalade angavs ha kopplingar till narkotikahandling, att den tilltalade själv var dömd för narkotikabrott eller att det fanns kopplingar till andra personer dömda för narkotikabrott.³⁷⁴ Därtill återopades chatthistorik och uppgifter från telefontömningar.³⁷⁵

Därutöver noteras att i de mål då alternativförklaringar i form av utsagor kring lån anförts förefaller dessa inte ha förändrat bevisläget. I Svea hovrätts dom av den 2 juni 2021 i mål B 3340–21 angav domstolarna inte närmare på vilka grunder de avfärdat motbevisningen som anförts genom vittnesmålen från M och R. I hovrätten för Västra Sveriges dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21 synes omständigheterna kring hur uppgifterna lämnats samt vänskapen med den tilltalade bidragit till att domstolen lämnat uppgifterna utan avseende.³⁷⁶ Det noteras därutöver att den tilltalades invändningar eller motbevisning i vissa mål förefaller ha beaktats innan domstolens slutsats om beviskravet uppfylls³⁷⁷, medan det i andra mål beaktats efter domstolens slutsats om åklagaren uppfyllt sin bevisbörda.³⁷⁸ I de domar där alternativförklaringar eller motbevisning behandlats innan domstolens slutsats om bevisbördans uppfyllande omnämns inte uttryckligen att detta påverkat bevisvärdet för åklagarens bevisning. I de fall detta beaktats kan dock tänkas att de tilltalade ålagts en förklaringsbörda. Förklaringsbördan diskuteras närmare under avsnitt 6. I de fall domstolen beaktat den tilltalades invändningar eller motbevisning efter åtalet styrkts får detta snarare anses utgöra en tillämpning av den falska bevisbördan, vars tillämplighet inte har ansetts otillåten. Domstolens beaktande av de tilltalades vänskap kan jämföras med vissa av de beaktanden som domstolarna gör under avsnitt 5.3, vilket kommer utvecklas närmare i avsnitt 5.3.15. Vid analysen av domstolens bedömning av förhørsutsagorna måste beaktas att domstolens bedömningar kan grundas på saker som inte uttryckligen anges i domskälen.

³⁷² Se rättsfall i avsnitt 5.2.1, 5.2.2, 5.2.3, 5.2.5, 5.2.6, 5.2.7, 5.2.8 och 5.2.9.

³⁷³ Se rättsfall i avsnitt 5.2.1, 5.2.3, 5.2.7 och 5.2.8.

³⁷⁴ Se rättsfall i avsnitt 5.2.3, 5.2.4, 5.2.5, 5.2.6, 5.2.7 och 5.2.8.

³⁷⁵ Se rättsfall i avsnitt 5.2.1, 5.2.2, 5.2.4 och 5.2.6.

³⁷⁶ Se rättsfall i avsnitt 5.2.5, 5.2.7 och 5.2.8.

³⁷⁷ Se rättsfall i avsnitt 5.2.1, 5.2.3, 5.2.7 och 5.2.8.

³⁷⁸ Se rättsfall i avsnitt 5.2.4 och 5.2.5.

5.3 Rättsfall där härröranderekvisitet inte uppfyllts

5.3.1 Uppsala tingsrätt, dom av den 26 januari 2023 i mål B 1980–18 m.fl.

K åtalades för penningtvättsbrott bestående i att denne ställt sitt konto till förfogande för en överföring om 126 000 kr till T. Därtill hade K tagit emot pengar eller annan egendom uppgående till ett värde om minst 50 000 kr. Enligt åtalet härrörde pengarna eller egendomen från brott eller brottslig verksamhet.³⁷⁹ Målets utredning bestod av förhör med den tilltalade samt T och en person vid namn J. Därtill åberopades en stor mängd skriftlig bevisning. K åberopade ett skuldebrev avseende ett lån på 126 000 kr.³⁸⁰

I K:s bostad hittades 37 500 kronor i kontanter och egendom bestående av exempelvis kläder och väskor, som värderats till cirka 12 500 kr. K ifrågasatte inte att denne mottagit pengar eller övrig egendom. Egendomen påstods härröra från brottslig verksamhet bestående av narkotikaverksamhet. Åklagaren hänvisade till att K efter tidpunkten för penningtvättsbrottsåtalet misstänktes för vittgående narkotikabrottslighet.³⁸¹

Den framlagda bevisningen till stöd för att egendomen härrört från brottslig verksamhet bestod främst av en tillgångsutredning utvisande att K saknat intäkter under gärningstidpunkten och år dessförinnan. Tingsrätten konstaterade att detta gav visst stöd åt åklagarens ansvarspåstående.³⁸²

K invände att överföringen om 126 000 kr utgjorde ett lån från K till T. Invändningen fick stöd av åberopat skuldebrev. T berättade i förhör att denne lånat motsvarande summa av K som inte återbetalats. Tingsrätten framförde att det var utrett att T och K känt varandra under förhållandevis lång tid, vilket medförde att det inte kunnat uteslutas att det rört sig om ett lån. Tingsrätten framhöll att åklagaren inte redogjort för omständigheter kring överföringen. K uppgav att pengarna kom från ett hävt penningbeslag, vilket tingsrätten uppfattade som att åklagaren i alla fall inte motbevisat. Tingsrätten menade att omständigheten inte kunde lämnas därhän. Detta talade emot att pengarna härrörde från brott eller brottslig verksamhet.³⁸³

Vad avsåg övrig egendom ansåg tingsrätten att det inte var klarlagt att den befattning som åtalet avsåg hade skett under i åtalet angiven tid. K framförde exempelvis att vissa klädesplagg köpts flera år tidigare, vilket tingsrätten ansåg inte kunnat lämnas därhän. Tingsrätten framhöll att åklagaren inte bevisat att pengar och egendom härrört från brott eller brottslig verksamhet.

³⁷⁹ Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 44.

³⁸⁰ Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 492 f.

³⁸¹ Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 517.

³⁸² Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 517.

³⁸³ Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 517 f.

Åklagaren påstod att egendomen härrört från narkotikabrottslighet i tiden efter den i åtalet preciserade. Enligt tingsrätten ansågs inte detta tillräckligt för att egendomen, däribland pengarna, ansågs härröra från brott eller brottslig verksamhet. Övrig utredning förändrade inte detta.³⁸⁴

5.3.2 Västmanlands tingsrätt, dom av den 14 november 2023 i mål B 5338–23

Åtalet för penningtvättsbrott mot L bestod i att denne förvarat 38 000 kronor kontant i sitt rum. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet.³⁸⁵ Målets bevisning bestod av förhör med L, P och I. Därutöver åberopades beslagsprotokoll, en finansiell utredning, kontoutdrag, Swishrapport och analysresultat.³⁸⁶

En husrannsakan företogs i lägenheten där L och dennes familj bor. Pengarna hittades i garderoben och i en tröja hängandes över sängen och bestod av 500-kronorssedlar. I garderoben återfanns även en våg, redlinepåsar, rizzlapapper, en tom Tramadolkarta och ögonvätska. L delade rum med sin bror.³⁸⁷

Besvärande omständigheter för L var att det hittats en stor summa kontanter hos denne tillsammans med vanligt förekommande material vid narkotikahandling. Polisen P berättade att ett narkotikafynd gjorts nära bostaden och att det förekom stark cannabisdoft i L:s rum. Den finansiella utredningen visade att L saknat tillgångar. Detta talade för att pengarna härrört från narkotikaöverlåtelse.³⁸⁸

L lämnade uppgifter om att denne vid jämna mellanrum fått pengar från sina föräldrar och att denne genom försäljning av fejkade märkeskläder tjänat pengar. L ville överraska sina föräldrar med att ta körkort och köpa en bil, vilket var anledningen till att pengarna gömts. Tingsrätten menade att uppgifterna inte var så osannolika att de kunnat avvisas. L:s far I berättade att L erhöll 3 500–4 000 kronor från denne varje månad. Detta gav stöd till L:s uppgifter. Förekomsten av de funna tillbehören förklarade L berodde på att denne brukat narkotika samt blivit lurad om mängden. Tingsrätten framhöll att det saknades utredning beträffande vilka som swishat pengar till L trots att det borde vara relativt enkelt att utreda. Tingsrätten menade sammantaget att förekomsten av besvärande omständigheter inte medförde att det var ställt utom rimligt tvivel att pengarna härrörde från brottslig verksamhet.³⁸⁹

³⁸⁴ Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl. s. 518.

³⁸⁵ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23 s. 3.

³⁸⁶ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23 s. 5.

³⁸⁷ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23 s. 5.

³⁸⁸ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23 s. 8.

³⁸⁹ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23 s. 8 f.

5.3.3 Västmanlands tingsrätt, dom av den 10 februari 2023 i mål B 5022–22 och B 7017–22

Enligt åtalet hade K hanterat pengar härrörande från brott eller brottslig verksamhet, dels genom att denne emottagit, förvarat och transporterat 142 000 kronor i kontanter, dels genom att vid sex tillfällen emottagit och förvarat totalt 57 500 kronor på sitt konto samt därefter tagit ut pengarna i kontanter och vidtagit åtgärder med dessa.³⁹⁰ Utredningen bestod av vittnesförhör med polismannen P-E samt förhör med K. Även skriftlig bevisning åberopades.³⁹¹

Åklagaren preciserade förbrottet till narkotikabrott eller ekonomisk brottslighet. Enligt tingsrätten rådde det inga osäkerheter beträffande att K påträffats med 142 000 kronor. K erkände även de uttag och insättningar som de 57 500 kronorna avsåg. Tingsrätten framhöll att åklagaren till stöd för att pengarna härrörde från brottslig verksamhet åberopat exempelvis kontogranskning, en promemoria, beslagsprotokoll och bilder samt P-E:s uppgifter. Därtill hänvisade åklagaren till utredningen i målets övriga delar. Tingsrätten poängterade att P-E framfört att K kontrollerats för en misstänkt narkotikaöverlåtelse men att det inte hittats narkotika på K eller mannen denne träffat. Det framkom därtill att männen varit kollegor. Tingsrätten påpekade att det inte förekommit några förhör med personerna som överfört pengar till K:s konto. Tingsrätten framhöll, efter en sammantagen bedömning, att utredningen brast i robusthet. Det var inte styrkt att pengarna härrört från brott eller brottslig verksamhet.³⁹²

5.3.4 Solna tingsrätt, dom av den 24 mars 2023 i mål B 3078–22

A åtalades för penningtvättsbrott för att denne innehaft 67 700 kr i kontanter i sin bostad.³⁹³ Av domen kan inte utläsas vilken utredning som åberopats för åtalet samt vad den tilltalade uppgett i förhör.³⁹⁴

Åklagaren påstod att pengainnehavet härrört från A:s egen narkotikabrottslighet. Tingsrätten påtalade att den tilltalade tidigare dömts för narkotikabrott samt att denne haft ett narkotikamissbruk. Tingsrätten hänvisade härefter till den tilltalades uppgifter och anförde att dessa var vaga och långsökta, varför de kunde lämnas därhän. Tingsrätten framhöll att det ligger nära till hands att anta att pengarna härrör från brott.³⁹⁵

Åklagaren visade att den tilltalade kommunicerat via en mobilapp med en narkotikaförsäljare, varvid en prislista kommunicerats. Tingsrätten ansåg att det framgick att A fick ett erbjudande att köpa narkotika för vidareförsäljning. En sedelbunt med 67 700 kronor i kontanter påträffades i en väska i A:s

³⁹⁰ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 5022–22 och B 7017–22 s. 7 f.

³⁹¹ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 5022–22 och B 7017–22 s. 20.

³⁹² Västmanlands tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 5022–22 och B 7017–22 s. 27 f.

³⁹³ Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22 s. 3.

³⁹⁴ Jfr Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22 s. 6 ff.

³⁹⁵ Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22 s. 8.

sovrum. Pengarna bestod nästintill uteslutande av 500-kronorssedlar. Åklagaren framlade en tillgångsutredning, av vilken det framgick att den tilltalade saknat legala inkomster som möjliggjort kontant innehav av en sådan storlek. Tingsrätten ansåg detta vara överensstämmande med att pengarna härrört från narkotikaförsäljning. Den tilltalade saknade skulder till Kronofogden och det saknades godtagbar förklaring till varför pengarna förvarats i hemmet. Tingsrätten uttalar sammanfattningsvis att detta med viss styrka talar för att pengarna utgjort intäkter från narkotikaförsäljning. Däremot ansågs inte utredningen tillräcklig för att anse det styrkt att pengarna härrört från narkotikabrottslighet. Alternativförklaringar till innehavet kunde inte uteslutas.³⁹⁶

5.3.5 Halmstads tingsrätt, dom 26 oktober 2023 i mål B 1537–21

P åtalades för penningtvättsbrott för att denne förvarat 28 150 kronor i sin bostad. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet. Vid en husrannsakan hos P återfanns pengar i klädesplagg. I ett av klädesplaggen återfanns, utöver pengarna, även misstänkt narkotika. Den skriftliga utredningen bestod av ett beslagsprotokoll, fotografier från bostaden och en finansiell utredning. P anförde att pengarna var hänförliga till arbete i Kosovo och ett anställningsavtal presenterades. Tingsrätten ansåg att någon koppling till brott eller brottslig verksamhet inte styrkts, givet P:s förklaring om arbetet i Kosovo, det återopade anställningskontraktet samt att P:s vistelse i Kosovo under lång tid överensstämde med tidigare kända uppgifter om denne.³⁹⁷

5.3.6 Västmanlands tingsrätt, dom av den 30 maj 2023 i mål B 2515–21 och B 6422–22

E åtalades för två fall av penningtvättsbrott. En redogörelse för den första åtalspunkten görs i avsnitt 5.2.9. Åtalet enligt den andra åtalspunkten bestod i att E tagit emot 46 överföringar via Swish, vilka sammantaget uppgick till 111 495 kronor, varefter denne tagit ut kontanter med samma eller liknande belopp, fört pengarna vidare eller konsumerat dessa. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet.³⁹⁸ Avseende relevant bevisning i målet hänvisas till redogörelsen i avsnitt 5.2.9.

Tingsrätten påtalade att ingen person som överfört pengar till E hade hörts i målet samt att det saknades utredning kring varifrån medlen härstammat, varför det inte visats att pengarna härrört från brott eller brottslig verksamhet.³⁹⁹

³⁹⁶ Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22 s. 9.

³⁹⁷ Halmstads tingsrätt, dom 2023-10-26 i mål B 1537–21 s. 3 f.

³⁹⁸ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 6.

³⁹⁹ Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22 s. 16.

5.3.7 Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom av den 21 mars 2023 i mål B 1007–22

M åtalades för grovt penningtvättsbrott då denne förvarat och transporterat 3 750 000 kronor. Enligt åtalet härrörde egendomen från brott eller brottslig verksamhet. Gärningen inträffade den 4 december 2021. Åklagarens bevisning var förhör med den tilltalade, fotografier utvisande beslaget, beslagsprotokoll för att styrka att pengarna beslagtogs från den tilltalade samt en promemoria till styrkande av beslagtagna pengars totala summa.⁴⁰⁰

Tingsrätten framhöll att gärningsbeskrivningen saknade angivelse om relevant förbrott. Åklagaren hade inte under huvudförhandlingen närmare angett detta utöver att det enligt åklagaren kunde hållas för visst att ett förbrott begåtts. Tingsrätten framhöll att ett sådant påstående var för oprecist samt att det, med hänvisning till kravet på en rättvis rättegång, inte var möjligt eller erforderligt att tingsrätten begrundar vilken brottslighet som pengarna kunnat hänföras till. Tingsrätten framhöll att åklagaren inte kunnat visa på tillräckligt konkreta förhållanden för att det var ställt bortom rimligt tvivel att ett förbrott begåtts och hänvisade till att beviskravet ställs högt i brottmål.⁴⁰¹

Utredningen i hovrätten var densamma som i tingsrätten. Åklagaren åberopade viss ytterligare bevisning i hovrätten⁴⁰², vilken dock förefaller avse en annan åtalspunkt som M åtalades enligt.⁴⁰³ Hovrätten framhöll att den, likt tingsrätten, fann att den tilltalade agerat på ett sådant sätt som åklagaren påstått beträffande händelsen den 4 december 2021. Åklagaren vidhöll sin inställning beträffande varifrån pengarna härrört. Hovrätten anförde att det i förarbetena inte uppställs krav på att närmare detaljer eller uppgifter om den brottsliga verksamhetens omfattning eller inriktning behöver styrkas, men att åklagaren dock måste peka på konkreta förhållanden som indikerar en viss sorts brottslig verksamhet. Hovrätten anförde därefter att då åklagaren inte framhållit något preciserat påstående beträffande förbrottet måste skuldprövningen göras med hänsyn till att den tilltalade i realiteten har starkt begränsade möjligheter att frambringa motbevisning. Hovrätten påtalade att en fällande dom kan meddelas trots bristande individualisering men att detta uppställer stränga krav på bevisningens robusthet. Hovrätten hänvisade härvid till NJA 2010 s. 671⁴⁰⁴. Hovrätten framhöll att den tilltalades uppgifter

⁴⁰⁰ Malmö tingsrätt, dom 2022-02-18 i mål B 731–21, bilaga 2, s. 1 f.

⁴⁰¹ Malmö tingsrätt, dom 2022-02-18 i mål B 731–21 s. 14.

⁴⁰² Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2023-03-21 i mål B 1007–22 s. 2.

⁴⁰³ Jfr Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2023-03-21 i mål B 1007–22 s. 2 och Malmö tingsrätt, dom 2022-02-18 i mål B 731–21, bilaga 1 s. 3 och bilaga 2 s. 2.

⁴⁰⁴ I NJA 2010 s. 671, vilket avsåg ett åtal för våldtäkt mot barn m.m., angav Högsta domstolen att då ett åtal inbegriper ett obestämt antal gärningar vilka inte har individualiserats i gärningsbeskrivningen behöver frågan om den tilltalades skuld göras med hänsyn till att den tilltalades möjlighet att frambringa motbevisning, utöver vad avser målsägandens

beträffande händelseförloppet, särskilt vad avsåg att denne mot betalning gått med på att förvara och transportera kontanterna, innebar anledning att ifrågasätta varifrån kontanterna härrört. Däremot hade inga konkreta omständigheter vilka indikerade att pengarna härrört från en särskild typ av brott framlagts, varför gärningen inte konstituerade ett grovt penningtvättsbrott.⁴⁰⁵

5.3.8 Solna tingsrätt, dom av den 28 februari 2022 i mål B 442–22

Y åtalades för grovt penningtvättsbrott då denne förvarat 307 530 kronor kontant. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet.⁴⁰⁶

I tingsrättens domskäl framhölls att åklagaren inte gjort något påstående beträffande att pengarna härrört från ett konkret förbrott. En stor mängd inbetalningar gjorda till Y:s bankkonto indikerade dock narkotikaförsäljning. Tingsrätten framförde att det utifrån en tillgångsutredning inte var möjligt att, med hänsyn till lön och bidrag som Y erhållit, denne efter normala utlägg haft över 300 000 kronor kvar. Tingsrätten menade även att det saknats andra förklaringar i utredningen som innebar att pengarna åtkommits legalt. Tingsrätten lämnade den tilltalades förklaring till de återfunna kontanterna, att denne förvarat dessa för två personer som han inte ville namnge, utan avseende eftersom det inte gick att utreda dessas identitet, att det inte förelåg stöd för uppgifterna samt uppgifternas vaghet. Den tilltalade förklarade förekomsten av cirka 7 000 kronor som återfunnits med att denne pantat burkar, vilket tingsrätten menade var en förklaring som inte kunde bortses från. Avseende insättningarna på den tilltalades bankkonto anförde tingsrätten att det av utredningen inte framgick någon konkret koppling till narkotikaförsäljning. Den tilltalades förklaring till insättningarna, bland annat lån, kunde inte lämnas utan avseende och det saknades stöd i utredningen för att den tilltalade varit inblandad i narkotikaförsäljning. Åtalet ogillades.⁴⁰⁷

5.3.9 Svea hovrätt, dom av den 20 december 2022 i mål B 2494–20

A åtalades för penningtvättsbrott bestående i att denne förvarat och/eller gömt undan 190 000 kronor i kontanter under en madrass i sin bostad. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet. Till stöd för åtalet åberopades förhör med A samt ett vittnesförhör med polisen J. Därutöver åberopades beslagsprotokoll, bilder från husrannsakan, tillgångsutredningar för

allmänna trovärdighet, i praktiken är begränsad. Högsta domstolen framhåller vidare att bristande individualisering inte förhindrar att en fällande dom meddelas, men innebär att strikta krav bör upprätthållas vad avser bevisföringen. Se NJA 2010 s. 671 punkt 9.

⁴⁰⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2023-03-21 i mål B 1007–22 s. 2 f.

⁴⁰⁶ Solna tingsrätt, dom 2022-02-28 i mål B 442–22, bilaga 1, s. 1.

⁴⁰⁷ Solna tingsrätt, dom 2022-02-28 i mål B 442–22 s. 5 f.

A och en person vid namn B och ett analysresultat till styrkande av narkotikainnehav.⁴⁰⁸ A åberopade skriftlig bevisning.⁴⁰⁹

Tingsrätten framhöll att åklagaren inte hade angett att pengarna skulle härröra från ett konkret förbrott utan uppgett att pengarna härrörde från A:s narkotikahantering. En annan person, Y, angav att pengarna tillhörde denne och åklagaren framhöll att då härrörde pengarna från brottslig verksamhet.⁴¹⁰ Tingsrätten ansåg att det av målets utredning framgick att pengarna påträffats i en av den tilltalade brukad lägenhet. Den tilltalade saknade tillgångar som kunde förklara att pengarna åtkommits lagligt. Tingsrätten påtalade även att man i lägenheten hittat en mindre mängd narkotika, en skyddsväst samt att den tilltalade haft en krypterad mobil på sig. Telefoninnehavet var enligt tingsrätten inte tillräckligt för att påvisa inblandning i narkotikaförsäljning eller narkotikahantering som förklaring till pengainnehavet. Tingsrätten påtalade att det framgick att den tilltalade brukat narkotika, att en polisman sett spår av narkotikabruk i lägenheten samt påträffat en narkotikapåverkad person på väg från lägenheten samt förekomsten av en skyddsväst i lägenheten. Omständigheterna talade inte för att den tilltalade varit involverad i narkotikahantering som kunde förklara pengarna.⁴¹¹

Den tilltalade och Y uppgav att Y bett A förvara 190 000 kronor tillhörande denne. Y uppgav att denne och A var gamla vänner.⁴¹² Tingsrätten ansåg att uppgifterna från förhören var samstämmiga beträffande bakgrunden till pengarnas förekomst i lägenheten. Y:s förklaring fick även stöd av övrig utredning. Av utredningen framgick att Y återfått 150 000 kronor från polisen, att detta belopp tagits ut från hans konto, att denne fått spelvinster kontant samt att denne tagit ut lön i kontanter. Tingsrätten ansåg sammantaget att det saknades konkreta omständigheter för att Y varit inblandad i narkotikahantering till vilka pengarna kunnat kopplas samt att Y:s uppgifter inte var motbevisade, utan snarare fick stöd av utredningen. Tingsrätten ansåg att det inte visats att pengarna härrört från brottslig verksamhet.⁴¹³ I hovrätten presenterades i huvudsak samma utredning. Hovrätten gjorde inga andra bedömningar.⁴¹⁴

5.3.10 Svea hovrätt, dom av den 23 september 2021 i mål B 9808–21

T åtalades för grovt penningtvättsbrott. Gärningen skulle sammanfattningsvis ha bestått i att T via en växlingstjänst för exempelvis kryptovaluta från andra tagit emot stora belopp som utgjort vinning från brott eller brottslig verksamhet. Pengarna skulle sedan i vart fall delvis ha överförts till Bitcoins hos en

⁴⁰⁸ Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18, bilaga 1, s. 1 ff.

⁴⁰⁹ Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18 s. 3.

⁴¹⁰ Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18 s. 3 f. och 6.

⁴¹¹ Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18 s. 6.

⁴¹² Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18 s. 3 f.

⁴¹³ Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18 s. 7.

⁴¹⁴ Svea hovrätt, dom 2022-12-20 i mål B 2494–20 s. 2.

växlingstjänst för kryptovaluta. Denne hade därutöver hanterat stora summor kontanter som härrört från brott eller brottslig verksamhet genom att inneha och fotografera dessa samt att skicka bild på kontanterna med ett angivet namn till en annan person. Enligt åtalet härrörde pengarna eller annan egendom från brott eller brottslig verksamhet.⁴¹⁵ Av tingsrättens dom framgår inte vilket förbrott eller utredning som åberopats.⁴¹⁶

Tingsrätten ansåg det vara utrett att den tilltalade hanterat och överlåtit narkotika samt att denne kunnat bindas till en större narkotikamängd. Det ansågs kunna hållas för visst att denne fått stora pengatillskott enligt en ekonomisk utredning. Tingsrätten ansåg att det kunde hållas för visst att T hanterat stora penningssummor erhållna genom brottslig verksamhet. Åtalet var styrkt.⁴¹⁷

I hovrätten preciserade åklagaren förbrottet till T:s egen narkotikabrottslighet.⁴¹⁸ Hovrätten anförde att det förevarit många insättningar omslutande totalt 496 323 kronor på T:s konto. T överförde pengar från sitt konto till privatpersoner och använde kontot för köp. Vissa insättningar växlades till kryptovalutor. Enligt T var pengarna hänförliga till lån, pokerspel och andra spel samt inkomster från utlåningsverksamhet. Enligt hovrätten hade åklagaren inte tillräckligt visat på konkreta omständigheter till stöd för att pengarna härrört från relevant narkotikabrottslighet. Omständigheten att T dömts för flera narkotikabrott samt i det aktuella målet dömdes för ytterligare narkotikabrott förändrade inte detta.⁴¹⁹

5.3.11 Svea hovrätt, dom av den 11 november 2021 i mål B 11056–21

A åtalades för att ha mottagit och förvarat, delvis undangömt, 88 000 kronor i kontanter. Enligt åtalet härrörde pengarna från brott eller brottslig verksamhet. Till stöd för åtalet åberopade åklagaren förhör med A samt beslagsprotokoll med bilder för att bevisa att A förvarat och sökt undangömma kontanter härrörande från brott eller brottslig verksamhet. Åklagaren åberopade även en tillgångsutredning för att bevisa att A saknat lagliga inkomster som förklarade kontantinnehavet.⁴²⁰ På A:s begäran hölls vittnesförhör med AA och D.⁴²¹ Dessa uppgav att de lånat ut 20 000 kr vardera till A. Tingsrätten framhöll att AA:s och D:s framställningar inte var övertygande. AA:s och D:s uppgifter beaktas i tingsrättens domskäl i förhållande till åklagarens ansvaryrkande om näringspenningtvätt som framställts i andra hand.⁴²²

⁴¹⁵ Attunda tingsrätt, dom 2021-07-16 i mål B 111–21 s. 5.

⁴¹⁶ Jfr Attunda tingsrätt, dom 2021-07-16 i mål B 111–21 s. 5 f. och 10.

⁴¹⁷ Attunda tingsrätt, dom 2021-07-16 i mål B 111–21 s. 10.

⁴¹⁸ Svea hovrätt, dom 2021-09-23 i mål B 9808–21 s. 3.

⁴¹⁹ Svea hovrätt, dom 2021-09-23 i mål B 9808–21 s. 3 f.

⁴²⁰ Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20, bilaga 1, s. 1 f.

⁴²¹ Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20 s. 3.

⁴²² Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20 s. 6 och bilaga 1, s. 1.

Utredningen visade att det påträffats dels 78 000 kronor kontant, belägna under en soffdyna i vardagsrummet, dels 10 000 kr i en plånbok i den tilltalades jackficka. Det stod klart att pengarna tillhörde A. En tillgångsutredning utvisade att A saknade taxerad förvärvsinkomst under 2016–2019 samt hade en taxerad inkomst av kapital under åren under 10 000 kronor. A anförde att pengarna tillhörde denne och utgjorde lån och egna besparingar.⁴²³

Tingsrätten framhöll att A under flera år saknat taxerad inkomst, men att det saknades konkreta omständigheter som indikerade att denne vid gärningstidpunkten bedrev brottslig verksamhet av viss sort från vilka pengarna härrört. Det hade endast framkommit att A senare dömts för grovt narkotikabrott. Åtalet kunde därför inte bifallas.⁴²⁴ Hovrätten gjorde inga andra bedömningar.⁴²⁵

5.3.12 Svea hovrätt, dom av den 10 mars 2021 i mål B 12535–20

T åtalades för medhjälp till synnerligen grovt narkotikabrott och i andra hand grovt penningtvättsbrott. Åtalet bestod av att T, som bulvan för ett företag, vidtagit åtgärder med pengar härrörande från brottslig verksamhet.⁴²⁶ Utredningen bestod av förhör med de tilltalade i målet samt ett antal övriga förhör. Därtill åberopades exempelvis fotografier, avlyssnade samtal mellan de tilltalade, en stor mängd skriftlig bevisning i form av exempelvis telefonanalyser med telefontömningar, tillgångsundersökningar, sakkunnigutlåtanden från NFC, brottsplatsundersökningar, beslagsprotokoll och promemorior upprättade av polisen. Skriftlig bevisning lades fram av de tilltalade.⁴²⁷ I målet stod flera personer åtalade och utredningen förefaller inte ha specificerats per åtal.⁴²⁸

Åtalet för medhjälp till synnerligen grovt narkotikabrott ogillades. Avseende åtalet för grovt penningtvättsbrott anförde tingsrätten att det under en tid passerat mycket pengar på T:s konto trots att denne saknat inkomster under året. Tingsrätten framhöll att T kände alla övriga tilltalade och att det förevarit kontakt mellan dessa. Tingsrätten framhöll att alla åtalade under det ifrågavarande året saknat inkomster samt att bolaget inte hade deklarerat till Skatteverket, varför detta skönstaxerats. Det hade inte varit någon omsättning eller legal verksamhet i bolaget. Mot bakgrund av att det saknats legal verksamhet i bolaget, anförde tingsrätten att det kunde antas att pengarna härrörde från brottslig verksamhet. Framställning och överlåtelse av amfetamin talade för detta. Tingsrätten framhöll att om pengarna var hänförliga till sprit- eller tobaksverksamhet var det alltså inte legal verksamhet då det saknats tillstånd för bedrivande av sådan verksamhet. Tingsrätten anförde att det stod klart att

⁴²³ Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20 s. 3 f.

⁴²⁴ Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20 s. 5.

⁴²⁵ Svea hovrätt, dom 2021-11-11 i mål B 11056–21 s. 2.

⁴²⁶ Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19 s. 20.

⁴²⁷ Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19 s. 29 f.

⁴²⁸ Jfr Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19 s. 29 f.

pengarna härrört från brottslig verksamhet. Två insättningar på T:s konto var dock inte hänförliga till brottslig verksamhet.⁴²⁹

Hovrätten tog del av uppgifterna lämnade i tingsrätten. Därutöver hölls vittnesförhör med tre forensiker. Parterna hade vidare framlagt en stor mängd skriftlig bevisning samt bilder, videoklipp och röstsamtal. Ny bevisning presenterades därutöver av åklagaren, T och en annan tilltalad.⁴³⁰ Några ytterligare uppgifter beträffande den framlagda bevisningen samt i förhållande till vilka åtal detta har lagts fram förefaller inte framgå av hovrättens dom.⁴³¹

I hovrätten angav åklagaren att denne inte kunde styrka att pengarna härrörde från den i målet aktuella narkotikabrottslighet men att det inte kunde uteslutas att pengarna härrörde från annan narkotikabrottslighet. Åklagaren angav att pengarna i första hand härrört från ekonomisk brottslighet utan att peka på konkreta omständigheter som indikerade detta. Hovrätten framhöll att endast omständigheten att bolaget inte syntes ha bedrivit verksamhet vid den relevanta tidpunkten inte var tillräckligt för att uppfylla rekvisitet. Omständigheten att omfattande belopp passerat mellan bolag och personer i landet och utomlands indikerade att något var fel i verksamheten, men hovrätten ansåg inte att åklagaren uppfyllt beviskravet för rekvisitet.⁴³²

5.3.13 Västmanlands tingsrätt, deldom av den 25 februari 2021 i mål B 5430–20

A åtalades för grovt penningtvättsbrott bestående i att denne vid många tillfällen mottagit Swishbetalningar från andra till sitt konto samt gjort egna kontantinsättningar eller låtit andra göra insättningar på dennes bankkonto. Denne hade därefter själv vidtagit eller låtit andra vidta åtgärder med pengarna. Enligt åtalet härrörde pengarna från brottslig verksamhet, bestående i primärt men inte endast narkotikabrottslighet. Till stöd för åtalet åberopades förhör med A. Den bevisning som åklagaren åberopade till stöd för att pengarna härrört från brottslig verksamhet utgjordes dels av bevisning som åberopats till stöd för förvärv och utbudande av narkotikaförsäljning, dels av en förenklad finansiell utredning beträffande den tilltalade och hans sambo.⁴³³

Tingsrätten framhöll att 70 personer gjort Swishinsättningar till den tilltalades konto, men att ingen hade hörts beträffande deras anledning till inbetalningarna. Därutöver framhöll tingsrätten att det saknades utredning beträffande insättningar som gjorts till vad som förefaller vara ett företag. Tingsrätten ogillade åtalet, med hänvisning till utredningens bristande robusthet.⁴³⁴

⁴²⁹ Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19 s. 137 f.

⁴³⁰ Svea hovrätt, dom 2021-03-10 i mål B 12535–20 s. 5.

⁴³¹ Jfr Svea hovrätt, dom 2021-03-10 i mål B 12535–20 s. 5.

⁴³² Svea hovrätt, dom 2021-03-10 i mål B 12535–20 s. 32 f.

⁴³³ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20, bilaga 1, s. 14 ff.

⁴³⁴ Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20 s. 44.

5.3.14 Hovrätten för Västra Sverige, dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21

M och S åtalades för grovt penningtvättsbrott, bestående i att dessa tillsammans och i samförstånd tvättat olagliga medel uppgående till minst 3 190 000 kronor genom olika åtgärder med pengarna eller egendomen. Enligt åtalet härrörde pengarna eller egendomen från brott eller brottslig verksamhet.⁴³⁵ Åklagaren åberopade förhör med de tilltalade samt tjänsteanteckning, beslagsprotokoll och finansiell utredning. S åberopade en sammanställning av kvittokopior.⁴³⁶

Åklagaren anförde att pengarna som var föremål för åtalet härrörde från vad som i första hand borde förstås som narkotikabrott. Omständigheter som talade för detta var enligt åklagaren exempelvis att de tilltalades tillgångar och levnadskostnader till stor del övergick deras lagliga inkomster, att en omfattande mängd kontanter förvarades i hemmet, att de tilltalade gjort många kontanta köp samt att de tilltalade låtit andra personer betala in pengar till deras konton, avbetala de tilltalades lån och i övrigt betala deras kostnader. Därtill åberopade åklagaren Encrochatmaterial⁴³⁷ som enligt denne visade att S florerat i sammanhang som indikerade att pengarna var olagligt förvärvade. Tingsrätten ansåg att omständigheten att S brukat Encrochat som kommunikationsmedel samt visst innehåll i kommunikationen indikerade att S hanterat pengar härrörande från brottslig verksamhet. Även omständigheten att denne dömts för att ha burit två pistoler och ammunition på allmän plats talade här för. S anförde att denne haft ett stort spelmissbruk vilket gällt omfattande och kontanta summor samt att denne lånat och lånat ut pengar på grund av sitt spelande. Mot bakgrund av att åklagaren inte motbevisat detta ansåg tingsrätten att det inte kunnat uteslutas att pengarna inte härrört från brott eller brottslig verksamhet. Utifrån åberopad bevisning var det inte heller möjligt att uppskatta i vilken omfattning medlen kunde härröra från brottslig verksamhet. Bristen i utredningen medförde att åtalet ogillades.⁴³⁸

I hovrätten var utredningen i många avseenden densamma. S åberopade en bild, en polisanmälan avseende inbrott, spelkvitton och kontoutdrag.⁴³⁹ Hovrätten framhöll beträffande S att slutsatserna som dragits utifrån Encrochatmaterialet var relativt osäkra och att materialet inte gav tillräckligt stöd för att denne skulle förekomma i brottsliga sammanhang eller hade intäkter från brottslig verksamhet. Hovrätten påtalade att S aldrig dömts för eller vid tillfället stod åtalad för narkotikabrottslighet. Hovrätten anförde att det av utredningen framgick att S:s lagliga intäkter inte kunnat täcka levnadskostnaderna samt att det fanns många märkliga transaktioner. S:s förklaringar om spelmissbruket ansåg hovrätten till fullo inte förklarade den ekonomiska

⁴³⁵ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20, bilaga 3, s. 4.

⁴³⁶ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20 s. 22.

⁴³⁷ En sorts krypterad chattfunktion.

⁴³⁸ Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20 s. 25 f.

⁴³⁹ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-02-24 i mål B 5552–21 s. 3.

situationen eller transaktionerna. Uppgifterna kunde dock inte lämnas därhän. Det var inte visat att pengar och egendom härrört från brottslig verksamhet.⁴⁴⁰

5.3.15 Delanalys

Inledningsvis kan noteras att mängden domar där härröranderekvisitet inte uppfyllts är fler än de där rekvisitet uppfyllts.⁴⁴¹ Detta kan vara en konsekvens av omständigheterna i de enskilda fallen och behöver inte innebära att samma resultat skulle framkomma vid en mer omfattande rättsfallsgranskning. Resultatet kan dock även bero på en försiktighet hos domstolarna att anse beviskravet uppfyllt. En möjlig förklaring härför kan vara att det länge varit, samt till viss del alltjämt är, otydligt hur beviskravet ska tillämpas gentemot härröranderekvisitet.

I flera domar framläggs liknande bevisning som görs inom ramen för rättsfallen i avsnitt 5.2. Härvid kan nämnas omständigheterna kring fyndet av pengar⁴⁴², tillgångsutredningar⁴⁴³ och förekomsten av bevisning utvisande kontakter med andra. Sistnämnda bevisning bestod stundtals i uppgifter från krypterade chattfunktioner.⁴⁴⁴ Härvid kan noteras att domstolarnas slutsats beträffande härröranderekvisitet skiljt sig åt trots förekomsten av delvis motsvarande bevisning. Detta kan ha varit en konsekvens av omständigheter som inte framkommit i domskälen eller att andra bevisfaktum påverkat det sammantagna stödet för beviset. Skillnaderna i domskälen torde dock även kunna förklaras av att domstolarna har gjort olika bedömningar av en viss sorts bevisfaktums betydelse för beviset. I Solna tingsrätts dom av den 24 mars 2023 i mål B 3078–22 beaktades, utöver omständigheterna kring fyndet av pengar, avsaknaden av legala inkomster samt förekomsten av chatthistorik, även den tilltalades tidigare domar för narkotikabrott. Detta ansågs dock inte tillräckligt för att uppfylla beviskravet. Detta kan jämföras med vissa domar refererade under avsnitt 5.2, där domstolen ansett att avsaknaden av legala inkomster, omständigheterna kring fyndet, att den tilltalade eller andra dömts för narkotikabrott och förekomsten av kommunikation med andra varit tillräckligt för att uppfylla beviskravet.

I några domar fördes resonemang beträffande tidigare narkotikabrottsdomars betydelse. I Uppsala tingsrätts dom av den 26 januari 2023 i mål B 1980–18

⁴⁴⁰ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-02-24 i mål B 5552–21 s. 8 ff.

⁴⁴¹ I nio avgöranden har härröranderekvisitet ansetts uppfyllt och i 14 avgöranden har härröranderekvisitet inte ansetts uppfyllt. Notera härvid att Västmanlands tingsrätts deldom av den 25 februari 2021 i mål B 5430–20 utgör tingsrättsavgörandet till Svea hovrätts dom av den 2 juni 2021 i mål B 3340–21. Västmanlands tingsrätts deldom av den 25 februari 2021 i mål B 5430–20, Västmanlands tingsrätts dom av den 30 maj 2023 i mål B 2515–21 och B 6422–22 och hovrätten för Västra Sveriges dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21 förekommer såväl under avsnitt 5.2 som 5.3. Bakgrunden till detta är att härröranderekvisitet i vissa delar av målet har uppfyllts, medan det i andra delar av målet inte har uppfyllts.

⁴⁴² Se rättsfall i avsnitt 5.3.2, 5.3.4 och 5.3.11.

⁴⁴³ Se rättsfall i avsnitt 5.3.1, 5.3.2, 5.3.4, 5.3.5, 5.3.8, 5.3.9, 5.3.11, 5.3.12, 5.3.13 och 5.3.14.

⁴⁴⁴ Se rättsfall i avsnitt 5.3.4, 5.3.12 och 5.3.14.

m.fl. samt i Svea hovrätts dom av den 11 november 2021 i mål B 11056–21 synes domstolarna ha ansett att omständigheten att pengar skulle härröra från narkotikabrottslighet i tiden efter den i åtalet preciserade samt att den tilltalade vid ett senare tillfälle dömdes för narkotikabrott inte ha varit tillräckligt för att uppfylla härröranderekvisitet. I Svea hovrätts dom av den 23 september 2021 i mål B 9808–21 ansågs fällande domar för narkotikabrott i samma mål inte förändra omständigheten att åklagarens bevisning inte uppfyllt beviskravet. Detta kan jämföras med tingsrättens bedömning i samma mål, i vilken domstolen synes beaktat den tilltalades narkotikahantering till stöd för att beviskravet uppfylls. I Solna tingsrätts dom av den 24 mars 2023 i mål B 3078–22 ansågs dock den tilltalades tidigare narkotikabrottslighet ge stöd för åtalet. Därutöver har domstolen även i hovrätten för Västra Sveriges dom av den 24 februari 2022 i mål B 5552–21 beaktat avsaknaden av narkotikadomar till stöd för att härröranderekvisitet inte skulle anses uppfyllt.⁴⁴⁵ Hur domstolen beaktar domar för narkotikabrott eller avsaknaden därav synes därmed variera. Detta kan även jämföras med vad som anförts under avsnitt 5.2.10, varvid konstaterats att tidigare narkotikadomar som den tilltalade själv eller andra dömts för eller att den tilltalade umgås i kretsar med narkotikabrott ligger till grund för att rekvisitet uppfylls.

I flera domar beaktar domstolarna även bristande robusthet inom ramen för bedömningen. Domstolarna synes härvid främst ha ansett avsaknaden av förhör med personer som gjort överföringar till den tilltalade utgöra en brist i utredningen som medför att åtalet ogillas.⁴⁴⁶

I flera fall anförs alternativförklaringar som stundom får stöd av tillhörande motbevisning. I Uppsala tingsrätts dom av den 26 januari 2023 i mål B 1980–18 m.fl. anfördes att pengarna utgjort ett lån, vilket fick stöd av ett skuldebrev. Härvid beaktades exempelvis att de tilltalades vänskap utgjorde en naturlig förklaring till lånet. I Västmanlands tingsrätts dom av den 14 november 2023 i mål B 5338–23 utgjordes förklaringen till kontantinnehavet delvis av att den tilltalade erhöll pengar från sin far, vilket fick stöd av vittnesuppgifter från fadern. I Halmstads tingsrätts dom av den 26 oktober 2023 i mål B 1537–21 ansågs exempelvis ett framlagt anställningsavtal tala för att pengarna var lagliga. I Svea hovrätts dom av den 20 december 2022 i mål B 2494–20 ansågs uppgifterna som den tilltalades nära vän lämnat vara samstämmiga med den tilltalades uppgifter samt fick stöd av målets utredning.⁴⁴⁷ I de fall det förelagat handlingar till stöd för alternativförklaringen medförde dessa att innehavet av pengarna varit förklarligt. En noterbar omständighet är att domstolarna inte uttryckligen angett hur släktskap eller nära vänskap påverkade stödet för alternativförklaringarna. Detta kan jämföras med vad som framförts under avsnitt 5.2.10, varvid framhållits att nära vänskap mellan tilltalade innebar att

⁴⁴⁵ Se rättsfall i avsnitt 5.3.1, 5.3.4, 5.3.10, 5.3.11 och 5.3.14.

⁴⁴⁶ Se rättsfall i avsnitt 5.3.1, 5.3.3, 5.3.6, 5.3.13 och 5.3.14.

⁴⁴⁷ Se rättsfall i avsnitt 5.3.1, 5.3.2, 5.3.5 och 5.3.9.

uppgifterna behövde värderas försiktigt. Detta kan dock ha varit en konsekvens av uppgifternas vaghet i det aktuella fallet.

I några mål avvisades uppgifterna som lämnats som förklaringar till innehavet. I Solna tingsrätts dom av den 28 februari 2022 i mål B 442–22 angav tingsrätten att exempelvis uppgifternas vaghet samt utredningssvårigheter kopplade till uppgifterna motiverade att dessa lämnades därhän. Avsaknad av precisering av namn på långgivare medförde även i Sundsvalls tingsrätts dom av den 22 februari 2021 i mål B 481–20 att alternativförklaringar lämnats därhän.⁴⁴⁸

Invändningar och motbevisning förefaller, i vart fall utifrån domsskrivningarna, främst ha beaktats vid bedömningen av om åklagaren uppfyllt sin bevisbörda. I några avgöranden synes den tilltalades invändning ha beaktats till stöd för att bevisbördan inte uppfyllts.⁴⁴⁹ I några avgöranden förefaller domstolen istället ha ansett att den tilltalades invändningar stödjer att egendomen skulle vara olagligt åtkommen.⁴⁵⁰ En förklaringsbörda kan därmed ha tillämpats även i de avgöranden i vilka åklagarens bevisbörda inte uppfyllts, om än genom en tillämpning endast i ett fåtal mål. I de fall den tilltalades uppgifter medfört att åklagarens bevisbörda inte uppfyllts kan dock inte sägas att det varit fråga om en förklaringsbörda, eftersom det dels inte varit fråga om tystnad eller misslyckad bevisning, dels att det inte varit fråga om en tillämpning till last för den tilltalade. Förklaringsbördan behandlas vidare under avsnitt 6.

Slutligen kan möjligtvis utläsas av domarna en viss otydlighet kring om åklagaren behöver precisera vilket brott eller brottslig verksamhet som varit relevant i målet för att domstolen ska kunna genomföra en prövning. Genom hovrätten över Skåne och Blekinges dom av den 21 mars 2023 i mål B 1007–22, Svea hovrätts dom av den 23 september 2021 i mål B 9808–21 och möjligen även Svea hovrätts dom av den 10 mars 2021 i mål B 12535–20 kan eventuellt utläsas att åklagaren bör precisera relevant brott eller brottslig verksamhet. En sådan slutsats överensstämmer med hovrättens avgörande i RH 2017:29. Av hovrätten över Skåne och Blekinges dom av den 21 mars 2023 i mål B 1007–22 synes förvisso inte avsaknaden av ett preciserande utesluta en prövning, men utredningen måste i sådana fall vara mycket robust. Hovrättens resonemang kan jämföras med tingsrättens bedömning i samma mål. Tingsrätten synes mena att en allt för oprecis angivelse av ett relevant förbrott förhindrar en prövning av åtalet. I sammanhanget kan även Solna tingsrätts dom av den 28 februari 2022 i mål B 442–22 beaktas, då domstolen själva synes ha reflekterat kring vilken brottslig verksamhet som kunnat vara relevant i målet. En sådan bedömning synes vidare ha gjorts i Attunda tingsrätts dom av den 16 juli 2021 i mål B 111–21. Slutligen kan även Södertörns tingsrätts dom av den 22 oktober 2020 i mål B 17916–19 nämnas, varvid tingsrätten

⁴⁴⁸ Se rättsfall i avsnitt 5.2.5 och 5.3.8.

⁴⁴⁹ Se rättsfall i avsnitt 5.3.1, 5.3.5, 5.3.8, 5.3.9 och 5.3.14.

⁴⁵⁰ Se rättsfall i avsnitt 5.3.4 och 5.3.7.

anser härröranderekvisitet uppfyllt utan att det konstateras vad den brottsliga verksamheten ska ha bestått i. Tingsrätten angav att avsaknaden av legal verksamhet i bolaget innebar att det kunde antas att pengarna härrört från brottslig verksamhet. Detta kan jämföras med hovrättens bedömning i samma mål, varvid det framhölls att indikationer på att något var fel i verksamheten inte var tillräckligt för att beviskravet skulle anses uppfyllt. Sistnämnda resonemang ligger i linje med hovrättens bedömning i RH 2023:13.⁴⁵¹

5.4 Sammanfattning

Utifrån rättsfallsgranskningen kan följande konstateras. I de refererade domarna återopå liknande bevisning till stöd för åtalet, vilken nästintill uteslutande utgjorts av indiciebevisning. Bevisning som varit särskilt vanligt förekommande var tillgångsutredningar, omständigheter kring fyndet av pengarna, chattkonversationer samt förekomsten av egna eller andras narkotikadomar eller umgänge i narkotikakretsar. Trots att det kunnat skönjas vissa tendenser i vanligt förekommande bevisning har det funnits vissa skillnader i domstolarnas bevisvärdering samt huruvida bevisningen sammantaget inneburit att beviskravet för härröranderekvisitet uppfyllts. I ett antal avgöranden har härröranderekvisitet inte uppfyllts mot bakgrund av utredningens bristande robusthet, varvid det främst varit avsaknad av förhör med personer som genomfört transaktioner till en tilltalad som orsakat detta. Således har domstolen ansett härröranderekvisitet inte uppfyllt dels på grund av att det inte förekommit tillräckligt stöd för åtalet, dels på grund av att det inte förekommit tillräcklig utredning i målet. Det synes därutöver finnas en viss oenhetlighet i praxis beträffande hur preciserad åklagaren behöver vara i sin angivelse av vilket brott eller vilken brottslig verksamhet som föregått penningtvätten. Därutöver noteras en tillämpning av en förklaringsbörda i fallen.

⁴⁵¹ Se rättsfall i avsnitt 2.4.2.3, 5.3.7, 5.3.8, 5.3.10 och 5.3.12.

6 Analys

6.1 Inledande noteringar

Analysen är uppdelad i två delavsnitt. I avsnitt 6.2 behandlas tillämpningen av beviskravet gentemot härröranderekvisitet i penningtvättsmål, vilket relaterar till uppsatsens första frågeställning. I avsnitt 6.3 analyseras härröranderekvisitet ur ett rättssäkerhetsperspektiv, vilket relaterar till uppsatsens andra frågeställning. I avsnitt 7 sammanfattas uppsatsens slutsatser.

6.2 Härröranderekvisitet och beviskravet

Det är klarlagt i svensk rätt att beviskravet i brottmål beskrivs genom orden ”bortom rimligt tvivel”. Beviskravet i brottmål kan definieras på olika sätt, men är oavsett definition högt ställt. Därutöver ska målets utredning vara robust, innebärande att ytterligare utredning inte hade förändrat bevisläget i målet.⁴⁵² Det åligger åklagaren att presentera bevisning som medför att alla gärningsbeskrivningens delar styrks och brottet bevisas bortom rimligt tvivel. Den tilltalade kan åläggas en falsk bevisbörda, dock först sedan åklagaren bevisat den tilltalades skuld bortom rimligt tvivel. Bevisbördans placering på åklagaren och det i brottmål högt ställda beviskravet syftar till att minska risken för felaktigt fällande domar och följer av oskyldighetspresumtionen i art. 6.2 EKMR. Vid bevisvärderingen gäller den fria bevisvärderingens princip, vars tillämpning dock begränsas av att domstolen förbinds av krav som objektivitet i sin bevisvärdering.⁴⁵³ Ovanstående kan således beskrivas som funktioner i rättstillämpningen som bidrar till att den tilltalade endast ska dömas när det verkliga händelseförloppet med mycket stor sannolikhet har gestaltat sig på ett sådant sätt som åklagaren påstår i gärningsbeskrivningen.

Genom tillträdet till internationella regelverk, varvid särskilt 2005 års förverkandekonvention kan nämnas, har Sverige förbundits att utforma ett penningtvättsregelverk utan krav på att ett förbrott till fullo behöver fastställas för att straffansvar för penningtvättsbrott ska aktualiseras. Genom Europadomstolens avgörande i *Zschüschen v. Belgium* synes ett regelverk utformat på ett sådant sätt inte utgöra en kränkning av art. 6.2 EKMR.⁴⁵⁴

De bevissvårigheter som härröranderekvisitet i bestämmelsen om penninghäleri och penninghäleriförseelse gav upphov till motiverade också ett förändrat rekvirit för kopplingen till förbrottet. Regeringen valde härvid att utöka bevismatet för tidigare härröranderekvisit. Åklagaren behöver styrka att egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet och visa på ett samband mellan egendom och förbrott. Däremot behövs inga närmare förhållanden kring

⁴⁵² Avsnitt 3.3.2.1, 3.3.2.2 och 3.3.2.3.

⁴⁵³ Avsnitt 3.2 och 3.3.1.

⁴⁵⁴ Avsnitt 2.2.

ett brott bevisas eller, för brottslig verksamhet, närmare omständigheter bevisas än förekomsten av förhållanden som stödjer att en viss sorts brottslig verksamhet har begåtts.⁴⁵⁵ Sammanfattningsvis kan således konstateras att förarbetena inte uppställer krav på att åklagaren närmare ska precisera förbrottet eller den brottsliga verksamheten för att uppfylla beviskravet. Beviskravet anges dock vara detsamma som i övrigt i brottmål, varför diskussioner i rättskällorna kring beviskravets innebörd är giltiga för härröranderekvisitet.

Oavsett hur beviskravet definieras ska det således föreligga en hög sannolikhet för att den tilltalade faktiskt är skyldig.⁴⁵⁶ Genom Högsta domstolens dom i mål B 970–23 bekräftas att detsamma gäller för härröranderekvisitet.⁴⁵⁷ Härröranderekvisitets utformning och den lägre precisionsgraden aktualiserar dock frågan om ett lägre beviskrav tillämpas gentemot härröranderekvisitet.

Skillnad måste göras mellan bevistemat och beviskravet, varvid det förstnämnda avser vad som ska bevisas och det sistnämnda avser med vilken styrka det ska bevisas. Förändringen av härröranderekvisitet bestod i ett utökat bevistema förbundet med det sedvanliga beviskravet. Bevistemat att egendom härrör från brottslig verksamhet bör genom sin formulering samt syftet bakom dess införande rimligtvis vara förknippat med en lägre precisionsgrad än bevistemat härrör från brott. Vid tillämpningen av beviskravet medför detta troligtvis att den precisionsgrad vid vilken det är ställt bortom rimligt tvivel att egendom härrör från brottslig verksamhet inte är densamma som den precisionsgrad vid vilken det är ställt bortom rimligt tvivel att egendom härrör från brott. Det bör dock vara möjligt att nå en viss grad av säkerhet i båda slutsatserna, fastän vad säkerheten relaterar till är mer eller mindre bestämt. Samtidigt innebär rekvisitet brottslig verksamhet, likt Högsta domstolen uttrycker, att förekomsten av en brottslig verksamhet måste styrkas. Det kan därför tänkas att åklagarens bevisbörda ändock är lika tung, men att vad bevisningen tar sikte på varierar.

Förhållandet att åklagaren inte behöver precisera de närmare omständigheterna kring brottet eller den brottsliga verksamheten medför en enklare bevisföring för denne. Trots att det bör vara möjligt att nå en viss grad av säkerhet gentemot härröranderekvisitets bevisteman kan tänkas att avsaknaden av precisering kring brottet eller den brottsliga verksamhetens närmare omständigheter medför att säkerheten i själva slutsatsen, att just de för åtalet relevanta pengarna är olagliga, blir lägre. Högsta domstolens domskäl i mål B 970–23 tolkas som att de möjligen öppnar upp för att förbrottet inte behöver bevisas med sådan säkerhet som annars hade krävts eller att någon närmare brottstyp ens behöver identifieras.⁴⁵⁸ Det synes tillräckligt att egendomen kan hänföras till brottslig verksamhet, utan att någon närmare koppling till en specifik del

⁴⁵⁵ Avsnitt 2.4.2.1 och 2.4.2.2.

⁴⁵⁶ Jfr avsnitt 3.3.2.2 och 3.3.2.3.

⁴⁵⁷ Avsnitt 2.4.2.2.

⁴⁵⁸ Avsnitt 2.4.2.2.

av den brottsliga verksamheten identifieras. Detta är negativt utifrån synsättet att beviskravet i brottmål ska medföra uteslutandet av rimliga tvivel, eftersom en lägre precisionsgrad i bevisningen bör medföra svårigheter att med säkerhet avvisa alternativa förklaringar som exempelvis lån. Genom omständigheten att det finns indikationer på att egendomen är olaglig, men då det inte är möjligt att fastslå på exakt vilka grunder den är det, samt att åklagaren numera endast behöver hänföra egendomen till en viss brottslig verksamhet snarare än ett särskilt brott kvarstår rimligtvis osäkerheter kring att just den aktuella egendomen faktiskt är brottsligt åtkommen. Det kan således ifrågasättas om inte omständigheten att åklagaren tillerkänns en mindre detaljerad bevisföring innebär att man svårligen kan nå den grad av säkerhet som beviskravet uttrycker. Anser domstolen härröranderekvisitet uppfyllt kan därmed tänkas att det bredare bevisemat i realiteten riskerar få samma konsekvens som ett lägre beviskrav, innebärande att beviskravet anses uppfyllt då säkerheten i slutsatsen är lägre, trots att beviskravet uttryckts vara detsamma.

Samtidigt synes Europadomstolen anse att det inte utgör en kränkning av art. 6.2 EKMR, utifrån vilken beviskravet och bevisbördan kan härledas, att utforma en straffbestämmelse utan krav på att förbrottet till fullo kan klarläggas.⁴⁵⁹ Förändringar av den lagtekniska utformningen till förmån för åklagarens bevisföring bör dock påverka den tilltalade negativt. Det kan även tänkas att förenklingar för åklagaren att uppfylla beviskravet för härröranderekvisitet innebär att bevisbördan lättare förflyttas till den tilltalades sida och därmed antar formen av den falska bevisbördan tidigare. Sådana förändringar kan ifrågasättas utifrån synsättet att bevisbördan och beviskravet har konstruerats med höga krav för fällande dom.

Den falska bevisbördan relaterar även till frågan om en eventuell förklaringsbörda tillämpas i penningtvättsmål. En förklaringsbörda synes aktualiseras i några av de granskade rättsfallen.⁴⁶⁰ Frågan om härröranderekvisitet uppfylls förefaller stundom bero på om den tilltalade har kunnat avge en alternativ förklaring till åtalet. Det finns därmed anledning att anta att den tilltalade åläggs en förklaringsbörda härvid. Det har inte preciserats om den tilltalades agerande har varit vad som uppfyllt bevisbördan eller endast ökat sannolikheten för åklagarens gärningspåstående, varför det kan vara fråga om en förklaringsbörda både som omkastad bevisbörda eller bevislättning för åklagaren. Enligt min mening beror dock detta även på hur den omkastade bevisbördan förstås. Aktualiseras en omkastad bevisbörda endast vid avsaknad av övrig bevisning tillämpas inte en sådan i målen. I de mål då frågan om den tilltalades motbevisning aktualiserats efter att åklagaren uppfyllt sin bevisbörda är det dock fråga om en tillämpning av den falska bevisbördan. Det bör även noteras att i de mål då den tilltalades invändningar eller motbevisning behandlas före domstolens slutsats om bevisbördan är uppfylld uttalas inte uttryckligen att den tilltalades agerande påverkat bevisvärderingen. Förklaringsbördan

⁴⁵⁹ Avsnitt 2.2.

⁴⁶⁰ Avsnitt 5.2.10 och 5.3.15.

synes därmed inte ha tillämpats explicit i målen. Däremot kan ifrågasättas om det inte finns en risk för att avvisandet av den tilltalades förklaring innebär att domstolen anser åklagarens förklaring mer trolig eller bevisad, varför det kan tänkas att en implicit tillämpning av förklaringsbördan förekommit.

Högsta domstolens dom i mål B 970–23 synes även indikera att en förklaringsbörda kan tillämpas i penningtvättsmål. Högsta domstolen påtalar att avsaknaden av en tillfredställande förklaring till ett egendomsinnehav kan bidra till slutsatsen att egendomen är olaglig men är i allmänhet inte tillräcklig. I doktrin konstateras att avvisandet av en viss alternativ förklaring inte ökar sannolikheten för en annan förklaring eller minskar mängden övriga alternativa förklaringar.⁴⁶¹ En tillämpning av förklaringsbördan i relevanta mål för att bevisa en avsaknad av rimliga tvivel till åtalet kan därmed ifrågasättas.

Högsta domstolens uttalande synes inte utesluta att en omkastad bevisbörda, såsom den omkastade bevisbördan utan krav på ytterligare bevisning, kan tillämpas i målen. Detta då Högsta domstolen uttrycker att avsaknaden av en tillfredställande förklaring *i allmänhet* inte är tillräcklig för slutsatsen att egendomen är olaglig. En sådan tillämpning får dock anses kränka art. 6 EKMR, utifrån den tolkning av Europadomstolens praxis som gjorts i uppsatsen.⁴⁶² Det bör även innebära att den tilltalades rättssäkerhet minskar, då det inte uppställer krav på förekomsten av en stark bevisning för att den tilltalade ska dömas. Ytterligare rättssäkerhetsaspekter berörs i avsnitt 6.3.

Högsta domstolens uttalanden om förklaringsbördan ligger i linje med Europadomstolens uttalanden om att art. 6 EKMR inte kränks då den tilltalades tystnad beaktas till stöd för att uppfylla beviskravet.⁴⁶³ Trots viss oenighet i doktrin kring om en förklaringsbörda tillämpas innan eller efter att åklagaren uppfyllt sin bevisbörda synes därför både Högsta domstolens och Europadomstolens resonemang innebära att en förklaringsbörda kan åläggas den tilltalade innan åklagarens bevisbörda uppfylls. En sådan tillämpning kan ifrågasättas utifrån sättsättet att bevisbördan i brottmål åligger åklagaren.

Både Högsta domstolens och Europadomstolens uttalanden kring förklaringsbördan indikerar dock att det uppställs höga krav för dess tillämpning.⁴⁶⁴ Det kan ifrågasättas om bevisläget i målen i rättsfallsgranskningen har varit sådant att en förklaring uppenbarligen krävs. Ett bevisläge som uppenbarligen kräver en förklaring från den tilltalade förefaller bestå av förhållandevis besvärande omständigheter för den tilltalades skuld. Även om det i de granskade rättsfallen har funnits mer eller mindre starka indikationer på att egendomen varit olaglig kan ifrågasättas om bevisläget har varit besvärande på ett sådant sätt att de kan likställas med i doktrin gjorda exemplifieringar och att en förklaring

⁴⁶¹ Avsnitt 2.4.2.2 och 3.4.

⁴⁶² Avsnitt 3.4.

⁴⁶³ Avsnitt 3.4.

⁴⁶⁴ Avsnitt 3.4.

därmed uppenbarligen krävs. Detta främst då bevisningen består av indiciebevisning. Europadomstolen uttrycker även att förklaringsbördan kan tillämpas vid förekomsten av ett prima facie-fall, innebärande att det exempelvis föreligger direkt bevisning till stöd för den tilltalades skuld.⁴⁶⁵ Förvisso utgör Europadomstolens uttalande om att ett prima facie-fall kan bestå av direkt bevisning endast en exemplifiering. Det kan därmed inte uteslutas att ett prima facie-fall kan föreligga även vid förekomsten av endast indirekt bevisning. I de granskade rättsfallen bestod bevisningen i mångt och mycket av indiciebevisning, genom vilken det inte synes uppkomma ett sådant bevisläge att en förklaring uppenbarligen krävs. Detta kan möjligen innebära att det uppstår en risk för att en tillämpning av en förklaringsbördan härvid kränker art. 6.2 EKMR.

Frågan om beviskravets nivå relaterar till diskussionen om det differentierade beviskravet. Åsikterna i doktrin går delvis isär beträffande i vilka avseenden ett differentierat beviskrav förekommer. Genom Högsta domstolens praxis bekräftas dock att förändringar i beviskravet inte får göras beroende på vilket brott åtalet avser eller vid bevisvårigheter. Det framhålls därtill i doktrin att undantag beträffande beviskravet inte får göras gentemot brottsbeskrivningens objektiva rekvisit.⁴⁶⁶ Beviskravet är detsamma för uppfyllandet av härröranderekvisitet som i brottmål i övrigt. Frågan om beviskravet enligt gällande rätt i sedvanlig mening är differentierat för härröranderekvisitets del kan därmed besvaras nekande. Högsta domstolens uttalanden i mål B 970–23 inger dock möjligen vissa indikationer på att beviskravet kan uppfyllas även då slutsatsens säkerhet kring rekvisitet är lägre.

Beviskravet kan även vara differentierat i underrättspraxis. Antalet mål där härröranderekvisitet inte uppfyllts var fler än de där rekvisitet uppfyllts.⁴⁶⁷ Detta kan vara en konsekvens av enskilda omständigheter i de granskade rättsfallen, men kan möjligen även förklaras av en restriktivitet hos domstolarna att anse beviskravet uppfyllt. En sådan bedömning får stöd av resultaten från Ekobrottsmyndighetens rättsfallsgranskning, där det framförs att friande domar förekom främst vid narkotikarelaterad brottslighet. Möjligen kan även procentsatsen över antalet fällande domar för penningtvättsåtal med föregående narkotikabrottslighet som Brottsförebyggande rådet framför tala härför.

Mot bakgrund av den i uppsatsen genomförda rättsfallsgranskningen är det enligt mig svårt att dra några säkra slutsatser kring beviskravets differentiering, eftersom undersökta rättsfall innehåller flera olika bevismedel och att bevismängden skiftar häremellan. Det kan således inte uteslutas att andra omständigheter påverkat domstolarnas bevisvärdering. Det finns dock, enligt min mening, en risk för att beviskravet kan tillämpas differentierat.

⁴⁶⁵ Avsnitt 3.4.

⁴⁶⁶ Avsnitt 3.3.2.4.

⁴⁶⁷ Avsnitt 5.3.15.

Genom rättsfallsanalysen framkommer att domstolarna resonerar kring liknande bevismedel i domarna, men att dessa synes tillmätas olika vikt för deltemat om egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet. Framlagd bevisning var mer eller mindre omfattande i de olika målen och i vissa mål framkom alternativförklaringar och motbevisning. Mängden och typen av framlagd bevisning samt förekomsten av eventuell motbevisning innebär att bevisvärderingen kring om egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet kan få olika resultat. Det kan därmed svårligen sägas att förekomsten av exempelvis tidigare domar för narkotikabrott alltid innebär att beviskravet för härröranderekvisitet är uppfyllt eller inte, eftersom det kan förekomma övrig bevisning som påverkar det sammanlagda stödet för deltemat. Omständigheten att domstolarna dock synes föra olika resonemang kring samma sorts bevismedel indikerar att det förekommer skillnader i rättstillämpningen som i sin tur kan påverka tillämpningen av beviskravet i förhållande till härröranderekvisitet. Detta behöver inte vara en följd av att beviskravet tillämpas lägre i vissa av målen utan kan, som Diesen framhåller, vara en konsekvens av att bevisning tillmäts för starkt stöd gentemot bevistemat. Oavsett vilket är det min uppfattning att konsekvensen härav blir densamma, det vill säga att säkerheten i domstolens slutsats blir lägre.⁴⁶⁸ Utifrån rättsfallsanalysen kan inte dras några definitiva slutsatser beträffande om beviskravet tillämpas lägre eller bevisningen värderas för högt samt i vilka avgöranden så har skett, eftersom det skulle krävas en mer omfattande undersökning där rättsfall med motsvarande mängd och typ av bevisning kan jämföras. Skillnaderna i resonemangen som förekommer mellan vissa domar indikerar dock att beviskraften som domstolen tillmäter bevisfaktumen samt vad domstolen anser uppfyller beviskravet för härröranderekvisitet möjligen skiljer sig åt. Förekommer en sådan tillämpning finns risk för att beviskravet kan bli differentierat mellan olika penningtvättsmål. Detta då skillnader i vilken beviskraft som tillmäts särskilda bevisfaktum medför att vad som i ett mål uppfyller beviskravet inte anses uppfylla beviskravet i ett annat mål.

Därutöver noteras att det främst var indiciebevisning som framlades till stöd för härröranderekvisitet. Indiciebevisning får framläggas till stöd för åtalet enligt principen om fri bevisföring och kan enligt Högsta domstolens uttalanden ligga till grund för en fällande dom såvida det sammantagna värdet av densamma uppnår beviskravet. Däremot måste osäkerheterna i varje led av indiciebevisningens beviskedja beaktas för att inte bevisningen ska övervärderas.⁴⁶⁹ Det torde därmed inte föreligga hinder mot att anse härröranderekvisitet uppfyllt av indiciebevisning. Samtidigt har framhållits att bevisningens lägre precisionsgrad medför en risk för att det är svårare att utesluta förekomsten av rimliga tvivel. Möjligen kan därför risken för övervärdering av indiciebevisning kombinerat med härröranderekvisitets utformning och att indiciebevisningen i det enskilda målet är mindre preciserad innebära en fara för fällande domar som inte i tillräcklig grad utesluter alternativa förklaringar

⁴⁶⁸ Avsnitt 3.3.2.4.

⁴⁶⁹ Jfr avsnitt 2.2 och 3.5.

eller rimliga tvivel, eftersom bevisningen övervärderas till fördel för åklagaren. Detta får anses negativt givet beviskravets nivå i svensk rätt samt de skäl som motiverar detta.

Vanligt förekommande bevismedel i målen var tillgångsutredningar, omständigheter kring fyndet av för åtalet relevanta pengar eller egendom, förekomsten av tidigare domar för narkotikabrott och förekomsten av krypterade chattfunktioner samt chattar härifrån.⁴⁷⁰ Betydelsen av sådan bevisning i mål om penningtvättsbrott bekräftas av vad Ekobrottsmyndigheten och Åklagarmyndigheten specificerar som relevanta omständigheter att beakta till stöd för härröranderekvisitet. Detta indikerar möjligen att det i viss mån finns en samsyn i vilken typ av bevisning som åberopas till stöd för härröranderekvisitet. Däremot kan, som ovan anges, vissa skillnader i hur domstolarna beaktat vanliga bevismedel skönjas utifrån rättsfallsgranskningen.

Genom tillgångsutredningarna fördes ofta resonemang kring att den tilltalade saknat legala inkomster som kunnat förklara fyndet av pengar eller egendom. Sådana resonemang i bevisvärderingen överensstämmer med uttalanden i det straffrättsliga penningtvättsdirektivet, varvid nämns att det vid prövningen av om egendom härrör från brottslig verksamhet kan vara relevant att beakta huruvida egendomens värde står i proportion till den tilltalades lagligen förvärvade inkomster.⁴⁷¹ I lagkommentarerna till 3 och 4 §§ PTBL uttrycks vidare att införandet av begreppet ”brottslig verksamhet” i bestämmelsen innebär att det anses tillräckligt att åklagaren styrker att egendomen härrör från brott, nämligen att egendomen inte är lagligt åtkommen. Högsta domstolen uttrycker därutöver att omständigheten att en tilltalad inte kan lämna en tillfredställande förklaring till egendomsinnehavet givet dennes ekonomiska situation kan beaktas till stöd för att egendomen är olagligt åtkommen, men typiskt sett inte är tillräckligt.⁴⁷² Tillgångsutredningarna kan därmed möjligen vara att anse som en sorts eliminationsbevisning, genom att åklagaren söker bevisa att en avsaknad av laglig förklaring till innehav av pengar eller egendom fordrar att förklaringen till innehavet är olaglig. Inledningsvis kan noteras att tillgångsutredningar sannolikt inte utesluter att pengarna härrör från lagliga lån eller gåvor givna kontant. Genom en analog tillämpning av NJA 1991 s. 56 bör vid sidan av tillgångsutredningarna krävas stödbevisning som positivt knyter pengarna eller egendomen till brottet. I rättsfallsanalysen noteras att det utöver tillgångsutredningar är vanligt att annan bevisning åberopas till stöd för härröranderekvisitets uppfyllande. Rättsfallen får därmed anses överensstämma med Högsta domstolens praxis.

Däremot uppstår frågan huruvida övrig bevisning i målen positivt knyter egendom till brott eller brottslig verksamhet. Förekomsten av indiciebevisning indikerar att egendomen är åtkommen illegalt. Däremot bör inte

⁴⁷⁰ Avsnitt 5.4.

⁴⁷¹ Avsnitt 2.2.

⁴⁷² Avsnitt 2.4.2.2.

förekommande indiciebevisning positivt knyta egendomen till brott eller brottslig verksamhet, eftersom det vid indiciebevisning saknas omedelbar koppling till bevis temat. Mot bakgrund av att tillgångsutredningar även kan anses utgöra indiciebevisning, samt med beaktande av Högsta domstolens uttalande att indiciebevisning kan grunda en fällande dom, kan dock tänkas att det saknar betydelse huruvida övrig bevisning positivt knyter egendomen till brottet.

Vad slutligen avser det i beviskravet inbegripna robusthetskravet resonerade domstolarna stundom kring detta. Utifrån domskälen i relevanta avgöranden synes krävas att åklagaren, då det förekommit överföringar till den tilltalades konto, måste utreda dessa närmare genom att exempelvis förhöra de som gjort överföringarna.⁴⁷³ Ett liknande resonemang, dock under vissa andra omständigheter, förefaller föras i RH 2023:13.

Bolding menar att bevisvårigheter endast får åtgärdas genom företagandet av extraordinära utredningsresurser.⁴⁷⁴ Detta kan således tolkas som att bevisvårigheter endast löses genom att utredningen ökar i robusthet. Diesen menar därutöver att bevisprövningen kan uttryckas som att det ska vara bortom rimligt tvivel efter vad målets beskaffenhet kräver.⁴⁷⁵ Härvid kan ifrågasättas om inte förändringen av härröranderekvisitet medför att utredningarnas robusthet minskar. Avsaknaden av krav på åklagaren att precisera omständigheter såsom gärningsperson eller brottstidpunkt för ett brott eller särskilda gärningar hänförliga till brottslig verksamhet bör minska mängden utredning som åklagaren behöver företa för att bevisa omständigheterna. Detta bör minska omfattningen av åklagarens bevisning och därmed utredningens robusthet. Samtidigt indikerar karaktären hos härröranderekvisitet att det är ett rekvisit som kräver omfattande utredning. Utredningens robusthet är en del av beviskravet och således får även utdömande av straff på basis av mindre robust utredning anses negativt givet det höga beviskravet i brottmål.

6.3 Rättssäkerhetsaspekter

6.3.1 Några inledande noteringar

Rättssäkerhet är betydelsefull i en rättsstat och för straffrättens vidkommande. Genom rättssäkerheten tillförsäkras samhällsmedborgarna säkerhet gentemot staten och dess maktutövning. Samtidigt är rättssäkerhetsbegreppets betydelse inte tydligt definierat och olika åsikter framförs i främst doktrin, varvid skiljs mellan formell och materiell rättssäkerhet.⁴⁷⁶

⁴⁷³ Avsnitt 5.3.15.

⁴⁷⁴ Avsnitt 4.2.

⁴⁷⁵ Avsnitt 3.3.2.3.

⁴⁷⁶ Avsnitt 4.1 och 4.2.

Genom det materiella rättssäkerhetsbegreppet tillkommer ett synsätt på rätten som etiskt godtagbart. Inom ramen för undersökningen av rättssäkerhetsbegreppet i uppsatsen förespråkar främst Peczenik och Zila det materiella rättssäkerhetsbegreppet. Enligt min mening synes dessa betrakta rättssäkerheten som bestående av både en formell och en materiell del. Ett annat förhållande mellan rättssäkerhetsbegreppen framkommer i prop. 1984/85:32, där ökad materiell rättssäkerhet innebär minskad formell rättssäkerhet.⁴⁷⁷ Enligt min mening utesluter inte de två formerna av rättssäkerhet nödvändigtvis varandra. Frågan huruvida formell och materiell rättssäkerhet kan samexistera är enligt mig beroende av hur det materiella rättssäkerhetsbegreppet ska förstås. I det fall det materiella rättssäkerhetsbegreppet relaterar till den lagtekniska utformningen genom rättsregler med generella formuleringar, såsom beskrivits i prop. 1984/85:32, uppstår ett motsatsförhållande till den formella rättssäkerheten. Detta eftersom den formella rättssäkerheten ställer krav på precision och tydlighet i lagreglerna. Innebär den materiella rättssäkerheten istället att regler ska tillgodose mänskliga fri- och rättigheter bör inget motsatsförhållande uppstå, då klara och tydliga regler exempelvis behövs för att en tilltalad ska kunna tillvarata sina rättigheter i en brottmålsprocess.

Den materiella rättssäkerheten beskrivs i doktrin innebära exempelvis värnandet om mänskliga fri- och rättigheter och etiskt acceptabla regler. Härröranderekvisitet enligt sin ordalydelse föreskriver förvisso inget som direkt bör anses oacceptabelt. Nedan diskuteras istället betydelsen som härröranderekvisitet får för den tilltalades möjlighet att frambringa sitt försvar samt hur detta kan förstås ur ett perspektiv om materiell rättssäkerhet.

6.3.2 Härröranderekvisitet och rättssäkerheten

För den formella rättssäkerheten är rättens förutsebarhet, genom lagens utformning och rättstillämpningen, betydelsefull. Förutsebarheten, och därigenom den formella rättssäkerheten, påverkas negativt av vaga eller komplexa rättsregler. Vid utformandet av lagregler verkar legalitetsprincipen och dess obestämdhetsförbud för att skapa rättsregler med högre grad av formell rättssäkerhet samt för att förhindra att effektivitetsaspekter medför att lagregleringen blir för otydlig och formellt rättsosäker.⁴⁷⁸

En anledning till förändringen av härröranderekvisitet var bevisvärigheten för åklagaren och i PTBL:s förarbeten anförs att det förändrade rekvisitet medför en enklare bevisföring.⁴⁷⁹ Effektivitetsskäl synes således ha motiverat förändringen av härröranderekvisitet. Det är alltså delvis otydligt vad som krävs för att uppfylla beviskravet för härröranderekvisitet. Därutöver förefaller underrätternas rättstillämpning i viss mån vara inkonsekvent kring vad som uppfyller beviskravet för härröranderekvisitet samt vid bevisvärderingen. Förvisso tillåter inte rättsfallsgranskningens omfattning att några

⁴⁷⁷ Avsnitt 4.2.

⁴⁷⁸ Avsnitt 4.2.

⁴⁷⁹ Avsnitt 2.4.2.1.

allmängiltiga slutsatser om gällande rätt i faktisk mening dras avseende underrätternas tillämpning av härröranderekvisitet. Det förekommer dock olika resonemang beträffande samma typ av bevisning samt huruvida sådan bevisning ligger till grund för att uppfylla beviskravet, varför rättstillämpningen synes oenhetlig.

Förutsebarheten i rättssystemet bör därmed brista i två aspekter, dels genom att rättskällorna i mångt och mycket saknar vägledning beträffande härröranderekvisitets innebörd och tillämpning, dels genom att vägledning på grund av oenhetlighet sannolikt svårligen kan eftersökas i underrätternas tillämpning. Genom att rättskällornas svar kring vad som krävs för att uppfylla beviskravet även sedan Högsta domstolens avgörande i mål B 970–23 får anses fortsatt otydliga ökar rimligtvis betydelsen av underrättsavgöranden för ledning kring härröranderekvisitets tillämpning. Rättsfallsgranskningen indikerar att rättstillämpningen är oenhetlig och en motsvarande tillämpning hade möjligen kunnat skådas vid en mer omfattande granskning. En sådan eventuell otydlighet i rättstillämpningen innebär att rättsliga svar på frågan saknas.

Därutöver kan kritiken i Brottsförebyggande rådets rapport poängteras, varvid svårförståeliga formuleringar och komplexa rekvisit i lagen samt en avsaknad av förutsebarhet i domslut framhålls. Utlåtandena indikerar en förekomst av osäkerhet kring lagens innebörd från personer som har att tillämpa denna. Detta stöds även av rättsfallsgranskningens resultat. Regeringens farhågor mot Penningtvätsutredningens förslag under mitten på 1990-talet synes således ha realiserats genom införandet av nuvarande härröranderekvisit. Rättssäkerheten såsom gränssättare för straffrättens del⁴⁸⁰ synes således delvis ha behövts åsidosättas för en effektivisering av penningtvätsregelverket.

Otydligheter förknippade med härröranderekvisitet samt dess förhållande till beviskravet bör medföra svårigheter för den tilltalade att utforma sitt försvar på ett för denne lämpligt sätt. Inledningsvis skapar otydligheter i härröranderekvisitets utformning svårigheter för en tilltalad att förstå rekvisitets innebörd samt hur detsamma kan komma att tillämpas, vilket inverkar negativt på dennes möjlighet att utforma ett effektivt försvar. Det kan vidare tänkas att den tilltalades möjligheter att anföra motbevisning eller invändningar mot åtalet försvåras av att åklagaren i sin bevisföring inte närmare behöver visa på detaljer kring brottet eller den brottsliga verksamheten. Detta eftersom förklaringar till vad som läggs en till last bör förenklas av tydliga anklagelser.

Utökandet av bevisemat med begreppet brottslig verksamhet innebär att några specifika gärningar inte behöver bevisas och att den brottsliga verksamheten inte behöver specificeras. Ett bevisema som inte behöver specificeras till vissa gärningar eller brott bör försvåra den tilltalades bevisföring även av den anledningen att den tilltalade kan behöva framföra mer omfattande motbevisning som är hänförlig till längre tidsperioder eller en större mängd

⁴⁸⁰ Avsnitt 4.2.

tillfällen, mot bakgrund av eventuella otydligheter beträffande vilka handlingar åklagaren menar konstituerar brottet eller den brottsliga verksamheten. I rättsfallsgranskningen framkommer förvisso exempel på framgångsrik motbevisning som relaterar till de ifrågasättande pengarna snarare än brottstillfället, exempelvis genom motbevisning i form av skuldebrev eller anställningskontrakt. Det kan därför ifrågasättas om motbevisningen verkligen behöver bli mer omfattande på grund av ett obestämt bevistema. Möjligen kan även tänkas att den tilltalade får utökad möjlighet kring vilka förklaringar denne kan lämna till exempelvis ett kontantinnehav när det saknas ett närmare specificerat brottstillfälle. Detta medför rimligtvis även en delvis förenklad bevisföring för den tilltalade. Enligt min mening innebär dock inte eventuella förenklningar för den tilltalade att detsamma bör accepteras för åklagaren, eftersom det inte kan uteslutas att ett mindre preciserat bevistema även medför bevismässiga svårigheter för den tilltalade. Det kan även ifrågasättas utifrån ett perspektiv på beviskravet och bevisbördan som utflöden ur oskyldighetspresumtionen samt att desamma ska vara högt ställda i brottmål.

Frågan om den tilltalades rättssäkerhet aktualiseras även med anledning av åklagarens utformning av gärningsbeskrivningen. I ett fåtal mål specificerades det relevanta brottet eller den brottsliga verksamheten, men gärningsbeskrivningarna innehöll oftast formuleringen att egendomen ”härör från brott eller brottslig verksamhet”. Utifrån rättsfallsgranskningen förefaller det även osäkert hur preciserad åklagaren behöver vara vid angivelsen av relevant förbrottslighet.⁴⁸¹ Det kan därmed ifrågasättas om gärningsbeskrivningen, avseende frågan om varifrån egendomen härör, konkretiseras till det enskilda fallet såsom krävs. Utformningen av gärningsbeskrivningen i detta avseende kan möjligtvis vara en konsekvens av utredningssvårigheter, vilka därmed bör hanteras genom bevisprövningen. Genom gärningsbeskrivningens vaga utformning i denna del samt omständigheten att det ofta anges att pengarna härör från brott *eller* brottslig verksamhet skapas dock svårigheter för den tilltalade att förstå vad som åläggs denne samt att försvara sig häremot. En lägre preciseringsgrad skapar bevislättnader för åklagaren och försvårar den tilltalades försvar. Det finns därmed anledning att befara att den tilltalades rättssäkerhet påverkas negativt genom att gärningsbeskrivningen härvid är både operiserad och alternativt utformad. Förvisso kan tänkas att den tilltalade genom att ta del av målets utredning förstår vad som utgör grunden för att egendomen är illegal samt vad denne bör anföra däremot. Det kan möjligen även tänkas att en vagare utformning av åklagarens gärningsbeskrivning kan förenkla den tilltalades bevisföring utifrån ett liknande resonemang som anförts beträffande det bredare bevistemat. Vaga gärningsbeskrivningar anges samtidigt medföra bevislättnader för åklagaren och försvårad bevisföring för den tilltalade. Det får anses betydelsefullt för den tilltalades rättssäkerhet att denne förstår och kan bemöta anklagelsen, varför utformningen av gärningsbeskrivningen som var vanlig i de granskade rättsfallen synes problematisk.

⁴⁸¹ Avsnitt 5.2 och 5.3.

Domstolarnas delvis skiftande resonemang i sina bevisvärderingar bör vidare försvåra den tilltalades framförande av alternativa förklaringar eller motbevisning. Ett exempel i rättsfallsanalysen är bedömningen av invändningar om lån från nära vänner eller familj samt bevisvärderingen av motbevisning för sådana invändningar. Stundom bedömdes förklaringar om lån eller gåvor från vänner eller släkt som rimliga förklaringar till egendomsinnehavet, medan i andra fall sådana invändningar bedömts behöva värderas med försiktighet eller helt lämnas därhän. Förvisso torde domstolarnas bedömningar härvid delvis bero på domstolens uppfattning av den potentiella lån- eller gåvogivaren vid vittnesförhören under huvudförhandlingen. Resonemangen bör rimligtvis även kunna förklaras av synen på vänskap eller släktskap som förklaring till lånet eller gåvan. Genom skillnaderna i domstolarnas bedömningar kan en tilltalad svårligen utläsa om framförandet av en sådan förklaring är en effektiv försvarsstrategi, vilket försvårar dennes möjlighet att utforma sitt försvar.

Ovan poängterats ett flertal aspekter ur vilka det skapats brister för den formella rättssäkerheten genom införandet av härröranderekvisitet, såväl vad avser lagens utformning som vid domstolarnas tillämpning. Detta får negativa konsekvenser för den tilltalades möjlighet att utforma sitt försvar och frambringa relevant bevisning. Nedan diskuteras härröranderekvisitets förhållande till den materiella rättssäkerheten.

Ovan framfördes att en rättsstat i materiell mening tillerkänner medborgarna mer än enbart formell rättssäkerhet samt värnar om fundamentala fri- och rättigheter. Peczeniks beskrivning av den materiella rättsstaten som värnande om mänskliga rättigheter och beskrivningen av den materiella rättssäkerheten som medförande etiskt godtagbara beslut synes implicera att vad den materiella rättsstaten erbjuder medborgarna utöver formell rättssäkerhet är materiell rättssäkerhet. Värnandet av mänskliga fri- och rättigheter synes således kunna förstås som vad den materiella rättssäkerheten tillerkänner rättsstatens medborgare. Enligt min mening legitimerar den materiella rättssäkerheten rättsregler och rättstillämpning⁴⁸², genom att den bör skapa acceptans för lagregler och rättstillämpning bland medborgarna när lagreglerna och rättstillämpningen tillgodoser mänskliga fri- och rättigheter.

Beviskravet i brottmål och åklagarens bevisbörda utgör utflöden av oskyldighetspresumtionen i art. 6.2 EKMR och är därmed en del av den tilltalades mänskliga rättighet till en rättvis rättegång. Därtill beskrivs tillräcklig bevisning i brottmål som en mänsklig rättighet.⁴⁸³ Europadomstolen uttalar förvisso i *Zschüschen v. Belgium* att det inte kränker art. 6.2 EKMR att utforma en kriminalisering av penningtvätt utan krav på ett fullt bevisat förbrott. Ovan framhålls dock att det finns skäl att misstänka att förändringen av härröranderekvisitet medför konsekvenser liknande beviskravslättnader. Det finns därmed anledning att misstänka att risken för fler felaktigt fällande domar

⁴⁸² Avsnitt 4.2.

⁴⁸³ Avsnitt 4.2.

ökar och att straffbestämmelsen tillämpas även då säkerheten kring att pengarna är olagliga är lägre. Detta kan inte anses överensstämma med för straffrätten uppställda rättssäkerhetskrav. Sammantaget är detta negativt för den tilltalade i det specifika fallet och för samhällets befolkning generellt, då det minskar den materiella rättssäkerheten i penningtvättsmål.

Ovan framhölls att rättsläget kring vad som uppfyller beviskravet för härröranderekvisitet delvis är oklart samt att detta påverkar den tilltalades möjlighet till ett effektivt försvar. Den tilltalades möjlighet att försvara sig mot anklagelser för brott utgör en betydelsefull del i en rättsprocess som slutligen ska mynna ut i en materiellt godtagbar dom. Genom krav på att åklagaren ska vara precis i sin bevisföring samt att den tilltalade får goda möjligheter att förstå vilken motbevisning eller vilka invändningar denne bör framställa blir processmaterialet mer fullständigt och nyanserat. Detta ökar sannolikheten för en materiellt korrekt dom och den tilltalades materiella rättssäkerhet.

Innebörden av det materiella rättssäkerhetsbegreppet skiljer sig delvis åt.⁴⁸⁴ Möjligen kan förklaringen härtill återfinnas i till vem eller vad rättssäkerheten relaterar. Rättssäkerhet såsom låg brottsnivå bör relatera till samhället som sådant. Rättssäkerhet såsom mänsklig rättighet eller etisk godtagbarhet bör istället relatera till den enskilda individen i dess relation till staten. Det är rimligtvis förutsebarhet och materiellt korrekta domar för den enskilde som utgör den förståelse av rättssäkerheten som bör prioriteras, eftersom sådana värden får anses mer betydelsefulla än att samhällets brottsnivå är låg eller att brottsbekämpningen är effektiv. Detta kan motiveras av de för straffrätten högt ställda rättssäkerhetskraven samt att bevisbördan och beviskravet i brottmål motiveras av tankesättet att konsekvenserna av en felaktigt fällande dom är betydligt värre än konsekvenserna av en felaktigt friande dom.

Förstås den materiella rättssäkerheten ändå som en låg brottsnivå eller sanktionering av begångna brott⁴⁸⁵ torde synen på härröranderekvisitet ur ett rättssäkerhetsperspektiv vara positiv. Den materiella rättssäkerheten likställs då med ett effektivitetsintresse. Förenklas åklagarens bevisföring genom lägre krav på precisering av brottet eller den brottsliga gärningen ökar sannolikt antalet fällande domar. Brottsbekämpningen, och därmed den materiella rättssäkerheten, ökar då i effektivitet. Den materiella rättssäkerheten i denna bemärkelse kan jämföras med vad Lindblom betecknar som brottsbekämpnings- eller effektivitetsmodellen. De flesta i för uppsatsen relevant doktrin synes dock inte förstå rättssäkerhet som effektiv brottsbekämpning. Utifrån det dominerande synsättet på den materiella rättssäkerheten innebär därför en enklare bevisföring för åklagaren inte ökad materiell rättssäkerhet.

Rättsfallsgranskningen påvisar viss restriktivitet att anse beviskravet för härröranderekvisitet uppfyllt. Detta kan signalera för åklagaren att denne

⁴⁸⁴ Avsnitt 4.2.

⁴⁸⁵ Avsnitt 4.2.

behöver frambringa mer bevisning än vad som gjorts i de granskade rättsfallen för att härröranderekvisitet ska uppfyllas. En sådan följd inverkar positivt på den tilltalades materiella rättssäkerhet eftersom det dels ökar möjligheten att uppnå en materiellt korrekt dom, dels minskar risken för att en tilltalad döms på ett för svagt bevisunderlag. Möter åklagaren fortsatt svårigheter att frambringa ytterligare bevisning till stöd för härröranderekvisitet kan dock tänkas att lagstiftningen fortsatt framstår som ineffektiv. Det kan tänkas att fortsatta bevissvårigheter motiverar ytterligare förändringar av PTBL:s utformning till förmån för åklagarens bevisföring. Lagändringar till förmån för åklagarens bevisföring innebär en försämring av den tilltalades ställning i brottmålsprocessen och därmed dennes materiella rättssäkerhet.

7 Slutsatser och avslutande kommentar

7.1 Slutsatser

Uppsatsens första frågeställning är: Hur tillämpas beviskravet i svensk rätt, i förhållande till rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” i 3 och 4 §§ PTBL, i underrätternas praxis i mål där narkotikabrott anges utgöra förbrott till penningtvätten?

Sammanfattningsvis kan frågeställningen besvaras med att det utifrån rättsfallen i rättsfallsanalysen synes förekomma vissa skillnader i vad som anses uppfylla beviskravet för härröranderekvisitet i penningtvättsmål i vilka narkotikabrottslighet utgör relevant förbrott. Trots att det förekommer viss enhetlighet i vilken bevisning som åberopas till stöd för att egendomen härör från brott eller brottslig verksamhet synes skillnaderna främst bestå i hur bevisningen värderas gentemot deltemat. Den risk för övervärdering av indiciebevisning som uttrycks i doktrinen kan möjligtvis förstärkas av att bevis temat för härröranderekvisitet uppställer lägre krav på precisering av omständigheter kring det föregående brottet eller den föregående brottsliga verksamheten. Det finns anledning att anta att det i vart fall föreligger en risk för att utökningen av bevis temat i realiteten riskerar få motsvarande konsekvenser som vid ett sänkt beviskrav, det vill säga att säkerheten i domstolens slutsats beträffande härrörandet minskar. Skillnaderna i domstolarnas resonemang beträffande bevismedlen indikerar också en risk för att beviskravet kan komma att tillämpas differentierat i förhållande till härröranderekvisitet i penningtvättsmål. Därutöver noterades att domstolarna i viss mån tillämpar en förklaringsbörd. Slutligen konstateras att i de fall beviskravet inte ansetts uppfyllt på grund av bristande robusthet har detta bestått i att åklagaren inte företagit utredningsåtgärder bestående i exempelvis förhör med personer som har genomfört transaktioner till den person som åtalas för penningtvättsbrottet. Beviskravet har således ogillats såväl på grund av att kravet på tillräckligt stöd som att kravet på tillräcklig utredning varit otillräckligt.

Uppsatsens andra frågeställning är: Är rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” lämpligt utifrån ett formellt rättssäkerhetsperspektiv med särskilt fokus på förutsebarhet och den tilltalades möjlighet att försvara sig? Är rekvisitet ”härör från brott eller brottslig verksamhet” lämpligt utifrån ett materiellt rättssäkerhetsperspektiv?

Sammanfattningsvis kan frågeställningen besvaras med att härröranderekvisitet medför negativa konsekvenser för både den formella och den materiella rättssäkerheten. Rekvisitet får därför anses olämpligt utifrån båda rättssäkerhetsperspektiven. Vad avser den formella rättssäkerheten konstateras att rättskällorna i viss mån är otydliga beträffande vad som uppfyller beviskravet för härröranderekvisitet samt att underrätternas tillämpning av

häröranderekvisitet i viss mån är inkonsekvent. Detta försvårar den tilltalades möjlighet att utforma sitt försvar på ett lämpligt sätt. Utformningen av åklagarens gärningsbeskrivning synes även medföra svårigheter för den tilltalades bevisföring, vilket är problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Synen på häröranderekvisitet varierar beroende på vilken innebörd det materiella rättssäkerhetsbegreppet tillmäts. Utifrån synsättet på den materiella rättssäkerheten som ett sätt att minska antalet felaktigt fällande domar innebär förändringen av häröranderekvisitet, och den lägre precisionsgrad av bevisningen som är förknippad härmed, risk för att den tilltalade döms på basis av bevisning som inte i tillräcklig utsträckning utesluter rimliga tvivel. En sådan konsekvens av häröranderekvisitet kan svårligen motiveras utifrån synsättet att beviskravet i brottmål syftar till att uppställa höga krav på bevisningen för att den tilltalade ska kunna dömas, trots Europadomstolens bedömning i *Zschüschen v. Belgium*. Genom att bevisning med en lägre preciseringsgrad innebär svårigheter för den tilltalade att utforma sitt försvar och frambringa relevant motbevisning samt att riskerna för en materiellt felaktig dom ökar åsidosätts sannolikt den materiella rättssäkerheten i penningtvättsmål. I ett övervägande antal mål i rättsfallsanalysen ansågs förvisso inte häröranderekvisitet uppfyllt, vilket indikerar att domstolarna kräver bevisning utöver sådan som vanligtvis framläggs i måltypen för att beviskravet ska anses uppfyllt. Detta är positivt för den materiella rättssäkerheten, eftersom sannolikheten för en materiellt korrekt dom ökar när bevisunderlaget blir mer omfattande. Däremot finns dock även risker för att detta resulterar i ytterligare förenklingar av åklagarens bevisföring, vilket inverkar negativt på den materiella rättssäkerheten.

7.2 Avslutande kommentar

Såsom framkommer i avsnitt 1.1 har klagande rättspraxis från Högsta domstolen efterlysts beträffande vad som uppfyller beviskravet för häröranderekvisitet. En sådan efterlysning var i allra högsta grad befogad, eftersom häröranderekvisitet utifrån undersökningen i denna uppsats framstår som ett svårtillämpat och delvis otydligt rekvisit. Förtydliganden av rekvisitet och dess innebörd är även betydelsefull för att rättstillämpningen av detsamma ska upprätthålla en hög grad av rättssäkerhet för samhällets medborgare. Genom Högsta domstolens dom i mål B 970–23 har rättstillämpningen förvisso i viss mån förtydligats. Såsom poängterats är domskälen dock i viss mån otydliga, varför det inte kan uteslutas att häröranderekvisitet även fortsättningsvis kommer rendera vissa problem för rättstillämpningen. Genom rättsfallsanalysen har framkommit att mål om penningtvättsbrott med påstådda föregående narkotikabrott ofta inbegriper kontanter. Kopplingen mellan relevant förbrott och egendom möter rimligtvis större bevisvårigheter i mål med kontanter eller annan fysisk egendom, eftersom härledandet av egendomens ursprung förenklas vid spårbara banktransaktioner. Det finns därmed anledning att anta att behovet av vägledande praxis delvis kvarstår.

Bilaga A

Hovrättsavgöranden:

Svea hovrätt, dom 2021-03-10 i mål B 12535–20.

Svea hovrätt, dom 2021-06-02 i mål B 3340–21.

Svea hovrätt, dom 2021-09-23 i mål B 9808–21.

Svea hovrätt, dom 2021-11-11 i mål B 11056–21.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-11-12 i mål B 5007–21.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-02-24 i mål B 5552–21.

Svea hovrätt, dom 2022-12-20 i mål B 2494–20.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2023-03-21 i mål B 1007–22.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2023-03-21 i mål B 1248–22.

Svea hovrätt, dom 2023-06-14 i mål B 5864–22.

Tingsrättsavgöranden:

Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18.

Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19.

Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20.

Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20.

Attunda tingsrätt, dom 2021-07-16 i mål B 111–21.

Uddevalla tingsrätt, dom 2021-08-17 i mål B 2513–19.

Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20.

Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20.

Malmö tingsrätt, dom 2022-02-18 i mål B 731–21.

Solna tingsrätt, dom 2022-02-28 i mål B 442–22.

Stockholms tingsrätt, dom 2022-04-13 i mål B 1897–22.

Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22.

Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 5022–22 och B 7017–22.

Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22.

Ystads tingsrätt, dom 2023-09-29 i mål B 1475–23.

Halmstads tingsrätt, dom 2023-10-26 i mål B 1537–21.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23.

Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23.

Källförteckning

KÄLLOR

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

Ds 1997:51 Internationella ekobrott. Rapport från Internationella ekobrottsgruppen.

Ds 2008:38 Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag.

SOU 1926:32 Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning D.2 Rättegången i brottmål.

SOU 1938:44 Förslag till rättegångsbalk.

SOU 1997:36 Bekämpande av penningtvätt. Slutbetänkande.

SOU 2012:12 Penningtvätt – kriminalisering, förverkande och dispositionsförbud.

SOU 2013:17 Brottmålsprocessen.

Propositioner

Prop. 1984/85:32 om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.

Prop. 1990/91:127 om Sveriges tillträde till FNs narkotikabrottskonvention, m.m.

Prop. 1998/99:19 Ändringar i lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt, m.m.

Prop. 2013/14:121 En effektivare kriminalisering av penningtvätt.

Utskottsbetänkanden

Bet. 1990/91:JuU32 Narkotikabrottslighet.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 1990/91:323.

Rskr. 2013/14:253.

Faktapromemorior

Regeringskansliet Faktapromemoria 2016/17:FPM56 Ett straffrättsligt direktiv om bekämpande av penningtvätt.

Nytt Juridiskt arkiv II

NJA II 1943:1 Den nya rättegångsbalken.

Rättsfall m.m.

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 1982 s. 164.

NJA 1984 s. 520.

NJA 1986 s. 821.

NJA 1990 s. 555.

NJA 1991 s. 56.

NJA 1991 s. 83.

NJA 1991 s. 612.

NJA 1992 s. 446.

NJA 1993 s. 68.

NJA 1996 s. 176.

NJA 2001 s. 551.

NJA 2001 s. 570.

NJA 2003 s. 486.

NJA 2009 s. 447 I och II.

NJA 2013 s. 931.

NJA 2015 s. 702 ”Balkongmålet”.

NJA 2018 s. 1010 (I) ”Penningtvättshjälpen”.

NJA 2019 s. 347 ”Målsägandens ålder”.

NJA 2023 s. 29 (I) ”Mordet vid busshållplatsen” och (II) ”Årsta torg”.

NJA 2023 s. 708 ”Advokatens överföringar”.

Högsta domstolen, dom 2024-04-25 i mål B 970–23.

Övriga svenska domstolar

Hovrätten över Skåne och Blekinge, RH 2017:29.

Göta hovrätt, RH 2023:13.

Svea hovrätt, dom 2021-03-10 i mål B 12535–20.

Svea hovrätt, dom 2021-06-02 i mål B 3340–21.

Svea hovrätt, dom 2021-09-23 i mål B 9808–21.

Svea hovrätt, dom 2021-11-11 i mål B 11056–21.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2021-11-12 i mål B 5007–21.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2022-02-24 i mål B 5552–21.

Svea hovrätt, dom 2022-12-20 i mål B 2494–20.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2023-03-21 i mål B 1007–22.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2023-03-21 i mål B 1248–22.

Svea hovrätt, dom 2023-06-14 i mål B 5864–22.

Solna tingsrätt, dom 2020-02-03 i mål B 3080–18.

Södertörns tingsrätt, dom 2020-10-22 i mål B 17916–19.

Sundsvalls tingsrätt, dom 2021-02-22 i mål B 481–20.

Västmanlands tingsrätt, dom (deldom) 2021-02-25 i mål B 5430–20.

Attunda tingsrätt, dom 2021-07-16 i mål B 111–21.

Uddevalla tingsrätt, dom 2021-08-17 i mål B 2513–19.

Södertörns tingsrätt, dom 2021-09-06 i mål B 5578–20.

Vänersborgs tingsrätt, dom 2021-09-08 i mål B 3688–20.

Malmö tingsrätt, dom 2022-02-18 i mål B 731–21.

Solna tingsrätt, dom 2022-02-28 i mål B 442–22.

Stockholms tingsrätt, dom 2022-04-13 i mål B 1897–22.

Umeå tingsrätt, dom 2022-11-15 i mål B 67–22.

Uppsala tingsrätt, dom 2023-01-26 i mål B 1980–18 m.fl.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-02-10 i mål B 5022–22 och B 7017–22.

Solna tingsrätt, dom 2023-03-24 i mål B 3078–22.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-05-30 i mål B 2515–21 och B 6422–22.

Ystads tingsrätt, dom 2023-09-29 i mål B 1475–23.

Halmstads tingsrätt, dom 2023-10-26 i mål B 1537–21.

Västmanlands tingsrätt, dom 2023-11-14 i mål B 5338–23.

Eskilstuna tingsrätt, dom 2023-11-24 i mål B 579–23.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain (10590/83) dom den 6 december 1988.

Murray v. the United Kingdom (18731/91) dom den 8 februari 1996.

Averill v. the United Kingdom (36408/97) dom den 6 juni 2000.

Telfner v. Austria (33501/96) dom den 20 mars 2001.

Janosevic v. Sweden (34619/97) dom den 23 juli 2002.

Zschüschen v. Belgium (23572/07) dom den 2 maj 2017, legal summary.

LITTERATUR

Andersson, Simon (2014), 'Rättsdogmatisk metod och bevisvärdering', i: Andersson, Simon – Lainpelto, Katrin (red.), *Festskrift till Christian Diesen*. Stockholm, Norstedts Juridik AB s. 427–450.

Asp, Petter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils (2013), *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl., Uppsala, Iustus Förlag AB.

Axberger, Hans-Gunnar (1988), *Eko-brott, Eko-lagar och Eko-domstolar. En rättspolitisk utvärdering av lagstiftningen mot ekonomisk brottslighet*. Rapport 1988:3, Stockholm, Brottsförebyggande rådet.

Axberger, Hans-Gunnar (2007), 'Rättssäkerheten i brottmål', i: Lunds Domarakademi, *Rättssäkerheten i brottmål – ifrågasatt av Justitiekanslern*. Lund, Lunds Domarakademi s. 13–84.

Bergholtz, Gunnar (1992), 'Åtal och kontradiktion – marginalanteckningar till några nyare rättsfall', i: Heuman, Lars (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*. Stockholm, Juristförlaget JF AB s. 1–17.

Bolding, Per Olof (1953), 'Sannolikhet och bevisvärdering i brottmål.' *SvJT* s. 305–338.

Bolding, Per Olof (1983), *Bevisbörda och beviskrav*. Lund, Juridiska Föreningen i Lund.

Bolding, Per Olof (1989), *Går det att bevisa? Perspektiv på domstolsprocessen*. Stockholm, Norstedts Förlag AB.

Bring, Thomas – Diesen, Christian – Andersson, Simon (2019), *Förundersökning*. 5 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Brun, Hans – Diesen, Christian – Olsson, Thomas (2000), *Bevis 5. Bevispraxis. Svensk bevispraxis 1948–1999*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Dahlman, Christian (2018), *Beviskraft. Metod för bevisvärdering i brottmål*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Dahlman, Christian (2024), 'Balkongmålet – ett misslyckat prejudikat', i: Maunsbach, Lotta – Hardenberger, Alexander (red.), *Festskrift till Peter Westberg* (särtryck/offprint). Lund, Juristförlaget i Lund s. 109–124.

Diesen, Christian (1993), *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*. Diss., Juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Stockholm, Juristförlaget JF AB.

Diesen, Christian (1996/97), 'Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål.' *JT* s. 525–535.

Diesen, Christian (2009/10), 'Precision i straffprocessen – om gärningsbeskrivning, bevisuppgift och förebringande av förundersökningsutsaga.' *JT* s. 502–529.

Diesen, Christian (2015), *Bevis 10. Bevisprövning i brottmål*. 2 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Ekelöf, Per Olof (1942), 'Rättssamhälle och rättssäkerhet.' *SvJT* s. 7–19.

Ekelöf, Per Olof (1988), 'Bevisvärde.' *Filosofisk tidskrift* s. 1–19.

Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert (1992), *Rättegång. Fjärde häftet*. 6:7 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars (2009), *Rättegång. Fjärde häftet*. 7 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael (2011), *Rättegång. Femte häftet*. 8 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Ekobrottsmyndigheten (2020), *Penningtvättspraxis – en genomgång av penningtvättsdomar 2016–2020*. Aktuella rättsfrågor ARF 2020:1, tillgänglig på <https://www.ekobrottsmyndigheten.se/wp-content/uploads/2021/06/penningtvattspraxis-en-genomgang-av-penningtvattsdomar-2016-2020-arf-2020-1.pdf> (besökt 2024-02-15).

FATF (2012–2023), *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations*, Antagen februari 2012, Uppdaterad november 2023, Paris, FATF, tillgänglig på www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html (besökt 2024-02-06).

Fitger, Peter – Sörbom, Monika – Eriksson, Tobias – Hall, Per – Palmkvist, Ragnar – Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken* (2023-12-08, version 95, JUNO).

Flodgren, Boel (2018), 'Felparkering i korsningen mellan effektivitet och rättssäkerhet – hellre fälla än fria?', i: Banakar, Reza – Dahlstrand, Karl – Rydberg Welander, Lotti (red.), *Festskrift till Håkan Hydén*. Lund, Juristförlaget i Lund s. 197–222.

Frändberg, Åke (2000/01), 'Om rättssäkerhet.' *JT* s. 269–280.

Frändberg, Åke (2019), 'Begreppet rättssäkerhet', i: Dahlman, Christian – Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp. En vänbok till David Reidhav*. Lund, Studentlitteratur AB s. 21–53.

Frände, Dan (1989), *Den straffrättsliga legalitetsprincipen: Der strafrechtliche gesetzlichkeitsgrundsatz*. Diss., Juridiska fakulteten, Helsingfors universitet, Helsingfors, Juridiska föreningen i Finland.

Frände, Dan (2003), *Brott och rättegång*. Helsingfors, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.

Gilmore, William C. (2011), *Dirty money. The evolution of international measures to counter money laundering and the financing of terrorism*. 4 uppl., Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Grahn, Thomas – Lundén, Fredric – Madstedt, Kent – Wendleby, Björn (2010), *Åtgärder mot penningtvätt m.m. En praktisk vägledning och kommentar*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Gregow, Torkel (1996), 'Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn.' *SvJT* s. 509–523.

Hammar, Li – Hurve, Karolina – Marklund, Fredrik (2019), *Penningtvättsbrott. En uppföljning av lagens tillämpning*. Rapport 2019:17, Stockholm, Brottsförebyggande rådet.

Heuman, Lars (1988), 'Kringgås principen om åklagarens bevisbörda?', i: Höglund, Olle m.fl. (red.), *Festskrift till Lars Welamson*. Stockholm, Norstedts Juridik AB s. 251–279.

Holmgård, Lars (2019), *Bevisning i brottmål*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Holmquist, Rolf (2021), *Brotten i näringsverksamhet*. 5 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Jareborg, Nils (2004), 'Rättsdogmatik som vetenskap.' *SvJT* s. 1–10.

Jareborg, Nils (2011), *Prolog till straffrätten*. Uppsala, Iustus Förlag AB.

Klami, Hannu Tapani – Marklund, Mikael – Rahikainen, Marja – Sorvettula, Johanna (1988), 'Ett rationellt beviskrav.' *SvJT* s. 589–605.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria – Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Lund, Studentlitteratur AB s. 21–46.

Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, Karnov 2022-09-01 (JUNO).

Lag (2014:307) om straff för penningtvättsbrott, Lexino 2024-01-01 (JUNO).

Lainpelto, Katrin (2012), *Stödbevisning i brottmål*. Diss., Stockholms universitet, Stockholm, Jure Förlag AB.

Lambertz, Göran (2009), 'Kvalitetssäkring av bevisprövningen i brottmål.' *SvJT* s. 1–14.

Lambertz, Göran – Winge, Peter – Källgård, Håkan – Björnheden, Tove – Hermansson, Emilia (2009), *Rättssäkerheten i brottmål. Rapport från JK:s andra rättssäkerhetsprojekt*. Visby, eddy.se ab.

Lambertz, Göran (2010), 'Bevisprövning och utredningskrav i brottmål', i: Gernandt, Johan – Kleineman, Jan – Lindskog, Stefan (red.), *Festskrift till Torkel Gregow*. Stockholm, Norstedts Juridik AB s. 183–202.

Lindblom, Per Henrik (2004), 'Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner – floskler eller fakta?' *SvJT* s. 229–262.

Lindell, Bengt (1990/91), 'Vem förde bilen? En fråga om bevisbörda och beviskrav i ett mål om rattfylleri.' *JT* s. 481–485.

Lindell, Bengt (2004), 'Ett rättsfall om resning och beviskravet i brottmål', i: Andersson, Torbjörn – Lindell, Bengt (red.), *Festskrift till Per Henrik Lindblom*. Uppsala, Iustus Förlag AB s. 431–441.

Lindell, Bengt – Eklund, Hans – Asp, Petter – Andersson, Torbjörn (2005), *Straffprocessen*. Uppsala, Iustus Förlag AB.

Nordh, Roberth (2011), *Bevisrätt B: bevisbörda och beviskrav*. Uppsala, Iustus Förlag AB.

Nordh, Roberth (2019), *Bevisrätt C: bevisvärdering*. 2 uppl., Uppsala, Iustus Förlag AB.

Nordlander, Anna (2017), 'Förklaringsbördan i brottmål och dess förenlighet med oskyldighetspresumtionen.' *SvJT* s. 653–672.

Nowak, Karol (2003), *Oskyldighetspresumtionen*. Diss., Juridiska institutionen på Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Olsen, Lena (2004), 'Rättsvetenskapliga perspektiv.' *SvJT* s. 105–145.

Peczenik, Aleksander (1995), *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Stockholm, Fritzes Förlag AB.

Polismyndigheten (2023), *Finanspolisens årsrapport 2022*, tillgänglig på <polisen.se> (besökt 2024-02-03).

President's Commission on Organized Crime (1984), *The cash connection: organized crime, financial institutions, and money laundering*. Washington.

Sandgren, Claes (1995/96), 'Om empiri och rättsvetenskap.' *JT* s. 726–748.

Sandgren, Claes (2016), 'Rättsanalytisk metod. En väg framåt?', i: Karnell, Gunnar m.fl. (red.), *Liber Amicorum Jan Rosén*. Visby, eddy.se ab s. 721–730.

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. Ämne, material, metod, argumentation och språk*. 5 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Schelin, Lena (2007), *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Stessens, Guy (2000), *Money Laundering. A New International Law Enforcement Model*. Cambridge, Cambridge University Press.

Sveriges advokatsamfund (2022), *Advokatsamfundets rättsstatliga program*, tillgänglig på <https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/advokatsamfundet/rattsstatligt-program_webb.pdf?t_id=bI-cIoPZuxEFifQr1rShPgA%3d%3d&t_uuid=XGRQGSIfS4iU7PRuLLi-exg&t_q=advokatsamfundets+r%c3%a4ttsstatliga+program&t_tags=language%3asv%2csiteid%3a926a8033-6c06-44a8-ba0a-985e46bd19b1%2candquerymatch&t_hit.id=Sublime_Site_Models_Shared_Media_DocumentMediaData/_dc17a0a1-20a0-4487-917a-3c6f6dccc490&t_hit.pos=7> (besökt 2024-03-23).

Träskman, Per Ole (1987), 'Presumtionen om den för brott misstänktes oskuldighet', i: Höglund, Olle m.fl. (red.), *Festskrift till Lars Welamson*. Stockholm, Norstedts Förlag AB s. 469–486.

Träskman, Per Ole (2008), 'Rimligt eller inget rimligt tvivel', i: Kleineman, Jan – Westberg, Peter – Carlsson, Stephan (red.), *Festskrift till Lars Heuman*. Stockholm, Jure Förlag AB s. 501–513.

Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils – Friberg, Sandra – Asp, Petter (2014), *Brotten mot allmänheten och staten*. 2 uppl., Uppsala, Iustus Förlag AB.

Vesterhav, Daniel – Korsell, Lars – Stenström, Anders – Skinnari, Johanna (2011), *Penningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner*. Rapport 2011:4, Stockholm, Brottsförebyggande rådet.

Victor, Dag (2020), 'Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar.' *SvJT* s. 73–102.

Wallin, Marie (2022), *Penningtvätt och straffrätten – en handbok*. Lund, Studentlitteratur AB.

Westberg, Peter (1992/93), 'Förklaringsbörda och knölargument i brottmål – den moderne domarens vapen i kampen mot brottsligheten?' *JT* s. 878–896.

Westberg, Peter (2007), 'Rättssäkerheten i brottmål', i: Lunds Domar akademi, *Rättssäkerheten i brottmål – ifrågasatt av Justitiekanslern*. Lund, Lunds Domar akademi s. 163–176.

Zahle, Henrik (1976), *Om det juridiske bevis*. Diss., Juridiske fagråd, Köpenhamns universitet, Köpenhamn, Juristforbundets Forlag.

Zila, Josef (1990), 'Om rättssäkerhet.' *SvJT* s. 284–305.

Ågren, Jack (2021), *Brott och straff. En grundbok in straffrätt*. 2 uppl., Stockholm, Norstedts Juridik AB.

Åklagarmyndigheten (2023), *Prioriterade prejudikatfrågor 2023*, tillgänglig på < <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/verksamheten-i-hogstaden/prioriterade-prejudikatfragor-2023.pdf>> (besökt 2024-02-13).

Åklagarmyndigheten – Ekobrottsmyndigheten (2021), *Penningtvätt och penningbeslag*. Rättslig vägledning 2021:20, tillgänglig på < https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rav-202120-penningtvatt-och-penningbeslag.pdf?t_id=acVTBXoOHZpa3sZWDJDpjpg%3d%3d&t_uuid=AneIvEbmQP2NwflaRS-RFQ&t_q=2021%3a20&t_tags=language%3asv%2csiteid%3a764c28f6-3ce5-48e7-a8ec-b8f5f22e4245%2candquerymatch&t_hit.id=Aklagare_Web_Models_Media_Document-File/_f2552d2e-0d70-4915-9373-836e83a4c37f&t_hit.pos=1> (besökt 2024-02-15).